

Bombay Sanskrit Series.

No. X

THE DASAKUMĀRACHĀLĪA.

Part I.

Bombay Sanskrit Series.

No. X.

THE DAŚAKUMÂRACHARITA:

Part I.

॥ दशकुमारचरितं सटीकम् ॥

THE DAŚAKUMĀRACHARITĀ

OF

DANḌIN

EDITED

WITH CRITICAL AND EXPLANATORY NOTES

BY

GEORG BUHLER, PH. D., & M. A.

Part I.

(Registered under Act XLV of 1867)

शुभम् :

PRINTED AT THE INDU PPAKASH PRESS

1873

(All rights reserved)

Price Rs 1-8-0

This book is inscribed

TO

PROFESSOR THEODOR BENFEY

OF

GÖTTINGEN.

CRITICAL PREFACE.

(*Temporary*)

THE subjoined edition of the *Pārvapīṭhikā* has for its basis, a Ms. marked N., which is about 100 years old and comes from Nasik in the Dekhan. A careful collation of Wilson's B. Ms., called in the notes B^w., and of a fragment of his A. Ms., designated A^w., has been made. B^w. has been written by a Marāṭhī scribe and is probably 250 years old. It is preserved in the Library of the India Office and numbered 107.

A^w., which consists of 6 leaves, (fols. 27, 30-34), is a modern transcript, made probably for Professor Wilson's use. The six leaves were found in a copy of Wilson's printed edition of the *Das'akumāra*, belonging to the India Office Library.

The sources from which the text of the *Das'akumāracharita* has been taken, are;

A. Ms.

1. S., a Ms. of the 16th century lent by Bhāu S'āstrī of Sātārā in the Dekhan.

2. G., a Ms. about 250 years old, bought in Surat for the Government of Bombay.

3. A^w., an incomplete Ms. about 150 years old, lent by a S'āstrī of Anlleshwar near Broach.

स्यथेतेकुमारयोते-कर्मधा°

॥ अथ दशकुमारचरिते पूर्वपीठिका ॥

श्रीगणेशाय नम ॥

ब्रह्माण्डच्छत्रदण्ड शतधृतिभवनाम्भोरहो नालदण्डः
 क्षोणीनौकूपदण्ड 'क्षरदमरसरिपाट्टिकाकेतुदण्ड' ।
 ज्योतिश्चक्राक्षदण्डस्त्रिभुवनविजयस्तम्भदण्डोद्भिदण्ड
 श्रेयस्त्रैविक्रमरते यितरतु विबुधद्वेषिणां-कालदण्डः ॥

अस्ति समस्तनगरीनिकपायमाणा, शश्वदगण्यपण्यप्रिस्तारितम-
 णेगणादिष्वस्तुजातव्याख्यातरत्नाकरमाहात्म्या मगधदेशशेखरीभूता
 पुष्पपुरी नाम नगरी । तत्र ^{सुदूर} वीरभटपटलात्तेरगतुरगकुञ्जमकरभी-
 पणसकलरिपुंगणकटकैजलनिधिमथनमन्दपायमानसमुद्रदण्डभुजदण्डः
 पुरदरपुराङ्गणवनप्रिहरणपरायणगीर्वाणतरुणगणिकागणजेगीयमान-
 यातिमानया शरदिन्दुकन्दवनसारनीहारहारमृणालम^{राल}सुरगजनीर-
 क्षीरगिरिशाइड्ढासकैलासकाश^{नी}कोशमूर्त्यां^{नी} रचितदिगन्तरालपूर्त्या
 कीर्त्याभित^{नी} सुरभित, स्वर्लोकेशरपोरुस्त्रिरेरत्नरत्नाकरबेलामेख-
 लावलयितधरणीरमणीसौभाग्यभोगभायमाननवरतयागदाक्षिणाप्रक्षि-

1 1 श्रीम ३६ N — 1 7 नाब° om N — 1 12 वरिचित्रदिग° N —

1 13 मेखलापित° N —

कदाचिन्नानात्रिधमहदायुधनेपुण्यरचितागण्यजन्यमौलिपालि-
 निहितनिशितसायिका मगधनायको मालवेश्वर प्रत्यग्रसंग्रामघस्मरं
 समुत्कटमानसारं मानसारं प्रति सहेल न्यकृतजलधिनिर्घोषाहकारेण
 भेरीभांकारेण हठिकाकर्णनाक्रान्तभयचण्डिमान दिग्दन्तावल्लयलयं
 विघूर्णयन्निजभरनमन्मोदिनीभरणायस्तभुजगराजमस्तकवलेन चतुर- 5
 द्भुवलेन सयुतः संग्रामाभिलापेण रोपेण महताविष्टो निर्ययौ । मा-
 लवनाधोप्यनेकानेकपयूथसनाथो विग्रहः सविग्रह इव साग्रहोभिमु-
 खीभूय भयो निर्जगाम । तयोत्थे रथनुरगखुरक्षुण्णक्षोणीसमुद्भूते
 कारिघटाकटस्रवन्मदधाराधौतमूले नव्यवल्लभवरणागुदिव्यवन्याज-
 नजयनिकापटमण्डप इव विर्यत्तलयाकुट्टे धूलिपटले दिविपदध्वनि 10
 धिकृतान्यध्वनिपटइध्वानवाधिरितांशेपदिगन्तरालं शस्त्राशास्त्र ह-
 स्नाहस्ति परस्परभिहतसैन्य जन्यमजनि । तत्र मगधराजः प्रक्षीण-
 सकलसैन्यमण्डलं मालवराजं जीवग्राहमाभिगृह्य कपालतया पुनर-
 पि स्वराज्ये प्रतिष्ठापयामास । ततः स रत्नाकरमेखिलामनन्यशासनां
 शासदनपत्यतया नारायणं सकलशोकैककारणं निरन्तरमर्चयामा- 15
 स । अथ कदाचित्तदग्रमादिपी देवीं देवेन कल्पवल्लीफलमाप्नुहीति
 प्रभातममये सुस्वप्नेमयलोकितवती । सा तदा दयितमनोर-
 थपुष्पभूत गर्भमाधत्त । राजा सपन्थकृतारण्डिलः सहृन्थप-
 मण्डले समाहूय निजसंपन्नमनोरथानुरूपे देव्याः सीमन्तोत्सवं
 व्यधत्त । एकदा हितैः सहृन्मन्त्रिपुरोहितैः सभायां सिंहासनासीनो 20
 गुणैरहीनो लज्जाटतटन्यस्ताञ्जलिना द्वारपालेन व्यज्ञापि । देव
 देवमदर्शनलालसमानसः कोपि देवेन विरच्याचनार्हो यानिद्वारदेश-

मध्यास्त इति । तदनुज्ञातेन तेन स संयमी नृपसमीपमनायि । भूप
 तिरायान्त त विलोक्य सम्यग्ज्ञाततदीसगूढचारभायो निखिलमनु-
 चरानेकर विसृज्य मन्त्रिजनसमेतः प्रणमितमेने मन्दहासमभाषत ।
 ननु तापस देश सापदेश भ्रमन्भवांस्तत्रैत्रे भवदभिज्ञात कथयत्वि-
 5 ति । तेनाभापि भूभ्रमणवलिना प्राञ्जलिना । देव शिरसि देवस्या-
 ज्ञामादायेन निर्दोष धेयं स्वीकृत्य मालवेन्द्रनगरं प्रविश्य तत्र
 गूढतर वर्तमानस्तस्य राज्ञः संमस्तमुदन्तजातु विदित्वा प्रत्यागमम् ।
 मानी मानसारः स्वसैनिकायुष्मत्तान्तराये सपरायं भवतः पराजयम-
 नुभूय वैलक्ष्यलक्ष्यं हृदयो धीतदयो महाकालनिवासिन कालीविला-
 10 सिनमनश्चर महेश्वर सुमाराध्य- तप-प्रभावसतुष्टादस्यादेश्च बीर-
 रानिष्ठीं भयदां गदां लब्ध्वात्मानमप्रतिभट मन्वमानो महाभिमानो
 भयन्तमभियोक्तुमुद्युक्ते । तत पर देव एव प्रमाणमिति । तदालोक्य
 निश्चितकृपैरमात्यै राज्ञा विज्ञापितोभूत् । देश निरुपायेन दैवसहा-
 येन योद्धमपतिरायाति तस्मादस्माकं युद्धं साप्रतमसांप्रत सहसा
 15 दुर्गसश्रयः कार्य इति । तैर्बहुधा विज्ञापितोप्यखर्षेण मर्षेण विराज-
 मानो राजा तद्वाक्यमकृत्वामित्यनादृत्य प्रतियोद्धमना बभूव । शि-
 तिकण्ठदत्तशक्तिसारो मानसारो योद्धमनसामग्रीभूय सामग्रीसमे-
 तोद्देशं मगधदेशं प्रविवेश । तदा तदाकर्ण्य मन्त्रिणो भूमहेन्द्र
 मगधेन्द्र कथंचिदनुनीय रिपुभिरसाध्ये विन्धाटवीमध्यवराधिान्मूल-
 20 वलरक्षितान्निवेशयामासुः । राजइत्तन्तु प्रशस्तत्रोतदन्यसैन्यसमे-
 तस्त्रीव्रगत्या निर्गत्याधिकरूप द्विपं ; स्रांथ । परस्परद्वैतयोरेतयो-
 शरयोस्तदालोकनकुतूहलगतगगनभरोक्षयकारणे एणे वर्तमाने

जयाकाङ्क्षी मालवदेशरक्षी विविधायुषस्थेयैचर्याञ्चितसमस्तुलि
 तामरेश्वरस्य मगधेश्वरस्य तस्योपरि पुरातानिदत्ता गदा प्राहि
 णोत् । निशितशरानकरशकलकृतापि सा पशुपतिशासतास्याबन्ध्य
 तया सूत निहत्य रथस्थ राजानं मूर्च्छितमकार्षीत् । ततो घृतिप्रग्रहा
 अक्षतविग्रहा वाहा रथमादाय दैवगत्यान्त पुरशरण्य महारण्य प्रावि 5
 शन् । मालवनाथो जयलक्ष्मीसनाथो मगधराज्ये प्राज्य समाग्रम्य पु
 ष्यपुरमध्यतिष्ठत् । तत्र हेतिततिहेतिश्रान्ता अमात्या दैवगत्याश्रत्य
 रक्रान्तजीविता निशान्तेवातलब्धसज्ञा कथाचदाश्वस्य राजानं समन्ता
 दन्वीक्ष्यानवलोकितवन्तो दैन्यवन्तो दवीमवापु । वसुमती तु
 निखिलसैन्यक्षतिं राज्ञोद्दृश्यत्वं चाकर्ण्योद्विग्ना शोकसागरमग्रा रम 10
 णानुगमने सति व्यथत् । कल्याणि भूरमणमरणमनेश्चित किञ्च
 दैवज्ञकथितो मथितोद्धताराते सार्वभोमोभिरामो भाविता सुकुमार
 कुमारस्त्वदुदरे धसति तस्मादद्वा तव मरणमनचितमिति भूपितभा
 पितरेमात्यपुरोहितेरनुनीयमानया तथा क्षण क्षणहीनया तूष्णीमस्था
 यि। अधार्धरात्रे निद्रानिलीडनेत्रे परिजने विजने शोकपारावारम 15
 पारमुत्तर्तुमशक्रुवती सैनानिवशदेश निशब्दलेश शनैरतिक्रम्य
 यस्मिन् रथस्य ससक्ततया तदानयनपलायनश्रान्ता गन्तुमक्षमा क्षमा
 पतिरथ्या, पथ्याकुला पूर्वमातृस्तस्य निकटवटतरो शाखाया
 मृतिरेखायामिव क्वचिदुत्तरीयार्धेन चर्च्यंन मृतिसार्धेन विरच्य मर्तु
 कामा वाङ्माधरोविरसीकतकलकण्ठा साश्रुकण्ठा ज्वलपत् । लाव 20
 श्रयैपमितपुष्पसायक भूनायक भवनिको भाविन्यपि जन्मानि वल्लभो
 भवतिरिति । तदाकर्ण्य नीहारकरकिरणनिकरसपर्कलक्ष्याववाधो माग
 योगाधरुधिरविक्षरणनष्टचेष्टो दवीवाक्यमेव निश्चिन्वानस्तन्वान

प्रियवचनानि शनैस्तामाह्वयत् । सा ससभ्रममागत्यामन्दहृदयान
 न्दसफुल्लवदनापुविन्दा तमुपापिताभ्यामिवाभिमिपिताभ्यां लोचना-
 भ्यां सप्राप्य निकस्वरेण स्वरेण पुरोहिताभात्यजनमुच्चैराहूय तेभ्य
 स्तमदर्शयत् । राजा निदिल्लतटधुम्बितनिजचरणाम्बुजै प्रशसितदे
 5 वमाहात्म्यैरमोदैरभाणि । देव रथ्यचय सारथ्यपगमे रथ रथसाह
 रण्यमनवविति । तत्र निहतसैनिकप्राप्ते सप्राप्ते मालवपतिनराधि-
 तपुरारातिना प्रहितयो गदया द्याहोनेन ताद्वितो मूर्छामागत्यात्र
 निशान्तपयनेन बोधितोभ्रमार्ति महीपतिरकथयत् । ततो विर-
 चितमहन मन्त्रनिवहेन विरचितदेवानुकून्येन कालेन शिविरमा
 10 नीयापनीताशेषशर्यां विकसितैर्निजानुनारविन्दो राजा सहसा
 विरापितव्रणकारिः । विरोधदेवाधिकृतपुष्पकारो दैन्ययाप्ताकारो
 मगधाधिपतिरधिकारिमात्यसमत्या मृदुभाषितया तथा वसुमत्या
 मत्या च कथितया समबोधि । देव सकलस्य भूपालकुलस्य मध्ये
 तैजोवरिष्ठो गरिष्ठो भवानद्य वनमध्य निवसतीति । जलबहुदस-
 15 माना विराजमाना सपत्तडिल्लनेव सहसैवोदेति नश्यति च । तन्निख-
 लं दैवायत्तमेवावधार्य कार्यम् । किं च पुरा हरिश्चन्द्ररामचन्द्रमुख्या
 भसंख्या महोन्द्राः ऐश्वर्योपमितमहेन्द्रा दैवतन्त्र दुःखयन्त्र सग्यग-
 नुभूय पश्चादनेककाल निजराज्यमकुर्वन् । तद्देव भवान्भविष्यति
 कचन काल विरचितदेवसमाधिर्गताधिस्तित्तु तावदिति । तत
 20 सकलसैन्यसमन्वितो राजहसस्तपोविभ्राजमान वामदेवनामान त-
 पोधने निजाभिलाषावापन्नसाधन जगाम । तं प्रणम्य तेन कृताति
 शस्तस्मै कथितव्यस्तदाश्रमे दूरीकृतश्रमे कचन कालमुपगत्य
 निजराज्याभिलाषी मितभाषी सोमकुलावतसो राजहसो मुनिमभा

षत । भगवन् मानसार प्रवलेन देववलेन मा निर्जित्य मद्भोज्य
 राण्यमनुभवति । तदहमप्युग्र तपो धिरस्य तमरातिमुन्मूलयिष्यामि
 लोकशरण्येन भवत्कारुण्येनेति नियमघन्त भवन्त प्राप्नुवामिति । तत
 स्त्रिकालज्ञस्तपोधनो राजानमवोचत् । सुखे शरीरकाश्यकारिणा
 तपसालम् । वसुमतीगर्भस्थः सकलरिपुकुलमर्दनो राजनन्दनो नून 5
 समधिष्यति । क्वचन काल तूष्णीमास्वेति । गगणधारिण्यापि वाण्या
 सत्यमेतदिति तदैवावाचि । तत सपूर्णगर्भदिवसा वसुमती सुमुहूर्ते
 सकललक्षणलक्षित सुनमसूत । ब्रह्मवर्चसन तुलितरघस पुरोधसे
 पुरस्कृत्य कृपयिन्महीपति कुमार सुकुमारजातसस्कारेण वाला
 लकारेण च विराजमान राजवाहननामान येषत् । तस्मिन्नेव बाले 10
 सुमतिमुमन्त्रसुमित्रसुश्रुतानामन्त्रिणा प्रमतिमिन्नगुप्तमन्त्रगुप्तवि
 श्रुताख्या महदभिख्या सूनवो जवोद्यदिन्दुरचक्षिरापुप समजाय
 न्त । राजवाहनो मन्त्रिपुत्रैरात्मभिर्ब्रह्म बालकेलीनुभवन्नवर्धत ।
 अथ कदाचिदेकेन तापसेन रसन राजलक्षणाधिराजित कचिन्न-
 यनानन्दवर सुकुमार कुमार राज्ञ समर्प्यावाचि । भूवल्लभ कुशम 15
 मिदानयनाय वन गतेन मया काचिदशरण्या व्यक्तकार्पण्याशु मु-
 च्छन्ती वनिता त्रिलोकिना । निर्जने वने किनिमित्त रुद्यते त्वयेति
 पृष्टा सा करस्हैरशु प्रमृज्य सगद्गद मामवोचत् । मुने लावण्य
 जितपुष्पसायके मिथिलानायके कीर्तियापृतसुधमणि निजसुहृदो
 मगधराजस्य सीमन्तिनीसीमन्तमहोत्सवाप पुत्रदारसमान्विते पुष्प 20
 श्रुत्सुपेव क्वचन कालमधिष्यति समाराधितागिरीशो मालवाधीशो
 मगधराज योद्गुमभ्यगात् । तत्र प्रख्यातयोरेतयोरसख्ये सख्ये यत्

7 6 मया N instead of शरण्ये — भवान Miss here as well as

माने सुहृत्साहाय्यक कुर्याणो निजवलेसति विधेये विदेहेश्वरो
जयवता रिपुणाभिगृह्य कारुष्येन पुष्येन विसृष्टो हतावशेषेण शू-
न्येन सैन्येन सह स्वपुत्रमनमकरात् । ततो वनमार्गेण दुर्गेण गच्छ-
न्नाधिकवलेन शबरवलेन रभसादभिहन्यमानो मूलवलाभिरक्षि-
5 तावरोधः स महानिरोध पलायिष्ट । तदीयार्भकयोर्धमयोर्धात्रीभावेन
परिकल्पिताह महुहितापि तीव्रगतिं भूपातिमनुगन्तुमक्षमेऽभूच्च । तत्र
विधृतनदन कोपि रूपी कोप इव व्याघ्रो मामाघ्रातुमागतवान् । भीता
हमुद्रप्रयाणि स्वलन्ती पर्यपतम् । मदीयपाणिभ्रष्टो बालक कस्यापि
10 कपिलाशवस्य क्रोडमभ्यलीपत् । तच्छवाकर्षिणोमर्षिणो व्याघ्रस्य प्रा-
णान्वाणो वाणासनयन्त्रमुक्तोपाहत् । बिलीलालको बालकोपि शव-
रैपादाय कुत्रचिदुपानीयत् । कुमारमपरमुद्दहन्ती महुहिता कुत्र गता
न जाने । साह मोह गता केनापि कृपालुना वृष्णिपालेन स्वकुटीरमा-
वेश्य विरोपितव्रणाभवम् । तत स्वस्थीभ्य भूय धमाभर्तुरन्तिकमुपाति
छासुरसहायतया दुहितुरनभिज्ञाततया च व्याकुलीभवामीत्यभिधा-
15 नेकाकिन्यापि स्वामिन भामिष्यामीति सा तदैव निरगात् । अहमपि
भवन्मित्रस्य विदहनाथस्य विपन्निमित्त विषादमनुभवस्तदन्वयाङ्कुरं
कुमारमभिव्यस्तदेक चण्डिकामन्दिर सुन्दरं प्रागाम् । तत्र सतत
मेवविधविजयसिद्धये कुमार देवतोपहार करिष्यन्त किराता मही
रहशाखावलम्बितमेनमसिलतया वा सैकततले खनननिक्षिप्तचरण-
20 लक्ष्मीकृत्य शितशरनिकरेण वानेकचरणै पलायमान कुङ्कुरबालकैर्वी-
ददशयित्वा सहनिष्याम इति भाषमाणा मया समभ्यभाष्यन्त ।
ननु किरातास्तमीधोरप्रचारे वान्तारे स्वालितपथ स्थविरभूसुरोह
मम पुत्रक क्वचिच्छायाया निक्षिप्य भार्गान्वेषणाय किञ्चिदन्तरमग

स्थम् । स कुत्र गतः केन वा गृहीतः परीक्ष्यापि न वीक्ष्यते । तन्मु-
 खालोकेनेन विनानेकान्यहान्यतीतानि किं करोमि क्व यामि भव-
 द्विर्न किमदर्शाति । द्विजोत्तम कश्चिदत्र तिष्ठति किमेप तव नन्द-
 नः सत्यमेव तदेनं गृहाणेत्युक्त्वा दैवानुकूल्येन मह्यं तं व्यनरन् । तेभ्यो
 दत्ताशोरहं वालकमङ्गीकृत्य शिशिरोदकादिनोपचारेणाश्यास्य निःश- 5
 ङ्क भवद्ङ्कमानोतवानस्मि । एनमायुष्मन्तं पितृरूपो भवानभिरक्ष-
 तादिनि । राजा सुहृदापन्निमित्तं शोकं तन्नन्दनाविलोकनसुखेन
 किञ्चिदधरीकृत्य तमुपहारवर्मनाम्नाहूय राजवाहनमिव पुषोप । जन-
 पातिरेकस्मिन्दिवसे तीर्थस्नानाय पङ्कणनिकटमार्गेण गच्छन्नचलया
 कयाचिदुपलालितमनुपमशरीरं कुमारं कचिदथलोक्य कुतूहलाकुल- 10
 स्तामपृच्छत् । भामिनि सचिरमूर्तिः, सराजगुणसंपूर्तिरसावर्भकी भव-
 दन्वयसम्भवो न भवति । कस्य नयनानन्दो निमित्तेन केन भवदधीनो
 जातः कथ्यतां याथातथ्येन त्ययेति । प्रणतया शवर्यां सलीलमलापि ।
 राजन् आत्मपल्लीसमीपे पदभ्यां वर्तमानस्य मिथिलेश्वरस्य सर्वस्वमप-
 ह्नति शवरसैन्ये मह्ययितेनापहृत्य कुमार एव मह्यमर्पितो व्यवर्धत । 15
 तदवधार्य कार्यज्ञो राजा मुनिकथितं द्वितीयं राजकुमारमेव निश्चित्य
 सामदानाभ्यां तामनुनीयापहारवर्मस्याख्याय देव्यै वर्धयेति सम-
 र्पितवान् ।

कदाचिद्दामदेवशिष्यः सोमशर्मनामा कञ्चिदेकं बालकं राज्ञः पुत्रे
 निक्षिप्याभापत । देव रामतीर्थे स्नात्वा प्रत्यागच्छता मया कानना- 20
 मुनौ वनितया, कायपि धार्यमाणमेवमुच्छेत्वात्कारं कुमारं विलोक्य
 सादरमभाणि । रथविरे का त्रमेतस्मिन्नटवीमध्ये बालरमुद्वहन्ती
 किमर्थमायासेन धमसीति । वृद्धयाप्यभापि । मुनिवर कालयवन-
 नान्नि द्वीपे कालगुप्तो नाम धनाढ्यो वैश्यवरः कश्चिदास्ति । तन्न-

न्दिनीं नयनानन्दकारिणीं सुवृत्तां नामैतस्माद्वीपादागतो मगधनाथ-
 मन्त्रिसंभवो रत्नोद्भवो नाम रमणीयगुणालयो भ्रान्तभूयलयो मनो-
 हारी व्यवहार्युपयम्य सुयस्तुसंपदा श्वशुरेण समानितोभूत् । कालक-
 मेण नताङ्गी गर्भिणी जाता । ततः सादरविलोकनकुतूहलेन रत्नो-
 5 ङ्गवः कथांचिच्छुश्रुत्तनुनीय चपललोचनया सह प्रवहणमारुह्य
 पुष्पपरमभिप्रतस्थे । कण्ठोलमालिकाभिहतः पीतः समुद्राम्बस्यम-
 ल्लजत् । गर्भभरालसां तां ललनां धात्रोभावेन कल्पिताहं कराभ्यामु-
 द्बहन्ती फलकमेकमधिरह्य दैवगत्या तीरभूमिमगमम् । सहृदजनवृ-
 तो रत्नोद्भवस्तत्र निमग्नो वा केनाप्युपायेन तीरमगमद्वा न जानामि ।
 10 ऐशस्य परां काष्ठामधिगता सुवृत्तास्मिन्नटवीमध्ये सुतमसूत् । प्रसव-
 घेदनया विचेतना सा प्रच्छायशीतले तरुतले निवसति । विजने
 घने स्थातुमशक्यतया जनपदगामिनं मार्गमन्वेष्टुमुद्युक्तया मया
 विषशाय्यास्तरयाः समीपे वालकं निक्षिप्य गन्तुमनुचितमिति कुमा-
 रोप्यनायीति । एतस्मिन्नेव क्षणे घन्यो धारणः कश्चिददृश्यत । तं
 15 विलोक्य भीता सा वालकं निपात्य प्राद्ववत् । अहं समीपलतागुल्मे
 प्रविश्य परीक्षमाणोतिष्ठम् । निपतितं वालकं पृष्ठवक्यलामित्राद्द-
 ति गजपतौ कण्ठीरवो भीमरयो महाप्रहेण न्यपतत् । भयाकुलेन
 दन्ताघलेन झटिति यियाति पात्यमानो वालको न्यपतत् । चिरापुष्य-
 तयासन्नोन्नततरशापासमासोनेन वानरेण केनचित्पक्वफलमनीपया
 20 परिगृह्य फलेतरतया यिततरकन्यामूलं निक्षिप्तोभूत् । सोपि मर्कटः
 ह्यचिदगात् । वालकेन सत्यसंपन्नतया सजलक्रेगसहेनाभाषि । केस-
 रिणा करिणं निहन्य कुत्रचिदगामि । लतामृहान्निर्गतोहमपि
 तेजःपुञ्जं वालकं दानैत्यनिरहादवतार्य घनान्तरे धनितामन्विष्या-

10. 5. घनोप N.—10. 9. जेनोतयेन Mes.—10. 13. एहं पृष्ठम् N.—
 10. 19. फलपुञ्ज N.—

विलोक्यैनमानीय गुणै निवेद्य तन्निदेशेन भवन्निकटमानीतवान-
स्मीति । सर्वेषां सुहृदामेकदैवानुकूलदैवाभावेन महदाश्चर्यं विश्रणो
राजा रत्नोद्भवः कथमभवदिति चिन्तयस्तन्नन्दन पुण्याद्भवनामधेयं
विधाय तदुदन्तं व्याख्याय सुश्रुताय विपादसंतोषावनुभवस्तदनुजित-
नय समर्पितवान् ।

5

अन्येद्युः कंचन बालकमुरासि दधती वसुमतौ बल्लभमभिगता
तेन कुत्रत्योयमिति पृष्ठा समभाषत । राजन् अतीतायां राज्ञी काचन
दिव्यवनिता मत्पुत्रतः कुमारकमेकं संस्थाप्य निद्रामुद्रितां मां
विबोध्य विनीताव्रथत् । देवि त्वन्मन्त्रिणो धर्मपालनन्दनस्य काम-
पालस्य बल्लभा यक्षकान्ताह तारावली नाम नन्दिनी मणिभद्रस्य
यक्षेश्वरानुमत्या मदात्मजमेतं भवत्तनुजस्याम्भोनिधिवलयघोष्ठितक्षो-
णीमण्डलेश्वरस्य भाविनो विशुद्धयशोनिधे राजवाहनस्य परिचर्या-
करणायानीतवत्यास्मि । त्वमेनं मनोजसनिभं वर्धयेति । विस्मयविक-
सितनयनया मया सविनयं सत्कृता स्वक्षी-यक्षी साप्यदृश्यतामयासी-
दिति । कामपालस्य यक्षकन्यासंगमे विस्मयमानमानसो राजहंसो
रञ्जितामत्र सुमित्रमाहूय तदीयभ्रातृपुत्रमर्थपालं विधाय तस्मै
सर्वं वात्तादिक व्याख्यायादात् ।

10

15

ततः परस्मिन्दिवसे धामदेवान्तेवासी तदाश्रमवासी समाराधि-
तदेवकीर्तिं कुमारभेकमवगमय्य नरपातिमवादीत् । देव तीर्थयात्रा-
प्रसङ्गेन काशेरीतीर्त्थागतोहं विलोलालकं बालकं निजोत्सङ्गतले
निधाय रदतीं स्थविरामेकां विलोचयायोचम् । स्थविरे का त्वम-
यमर्भकः कस्य नयनानन्दकरः कान्तारं किमर्थमागता शोक-
कारण किमिति । सा करयुगेन वाप्यजलमुन्मृश्य निजशोकशङ्कु-

20

- त्पादनक्षममेव मामवलोक्य शोकहेतुमवोचत् । द्विजात्मज राज-
 हंसमन्त्रिणः शिववर्मणः कनीयानात्मजः सत्यवर्मा तीर्थयात्राभिला-
 पेण देशमेनमागच्छत् । स कस्मिंश्चिद्ग्रहारे काली नामैकस्य
 भूसुरस्य नन्दिनीं विवाह्य तस्या धनपत्यतया गौरीं नाम तद्भागी-
 5 नीं काञ्चनकान्तिं परिणिय तस्याभेकं तनयमलभत । काली सासू-
 यमेकदा धाल्या मया सह बालमेनमेकेन विपेणानीय तटिन्यामेत-
 स्यामक्षिपत् । करेणैकेन बालमुद्धृत्यापरेण ह्वयमाना नदीवेगामत-
 स्य कस्यचित्तरोः शाखामवलम्ब्य तत्र शिशुं निधाय नदीवेगेनो-
 ह्यमाना केनचित्तरलग्नेन कालभोगिनाहमदर्शि । मद्वलम्बीभूतो
 10 भूरुहोयमस्मिन्देसो तोरमगमत् । गरलस्योद्दीपनतया मयि मृताया-
 मरण्ये कश्चन शरण्यो नास्तीति मया शोच्यन् इति । ततो विषम-
 विपत्यालायलीलावयया सा धरणीतले न्यपतत् । दयाविष्टोहं मन्त्र-
 वलेन विषव्यवस्थामपनेतुमक्षमः समीपकुञ्जेश्वीपधविशेषमन्त्रिव्य
 प्रत्यागतो ह्युक्तान्तर्जीवितां तां व्यलोकयम् । तदनु तस्याः पायक-
 15 संस्कारं विरच्य शोकाकुञ्चयेना बालमेनमगतिमादाय सत्यवर्म-
 वृत्तान्तश्रवणयेलायां तन्निवासाग्रहारनामधेयस्याश्रुततया तदन्वे-
 षणमशक्यमित्यालोच्य भवद्मात्यतनयस्य भयानेवाभिरक्षितेति
 भयन्नमेनमनयमिति तन्निशम्य सत्यवर्मस्थितेः सम्यगनिश्चिततया
 रिद्धमानसो नरपतिः सुमतये मन्त्रिणे सोमदत्तं नाम तदनुज-
 20 तनयमार्पितवान् । सोपि सोदरमागतमिय मन्यमानो विशेषेण
 पुपोष ।

एवं मिलितेन कुमारमण्डलेन बालवेलीरनुभयन्नाधिरुद्धानेरु-
 वाहनो राजवाहनोनुक्रमेण वीलोपनयनादिसंस्कारजातमलभत् ।
 ततः सकललिङ्गितानं निरिलदेशीयभाषापाण्डित्यं पृच्छन्साहितवेद-

समुदायकोविदत्व काव्यनाटकाख्यानकार्यायिकेतिहासचित्रकथास-
हितपुराणगणनैपुण्य धर्मशब्दज्योतिस्तर्कमीमांसादिसमस्तशास्त्रचा-
तुर्य कौटिल्यकामन्दकीयादिनीतिपटलकौशल वीणाद्यशेषवाद्यदा-
क्ष्य संगीतसाहित्यहारित्व मणिमन्त्रोपधादिभाषाप्रपञ्चचञ्चल्य मा-
तङ्गतुरङ्गादिवाहनारोहणपाटव विविधायुधप्रयोगचणत्व चौर्यदुरो- 5
दरादिकपटकलाप्रौढत्व च तत्तदाचार्येभ्यः सम्यगलब्धा यौवनेन वि-
लसन्त कृत्येष्वनलस कुमारनिकर निरोक्ष्य महीवल्लभः सोह शत्रु-
जनदुर्लभ इति परमानन्दमविन्दत ॥

इति श्रीदण्डिनः कृतौ दशकुमारचरिते कुमारोत्पत्तिर्नाम प्रथम
उच्छ्वास ॥

अथेकदा वामदेवः सकलकलाकुशलेन कुसुमसायकसंशयित-
सौन्दर्येण कल्पितसौन्दर्येण साहसापहसितकुमारेण सुकुमारेण जय
ध्वजातपवारणकुलिशाङ्घ्रितकरेण कुमारनिकारेण परिवेष्टित राजान-
मानतशिरस समभिगम्य तेन तां कृता परिधर्यामङ्गीकृत्य निजचर- 15
णकमलयुगलगलन्मधुकरायमाणकाकपक्ष त्रिदलिव्यमाणत्रिपक्ष कुमा-
रचय गाढमालिङ्गय मितसत्यशक्येन विहिताशीरभ्यभाषत। भूवल्लभ
भयदीयमनोरथफलमिव समृद्धलाजप्य तारुण्य नुतमित्रो भयस्त्रोनु-
भवति । सहचरसमेतस्य नूनमेतस्य दिग्गजयारम्भसमय एव । तदस्य
सकललेशसहस्य राजवाहनस्य दिग्गजयप्रयाण त्रियतामिति ।
कुमारा माराभिरामा रामाभ्रपौरुषा रथाभस्मीकृताख्यो रयोपहसि- 20

- तसमीरणा रणाभियानेन यानेनाभ्युदयाशंसं राजानमकार्षुः । तस्ता
 चिन्वामितरेषां विधाय समुचितां बुद्धिमुपादिश्य शुभे मुहूर्ते सपरिषारं
 कुमारं विजयाय विससर्ज । राजवाहनो मङ्गलसूचकं शुभशकुनं
 विलोकयन्देशं कंचिदतिक्रम्य विन्ध्याटवीमध्यमविशत् । तत्र
 5 हेतिहतिकिणाङ्गं कालायसकर्कशावायं यज्ञोपवीतेनानुमेयविप्रभावं
 व्यक्तकिरातप्रभावं लोचनपरपं कमपि पुरुषं ददर्श । तेन विहित-
 पूजनो राजवाहनोभ्यभाषत । ननु मानव जनसङ्गरहिते मृगहिते
 घोरप्रचारे कान्तारे विन्ध्याटवीमध्ये भवानकाकी किमिति निवसति
 भवदंसोपनीतं यज्ञोपवीतं भृशुभावं द्योतयति - हेतिहतिभिः किरा-
 10 तरीतिरनुमीयते कथय किमेतदिति । तेजोमयोयं मानुषमात्रपौरुषो
 नूनं न भवतीति मत्वा स पुरुषस्तद्व्यस्यमुखात्नामजनने विज्ञाय तस्मै
 निजवृत्तान्तमकथयत् । राजनन्दन केचिदस्यामटव्यां वेदादिविद्याभ्या-
 समपहाय त्रिजकुलाचारं दूरीकृत्य सत्यशौचादिधर्मव्रातं परिहृत्य
 कित्त्वपमन्त्रिष्यन्तः पुण्ड्रिन्दुरोगमास्तदन्ममुपभुञ्जाना वहवो द्रा-
 15 क्षणवृषा निवसन्ति । तेषु कस्यचित्पुत्रो निन्दापात्रचारित्रो मातङ्गो
 नामाहं सह किरातवलेन जनपदं प्राविश्य ग्रामेषु धनिनः स्त्रीवाल-
 सहितानानीय बन्धने निधाप्य तेषां सकलधनमपहरन्नुद्रृत्य वीतदयो
 व्यचरम् । कदाचिदेकस्मिन्कान्तारे मदीयसहचरगणेन त्रिचांस्यमानं
 भृशुरमेकमवलोक्य दयापत्ताचित्तोशेषम् । ननु पापा न हन्तव्यो
 20 द्राक्ष्य इति । ते रोषारुणनयना मां बहुधा निरभर्षयन् । तेषां
 भाषणपाण्यमसिद्धिप्लुरहमथनिसुररक्षणाय चिरं प्रयुध्य तैरभिहतो
 गतजीवितोभयम् । ततः प्रेतपुरोमुपेत्य तत्र देहधारिभिः पुरुषैः
 परित्यक्तं सभामध्ये रत्नपाचितसंहासनासीनं शमनं विलोक्य तम्प्रे

दण्डप्रणाममकरवम् । सोऽपि मामवेक्ष्य चित्रगुप्तं नाम निजामात्यमा-
 हूय तमवोचत् । सचिद्य नैपोमुष्य मृत्युसमयः । निन्दितचरितोऽप्ययं
 महीसुरनिमित्तं गतजीवितोभूत् । इतः प्रभृति विगलितकल्मषस्यास्य
 पुण्यकर्मकरणे हचिरुदेऽप्यति । पापिष्ठैरनुभूयमानमत्र यातनाविशेषं
 विलोक्य पुनरपि पूर्वशरीरमनेन गम्यतामिति । चित्रगुप्तोऽपि 5
 तत्रतत्र संतप्तप्रायस्तम्भेषु बध्यमानानत्युष्णीकृते विततशराधत्तै-
 ले क्षिप्यमाणाल्लुगुडैर्नर्जरीकृताययशान्निशितटङ्कैः परितक्ष्यमाणा-
 नपि दर्शयित्वा पुण्यद्युद्धिमुपादिश्य माममुञ्चत् । तदेव पूर्व-
 शरीरमहं प्राप्तो महाटयीमध्ये शीतलोपचारं रचयता महीसुरेण
 परोक्ष्यमागः शिलायां शयितः क्षणमतिष्ठम् । तदनु विदितोदन्तो 10
 मदीयवन्धुगणः सहसागत्य मन्दिरमानीय मामपक्रान्तव्रणमक-
 रोत् । द्विजन्मा कृतज्ञो मह्यमक्षरशिक्षां विधाय विविधागमतन्त्रमा-
 ख्याय कल्मषक्षयकारणं सदाचारमुपादिश्य ज्ञानेक्षणमभ्यमानस्य
 शाश्वत्पण्डितेभ्यस्तस्य पूजाधिधानमभिधाय पूजां मत्कृतामङ्गीकृत्य
 निरगात् । तदारभ्याहं किरातकृतसंसर्गं बन्धुकुल्यर्गोमुत्सृज्य सकल- 15
 लोकैकगुरामिन्दुकलायतंसं चेतसि स्मरन्नास्मिन्कानने दूरीकृतकलङ्को
 यमामि । देयं भयते विज्ञापनीयं रहस्यं किञ्चिदस्यागम्यतामिति ।
 स ययस्यगणादपनीयं रहासि पुनरेनमभाषत । राजन् धनीते
 निशान्ते गौरीपतिः स्यप्रसंनिहितो निद्रामुद्रितलोचनं विवोध्य
 प्रसन्नयदनकान्तिः प्रथ्रयानतं मामयोचत् । मातङ्ग दण्डका- 20
 र्णयान्तरालगामिन्यान्तटिन्यास्नोरभूमौ । निद्रमाध्याराध्यमानस्य
 स्फटिकालिङ्गस्य पश्चादद्रिपत्रिकन्यापदपङ्क्तिचिह्नितस्याश्मनः सयिगे

- विधेराननमिष विलं विद्यते । तत्र निक्षिप्तं ताम्रशासनं विधानुखि
शासनं समादाय विधिं तदुपरिष्ठं दिष्टविजयमिष विधाय पाताललो-
काधीश्वरेण भवता भवितव्यम् । भवत्साहाय्यकरो राजकुमारोऽ
श्वो वा समागमिष्यतीति । तदादेशानुगुणमेव भवदागमनमभूत् ।
- 5 साधनाभिलाषिणो मम तोषिणो रचय साहाय्यामिति । तथैव
राजवाहनः साकं मातङ्गेन, नमितोत्तमाङ्गेन विहायार्धरात्रे निद्राप-
रतन्त्रं मिद्वगणं वनान्तरमवाप । तदनु तदनुचराः कल्पे साकल्पेन
राजकुमारमनवलोकयन्तो विपण्णहृदयास्तेपुतेषु वनेषु सन्ध्यान्वि-
त्पानवेक्षमाणा एतदन्वेषणमनीषया देशान्तरं चरिष्णवोतिसहि-
- 10 णवो निश्चितपुनःसंगमसंकेतस्थानाः परस्परं विवृज्य ययुः ।
लोकैक्यारेण कुमारेण रक्षमाणः संतुष्टान्तरङ्गो मातङ्गोपि वि-
लं शशिशेखरकथिताभिज्ञानपरिज्ञातं निःशङ्कं प्रविश्य गृहीतताम्र-
शासनो रसातलं पथा तेनैवोपेत्य तत्र कस्याचित्पत्तनस्य निकटे
केलीकाननकासारस्य विगतसारसस्य समीपे नानाविधेर्नैशासन-
- 15 विधानोपपादितेन हविषा होमं विरच्य प्रसूहपरिहारिणं सविस्मयं
विलोकयति राजवाहने समिदाज्यसमुज्ज्वलिते ज्वलने पुण्यगोहं देहं
मन्त्रपूर्वकमाहुतीकृत्य तडित्समानकार्णितं दिव्यां तनुमलभत । तद-
नु मणिमयमण्डनमण्डलमण्डिता सकललोकललनाकुलललामभूता
कल्पकाकाचन विनीतानेकसखीजनानुगम्यमाना कलहंसगत्या श-
- 20 नैरागत्यावानिसुरोत्तमाय मणिमेकमुज्ज्वलाकारमुपायनीकृत्य तेन का
त्वमिति पृष्टा सोत्कण्ठा कलकण्ठावनेन मन्दमन्दमुदञ्जलिरभा-
पत । भूसुरोत्तम अहमसुरोत्तमनिन्देनी कालिन्दी नाम । मम वि-

16. 1. For निक्षिप्तं N. substitutes दारणं विनिं and omits the second
शासनम्.—16. 6. साङ्गेन स्याम् N.—16 13. तथा om. N.—

तास्य लोकस्य शासिता महानुभावो निजपराक्रमासहिष्णुना विष्णु
 ना दूरीकृतामरे समरे यमनगरातिथिरकारि । तद्वियोगशोकसाग
 रमग्ना मामवेक्ष्य कोपि कारुणिक सिद्धतापसोभापत । वाले क
 श्चिद्विव्यदेहधापी मानवो नवो बल्लभस्तत्र भूत्वा सकलरसातल
 पालयिष्यतीति । तदादेश निशम्य घनोन्मुखी चातकी वर्षागमनमि- 5
 व तवालोकनकाङ्क्षिणी विरमतिष्ठम् । मन्मनोरथफलायमान भ
 वदागमनमवगम्य मद्राज्यावलम्बभूतामात्यानुमत्या मदनानुकृतसा
 रथ्येन मनसा भवन्तमागच्छम् । लोकस्यास्य राज्यलक्ष्मीमङ्गीकृत्य
 मा तत्सपर्णी करोतु भवानिति । मातङ्गोपि राजवाहनानुमत्या ता
 तरुणीं परिणीय दि याङ्गनालाभेन हृष्टतरो रसातलराज्यमुररीकृ 10
 त्य परमानन्दमाससाद ।

वञ्चयित्वा घयस्यगण समागतो राजवाहनस्तदवलोकनकौतूह-
 लेन भुव गमिष्णु कालिन्दीदत्त क्षुत्पिपासादिक्लेशनाशन मणिं
 साहाय्यकरणसतुष्टान्मातङ्गाञ्छुब्धा कचनाध्यानमनुवर्तमान त वि
 सृज्य विलपथेन तेन निर्ययो । तत्र च मित्रगणमनवलोक्य भुव 15
 वभ्राम । भ्रमश्च विशालोपशल्ये कमप्याक्रीडमासद्य तत्र विश
 श्रमिपुरान्दोलिकारूढ रमणीसहितमाप्तजनपरिवृतमुद्यानि समागत
 मेक पुरुषमपश्यत् । सोपि परमानन्देन पल्लितचता विकसितवद
 नारविन्दो मम स्थामी सोमकुलावतसो विशुद्धयशोनिधी राजवा
 हन एष महाभाग्यतयाकाण्ड एवास्य पादमूल गतवानस्मि 20
 सप्रति महान्नयनोसत्रो जात इति ससभ्रममान्दोलिकाया
 अयतीर्य सरभसपदाविन्यासाविलास^{प्रकोशपात्र}सहपात्कपचारित^{मात्रः} त्रिचतुरपदा

- न्युद्धतस्य चरणकमलयुगलं गलदुल्लसन्मल्लिकावलयेन मीलित्वा
 पस्पर्श । प्रमोदाश्रुपूर्णो राजा पुलकिताङ्गुलं त गाढमालिङ्ग्य ध्वजे
 सौम्य सोमदत्त इति व्याजहार । ततः कस्यापि पुंनागभ्रूहस्य
 प्रच्छायशीतले तले संविष्टेन मनुजनाथेन सप्रणयमभाणि । सखे
 5 कालमेतावन्त देशे कस्मिन्प्रकारेण केनास्थायि भवता संप्रति
 कुत्र गम्यते तरुणी केयमेव परिजनः संपादितः कथ
 कथयेति । सोपि मित्रसदर्शनव्यतिकरापगतचिन्तात्वरशिशयो
 मुकलितवरकमलः सविनयमात्मीयप्रचारप्रकारमवोचत् ॥
 इति श्रीदण्डिनः कृतौ दशकुमारचरिते द्विजोपकृतिर्नाम द्वितीय
 10 उच्छ्वासः ॥

- य भवच्चरणकमलसेवाभिलाषी भूतोहं धमन्नेकस्यां वनावनौ
 पिपासाकुलो लतापरिवृतशीतलनदसलिल, पिथन्मुल्लसलाकार रत्न
 तत्रैकमद्राक्षम् । तदादाय गत्वा च कचनाध्वानमतिक्रम्याम्बरम-
 णेरत्युष्णतया गन्तुमक्षमो वनेस्मिन्नेव किमपि देवायतनं प्रक्षिष्टे
 15 दीनाननं बहुतनयसमेतं स्थधिर महोसुरमेकमवलोक्य कुशलमुदि
 तदयोहमपृच्छम् । कार्पण्यविवर्णवदनो महदाशापूर्णमानसोबोच
 दप्रजन्मा । महाभाग सुतानेतान्मातृहीनाननेकैस्पापै रक्षन्निदानी-
 मस्मिन्कुदेशे भैक्ष संपाद्य दददेत्तेभ्यो वसामि शिवालयोहमन्विति ।
 भूदेव एतत्कटकस्थिपती राजा कस्य देशस्य किं नामधेयः किमत्रा
 20 गमनकारणमस्येति पृष्टोभाषत महोसुर । सौम्य मत्तकालो नाम

लाटेश्वरो देशस्यास्य पालयितुर्वीरकेतोस्तनयां वामलोचनां नाम
 तरुणीरत्नमसमानलावण्यं श्रावंश्रावमवधूतदुहितृप्रार्थनस्य तस्य
 पाटली नाम्ना नगरीमरौत्सीत् । वीरकेतुरपि भीतो महदुपायनमिष
 तनयां मत्तकालायादात् । तरुणीलाभहृष्टचेता लाटपतिः परिणया
 निजपुर एवेति निश्चित्य गच्छन्निजदेश प्रति संप्रति मृगयादरेणात्र 5
 वने सैन्ययासंभकारयत् । कन्यासारेणे नियुक्तो मानपालो नाम
 वीरकेतुमन्त्री मानधनश्चतुरङ्गवलसमन्वितोन्यत्र रचितशिविरस्त-
 न्निजनाथावमानखिन्नमानसोन्तर्विभेदेति । विप्रोसौ बहुतनयो
 विद्वान्निर्धनः स्थविरश्च दानयोग्य इति तस्मै करुणापूर्ण-
 मना रत्नमदाम् । परंमाह्लादयिकासिताननोभिहितानेकाशीः कुत्रचि- 10
 दप्रजन्मा जगाम । अथश्रमखिन्नेन मया तत्र निरवेशि, निद्रामुखम् ।
 तदनु पश्चान्निगडितवाहुयुगलः स भूसुरः कशाघाताचिद्रितगात्रो-
 नेकनैस्त्रिंशिकैरनुयातोभ्येत्य मामसौ दस्युरेत्यदर्शयत् । परित्यक्त-
 भूसुरा राजभटा रत्नावाप्तिप्रकारं मदुक्तमनाकर्ण्य भयरहितं मां
 गाढ नियम्य रज्जुभिरानीय कारागारमेते तव सत्पाय इति निग- 15
 डितान्कांश्चिन्निर्दिष्टवन्तो मामपि निगडितचरणयुगलमकार्षुः । किं-
 कर्तव्यतामूढेन निराशक्लेशानुभवेनावधि मया । ननु पुरुषा धीर्यप-
 र्या निमित्तेन केन निर्विंशथ काराशासदुःखं दुस्तरम् । यूयं
 ययस्या इति निर्दिष्टमेतैः किमिदमिति । तथायिधं मामवेक्ष्य भू-
 सुरान्मया श्रुत लाटपतिवृत्तान्तं व्याख्याय चौखोराः पुनरवोचन् । 20
 महाभाग वीरकेतुमन्त्रिणो मानपालस्य किंकरा ययं तदाज्ञया लाटे-

19. 3. नाम्ना om N.—19. G. कन्यासारेण Mes But a locative is
 required on account of नियुक्त.—19. 12. निगडितवाहु° Mes. 19.
 17. भातिनि Mes.

- श्वरमारणाय राज्ञौ मुरुङ्गाद्वारेण तदगारं प्रविश्य तत्र राजाभावेन
 विपण्णा बहुधनमपहृत्य महाठवीं प्राविशाम् । अपरैस्तुश्च पदान्त्रेषिणो
 राजानुचरा बहवोभ्येत्य धृतधनचयानस्मान्परित् परिकृत्य दृढतर
 वद्धा निकटमानीय समस्तवस्तुशोधनवेलायामेकस्यानर्घ्यरत्नस्या-
 5 भावेनास्मद्विधाय भाणिकयादानायास्मान्किलाशृङ्खलयन्विति । शुक-
 रत्नरत्नायलोकनस्थानोहमिदं तदेव भाणिकयामिति निश्चित्य भूदेव
 दाननिमित्ता दुःखस्थामात्मनो जन्म नामधेय युष्मदन्वेषणपर्यटन-
 प्रकार चाभाष्य समयोचितैः सलापैर्मन्त्रोमकार्णम् । ततोधरात्रै
 तेषां मम च शृङ्खलाबन्धन निर्भेद्य तैरनुगम्यमानो निद्रितस्य
 10 द्वा स्थगणस्यायुधजालमादाय पुररक्षान्पुरतोभिमुखागतान्यदुपराक-
 मलोलयाभिद्राय मानपालशिविर प्राविशाम् । मानपालो निजकिंक-
 रैभ्यो मम कुलाभिमानवृत्तान्तं तत्कालो न विक्रमं च निशम्य मामा-
 चर्यत् । परैस्तुर्मत्तकालेन प्रेषिता केचन पुरुषा मानपालमुपेत्य
 मन्त्रिन् मदीयराजमन्दिरे मुरुङ्गया बहुधनमपहृत्य चौरवीरा
 25 भवदीयकटकं प्राविशस्तानपथं नोचेन्महाननर्थं सभविष्यतीति
 क्रूरतर वाक्यमब्रुवन् । तदाकर्ण्य रोवारणितनेत्रो मन्त्री लाटपति-
 कं तेन मैत्री का पुनरस्य वराकार्य सेवया किं लभ्यमिति ता-
 न्निर्भर्त्सयत् । ते च मानपालेनोक्तं विप्रलापं मत्तकालाय तथैवा-
 कथयन् । कृपितोपि लाटपतिर्दोर्वीर्यगर्वेणारुपणेनिकसमेतो योद्धुमभ्य-
 20 गात् । पूर्वमेव कृतरणानिश्चयो मानी मानपाल सनद्धयोधो योद्धु-
 कामो भूत्वा नि शङ्क निरगात् । अहमपि सवहुमान मन्त्रिदत्ताति
 बहुलतुरगमोपेतं चतुरस्रार्थं रथं च दृढतरं कवचं मदनुरूपं चाप

च विविधयाणपूर्णं तृतीन्द्रयं समुचितान्यापुषानि गृहीत्वा पुष्टमं-
 नद्वो मदीयघलविश्वामेन त्पिष्टरणोयुक्तं मन्त्रिणमन्त्रगाम् । प-
 स्परमामरेण तुमुलमंगारकरमुभयसैन्यमतिक्रम्य समुल्लसद्भुजाटोप-
 न वाणवर्षं तदद्भं विमुञ्चन्तरानोऽग्राहत्म् । ततोतिर्यक्तुरंगमं मद्रथं
 तन्निकटं नीत्वा शीघ्रलह्नोपेततदीपस्थोदमरातेः शिरःकर्तनमका- 5
 पंम् । तस्मिन्निपतिते तदावशिष्टसैनिकेषु पलायितेषु नानाविधहय-
 गजादिशस्त्रुजातमादाय परमानन्दसैनतो मन्त्री ममानैरुविधां संभा-
 श्वनामकार्षीत् । मानपालेप्रेषितात्तदनुभवादेनमपिलमुदन्नजातमा-
 कर्ष्य संतुष्टमना राजाभ्युद्व्रतो मदीयपराक्रमं विस्मयमानः समहो-
 तसवममान्यवान्धवानुमन्या शुभदिने निजतनयां मय्यमदात् । ततो 10
 यौवगात्र्याभिपिक्तोहमनुदिनमाराधितमहोपालचिनो यामलोन्नया-
 नया सह नानाविधसौख्यमनुभयन्भयदिरहवेदेनाशङ्क्यैकैक्यहृदयः
 सिद्धादेशेन सुहृज्जनायलोकनशरप्रदेशं महापालनिवासिनः परमे-
 श्वरस्याराधनायाद्य एन्नोसमेतः समागतोऽस्मि । भक्तवत्सलस्य
 गौरीपतेः कारुण्येन भयत्पादापिन्दसंदर्शनानन्दसंदोहो मया ल- 15
 व्य इति ।

तन्निशम्याभिनन्दितपराक्रमो राजवाहनस्तन्निरत्यराधदण्डे देव-
 मुपालभ्य तस्मै क्रमेणान्मचारितं कथयामास । तस्मिन्नवसरं पुतः
 पुष्पोद्भवं विलोक्य ससंभ्रमं निजनिटिलतटस्पृष्टचण्डालमुद-
 ज्जित्ममं गाढमालिङ्गनानन्दयाप्यसंकुलसंफुल्ललोचनः साम्य सो- 20
 मदत्तोयं स पुष्पोद्भव इति तस्मै तं दर्शयामास । तौ च चिर-
 विरहदुःखमुत्सृज्यान्योऽन्यालिङ्गनमुखमन्वभूताम् । ततस्तभ्यैव महो-
 रहस्यं च्छायायामुपदिश्य राजा समभाषत । ययम्व भूसुकार्यकारि-

ष्णुहं मित्रगणो विदितार्थः सर्वथान्तरायं करिष्यतीति निद्विदान्म-
 वतः परित्यज्य निरगाम् । तदनु प्रबुद्धो वयस्यवर्गः किमिति निश्चित्य
 मदन्वेषणाय कुत्र गतवान् । भवानेकार्को कुत्र गतइति । सोपि
 ललाटतटचुम्बदञ्जलिपुटः सविनयमलपत् ॥

- 5 इति श्रीदाण्डिनः कृतौ दशकुमारचरिते सोमदत्तचरितं नाम
 तृतीय उच्छ्वासः ॥

- १० देव महीसुरोपकारावैव देवो गतवानिति निश्चित्यापि देवेन
 गन्तव्यं देशः निर्णेतुमशक्नवानो मित्रगणः परस्परं वियुज्य दिक्षु
 देवमन्वेष्टुमगच्छत् । अहमापि देवस्यान्वेषणाय महीमटन्कदाचिदम्ब-
 रमभ्यगतस्याम्बरेणोः किरणमसहिष्णुरेकस्य गिरितटमहीरुहस्य
 प्रच्छायशीतले तले क्षणमुपाविशम् । मम पुरोभागे दिनमध्यसुक-
 चितसर्वाधिवशां कूर्माकृतिं मानुषच्छायां निरीक्ष्योन्मुखो गगनतला-
 न्महारयेण पतन्त पुरुष कंचिदन्तराल एव द्योपनतहृदयोहमवलम्ब्य
 15 शनैरखनितले निक्षिप्य दूरापातव्रीतसंज्ञं तं शिशिरोपचारेण विबोध्य
 शोकातिप्रेकोद्गतवाष्पलोचनं तं भृगुपतनकारणमपृच्छम् । सोपि
 कच्छैरश्रुकणानपनयन्नभापत् । सौम्यं मगधाधिनाथामात्यस्य पद्मो-
 ज्जवस्थात्मसंभवो रत्नोद्भवो नामाहम् । वाणिज्यरूपेण कालयवनद्विप-
 भुपेत्य कामपि वाणिक्कन्दकां परिणीय तथा सह प्रत्यागच्छन्नम्बुधौ
 नोरस्थानतिदूर एव प्रवहणस्य भग्नतया सर्वेषु निमानेषु कथं

कथमपि दैवानुकूलेन तीरभूमिमभिगम्य निजाङ्गनावियोगदुःखार्णवे
 ब्रह्ममानः कस्यापि सिद्धतापसस्यादेशादरेण षोडशहायनानि कथं-
 चिन्नीत्वा दुःखस्य पारमनवेक्षमाणो गिरिपतनमकार्षमिति ।

तस्मिन्नेवावसरे किमपि नारीकूजितमश्रावि । न रालु समुचि-
 तमिदं यत्सिद्धादिष्टे पतितनयामिलने विरहमसाहृष्णुर्वैश्वानर विश- 5
 सीति । तन्निशम्य मनोविदितजनकभाष तमवादिपम् । तात भवते
 विज्ञापनीयानि वहूनि सन्ति । भवतु पश्चादखिलमाख्यातव्यम् ।
 अधुना नारीकूजितमनुपेक्षणीय मया । क्षणमात्रमत्र भवता स्थीय
 तामिति । तदनु सोहं त्वरया किञ्चिदन्तरमगमम् । तत्र पुरतो
 भयकरज्वालाकुलहुतभुगधगाहनसाहसिका मुकुलिताञ्जलिपुटां व- 10
 नितां काञ्चिदवलोक्य ससभ्रममनलादपनीय कूजन्त्या वृद्धा सह
 मत्पितुरभ्यर्णमभिगमय्य स्थविरामबोचम् । वृद्धे भवत्यौ कुत्रत्ये
 कान्तारे निमित्तेन केन दुरवस्थानुभूयते कथ्यतामिति । सा सगद्ग-
 दमवादीत् । पुत्र कालयवनद्वीपे कालगुप्तनाम्नो वणिज कस्यचिदेपा
 सुता सुवृत्ता नाम रत्नोद्भवेन निजकान्तेनागच्छन्ती जलधौ मग्ने 15
 प्रथहणे निजधात्र्या मया सह फलकमेकमवलम्ब्य दैवयोगेन
 कूलमुपेतासन्नप्रसवसमया कस्याचिदटन्यामात्मजमसूत । मम तु
 मन्दभाग्यतया बाले वनमातङ्गेन गृहीते मद्द्वितीया परिभ्रमन्ती
 षोडशवर्षानन्तरं भर्तृपुत्रसगमो भविष्यतीति सिद्धवाक्यविश्वासादे-
 कस्मिन्पुण्याश्रमे तावन्त समय नीत्वा शोकमपार सोढुमक्षमा स- 20
 मुञ्ज्यालिते वैश्वानरे शरीरमाहुतीकर्तुमुद्युक्तासीदिति । तदाकर्ण्य
 निजजननीं ज्ञात्वा तामह दण्डयत्प्रणम्य तस्यै मदुदन्तमपिलमा-
 ख्याय धात्रीभाषणफुल्लवदन विस्मयविकसिताक्ष जनकमदर्शयम् ।
 पितरौ तौ साभिज्ञानमन्योन्य ज्ञात्वा मुदितान्तरात्मानौ विनीत मामा-

नन्दाश्रुवर्षेणाभिषिच्य मादमाश्लिष्य शिरस्युपाधाय कस्यांचिन्मही
 रहच्छायायामुपाविशताम् । कथं निवसति महीवल्लभो राजहं
 इति जनकेन पृष्टोहं तस्य राज्यच्युतिं त्वदीपजननं सकलकुमाय
 वार्षि तव दिग्बिजयारम्भं भवतो मातङ्गानुयानमस्माकं युष्मदन्वे-
 5 पणकारणं सकलमभ्यधाम् । ततस्तौ कस्यचिदाश्रमे मुनेरस्थाय-
 यम् । ततो देवस्यान्वेपणपरायणोहमालिलकार्यनिमित्तं वित्तनिश्चितं
 भवदनुग्रहाल्लभ्यस्य साधकत्वस्य साहाय्यकरणदत्तं शिष्यगणनिष्ठा
 विन्यवचनमध्ये पुरातनपत्तनस्थानान्युपेत्य विविधनिधिसूचकानां मं-
 होरहाणामधो निक्षिप्तान्वसुपूर्णां कलशान्सिद्धाञ्जनेन ज्ञात्वा रक्षिषु
 10 परितः स्थितेषु खननसाधनैस्त्याटय^{२१} दीनारानसङ्गुथान्राशिकृत्य
 तत्कालागतमनतिदूरे निवेशितं वणिक्कटकं कंचिदभ्येत्य तत्र
 वलिनो घलीवदांगोणीश्च क्रीत्वान्वद्रव्यमिषेण वसु तद्गोणीसंचितं
 तैरुद्यमानं शनैः कटकमनयम् । तदधिकारिणा चन्द्रपालेन
 केनचिद्द्विग्वपत्रेण विरचितसौहृदोहममुनैव साकमुज्जयिनीमुपा-
 15 विशम् । मत्पितरावपि तां पुरीमभिगमय्य सकलगुणानिलयेन
 बन्धुपालनाम्ना चन्द्रपालजनकेन नीयमानो मालवनाथदर्शनं विधाय
 तदनुमत्वा गूढवसतिमकरवम् । ततः काननभूमिषु भवन्तमन्त्रे-
 षुमुद्युक्त मां परममित्रं बन्धुपालो निशम्याषदत् । सकलं धरणीं
 तलमपारमन्वेष्टुमक्षमो भवान्मनोग्लानिं विहाय तूर्णो तिष्ठतु
 20 भवन्नायकालोकनकारणं शुभशकुनं निरीक्ष्य कथयिष्यामीति
 तल्लक्षितामृतासितहृदयोहमनुदिनं तदुपकण्ठवतीं कदाचिदिन्दु-
 मुखीं नवयौवनावलीढावयवां नयनचन्द्रिकां बालचान्द्रिकां नाम

21. 3. राक्षस्युत्तमं N.—24. 6. १निमित्तचित्तम् B^४. 24 10 पुर-
 विनेषु N.—

तरुणीरत्न द्वणिङ्गान्दिरलदर्मीं भूर्तामिवायलोक्य तदीयलावण्यावधु-
 तधीरभावो लतान्तषाणवाणलक्ष्यतामवासिपम् । अकितवालकुरङ्ग-
 लोचना सापि कुसुमसायकसायकायमानेन कटाक्षवीक्षणेन मामस-
 कृन्निरीक्ष्य मन्दमारुतान्दोलितलतेवाकम्पत मनसाभिमुखैश्च समा-
 कृञ्चितै रागलज्जान्तरालवार्तिभिः साङ्गवार्तिभिरीक्षणविशेषैर्निजम 5
 नोवृत्तिमकथयत् । चतुरगूढचेष्टाभिरस्या मनोनुराग सभ्यज्ञात्वा
 सुखसगमोपायमचिन्तयम् । अन्यदा बन्धुपालः शकुनैर्भवद्वार्तिं प्रेक्षि-
 ष्यमाणः पुरोपान्निविहारवन मया सहोपेत्य किंमोश्चन्महीरुहे शकु-
 नवचनानि शृण्वन्नातिष्ठत् । अहमुत्कालिकाविनोदपरायणो वनान्ते
 परिभ्रमन्सरोवरतीरे चिन्ताक्रान्तचित्ता दीनवदनां मन्मनोरथैर्कभूर्मी 10
 वालचन्द्रिकां व्यलोक्यम् । तस्या ससभ्रमप्रेमलज्जाकौतुकमनोरमं
 लीलाविलोकनसुखमनुभवन्सुदया वदनारविन्दे विषण्णभाव मदनक-
 दनपेदानुभूत ज्ञात्वा तन्निमित्त ज्ञास्यल्लीलया तदुपकण्ठमुपेत्या-
 वोचम् । सुमुखि तव मुखारविन्दस्य दैन्यकारण कथयेति । सा
 रहस्यसजातविश्रम्भतया विहाय लज्जाभये शनैरभापत । सौम्य 15
 मानसारो मालवाधीशो वार्द्धकस्य प्रबलतया निजनन्दन दर्पसारमु-
 ज्जायिन्शामभ्यापिञ्चत् । स कुमार सप्तसागरपर्यन्त महीमण्ड-
 ल पालयिष्यन्निजपैतृष्वस्त्रीयाबुद्दण्डकर्माणो घण्डवर्मदारुवर्माणौ
 धरणीभरणे नियुज्य तपश्चरणाय राजराजगिरिमभ्यगात् । राज्य 20
 सर्वमसपन्न शासति चण्डवर्मणि दाहवर्मां मातुलाप्रजन्मनो शास
 नमतिक्रम्य पारदार्यपरद्रव्यापहरणादिदुष्कर्म कुराणो मन्मथसमा-
 नस्य भवतो लावण्यायत्तचित्तां मामेकदा विलोक्य कन्यादूपणदोष
 दूरीकृत्य बलात्कारेण रन्तुमुद्युक्ते ताञ्चेन्तया दैन्यमगच्छामिति ।

तस्या मनोगतं मयि रागोद्रेक मन्मनोरथसिद्धयन्तराय च निशम्य
वाष्पपूर्णलोचनामाश्रास्य दारुवर्मणो मारणोपायं च विचार्य बहुमा-
मघोचम् । तरणि भवदभिलाषिण दुष्टहृदयमेन निहन्तुं मृदुचपाय
कश्चिन्मया विन्दते । यक्ष कश्चिदधिष्ठाय घालचान्द्रका निवसति

६ तदाकारसपदाशशृङ्खलितहृदयो यः सवन्धयोग्य साहासिको रतिम-
न्दिरे तं यक्ष निर्जित्य तपैकसखीसमेतया मृगाक्ष्या सलापामृतसुखम-
नुभूय कुशली निर्गमिष्यति तेन चक्रवाकसशयाकारपयोधरा विवाह-
नीयेति सिद्धेनैकेनावादीति पुरजनस्य पुरतो भवद्दीर्घे सन्वषाक्यैर्जनैर-
सकृन्कथनीयम् । तदनु दारुवर्मा वाक्यानीत्याविधानि श्रावश्राव

१० तूर्णो यदि भिया स्थास्यति तर्हि वरम् । यदि धा दीर्जन्धेन स्वया
सगममङ्गीकरिष्यति तदा स भवद्दीर्घेति वाच्यः । सौम्य दर्पसारव-
सुधाधिपामात्यस्य भवतोस्मिन्निवासे साहसकरणमनुचितम् । पीर-
जनसाक्षिक भयन्मन्दिरेमानीतया तया तोयजाक्ष्या सह क्रीडन्नापु-
ष्मान्यदि भविष्यति तदा परिणीय तूर्णो मनोऽध्याग्निर्विशोति । सो-

१५ धेतदङ्गीकरिष्यति । त्व सखीवेषधारिणा मया सह तस्य मन्दिर
गच्छ । अहमेकान्तनिकेतने मुष्टिजानुपदाघातैस्त रभसाग्निहत्वा
पुनरपि वयस्याभिषेण भवतीमनु नि शङ्क निर्गमिष्यामीति । तदेनमु-
पायमङ्गीकृत्य विगतसाध्वसलज्जा भवज्जनकजननीसहोदराणा पु-
रत आषयो प्रेमातिशयमाख्याय सर्वधास्मत्पारिणयकरणे ताननुनये ।

२० तेषि वशसपह्लावण्याद्व्याय यूने मह्य त्वा दास्यस्येव । दारुवर्मणो
मारणोपाय तेभ्य कथयित्वा तेषामुत्तमाख्येय मह्यमिति । सापि
किञ्चिदुत्कृष्टसरासिजानना मामब्रवीत् । मुमग क्रूरकर्माण दारुव-
र्माण भवानेव हन्तुमर्हति । तस्मिन्हते सर्वथा युग्मन्मनोरथ फलि-
प्यत्येव क्रियताम् । भवदुक्त सर्वमहमपि तथा करिष्य इति

मामसकृद्विवृत्तवदना विलोक्यन्ती मन्दमदमगारमगात् । अहमपि
 बन्धुपालमुपेत्य शकुनज्ञात्तस्मान्निशदिवसानन्तरमेष भवत्सङ्गः संभ-
 विष्यतीत्यशृणुधम् । तदनु मद्नुगम्यमानो बन्धुपालो निजावासं
 प्रविश्य मामपि निलयाय विससर्ज । मन्मायोपायवागुरा पाशलघ्नेन
 दास्यमर्णा रतिमन्दरे रन्तुं समाहूता बालचन्द्रिका तं गमिष्यती- .5
 ति दूतिकां मन्त्रिकटमभिप्रेषितवती । अहमपि मणिनूपुरमेखलाक-
 ङ्कणकटकताटङ्कहारसौमकज्जलं धनितायोग्यं मण्डनजातं निपुण-
 तया तत्तत्स्थानेषु निक्षिप्य सम्यगङ्गीकृतमनोज्ञवेधो बल्लभया सह
 तदागारद्वारोपान्नमगच्छम् । द्वास्थकथितास्मदाद्यमनेन सादरं
 विदिताभ्युद्गतिना तेन द्वारोपान्निवारिताशेषपरिवारेण मदन्विता 10
 बालचन्द्रिका संकेतागारमनीयत । नगरव्याकुलां यक्षकथां परीक्ष-
 न्नागरिकजनोपि कुतूहलेन दास्यमर्णः प्रतीहारभूमिमगमत् । विवे-
 कशून्यमतिरसौ रागातिरेकेण रत्नखचितहेमपर्यङ्के हसतूलगर्भश-
 यनमानीय तरुणीं तस्यै मह्यं तमिच्छासंभ्यगनवलोकितपुभावाय
 मनोरमस्त्रीपेयाय च धामीकरमणिमयमण्डनानि सूक्ष्माणि चित्र- 15
 वस्त्राणि कस्तूरिकाभिलितं हरिचन्दनं कर्पूरसहितं ताम्बूलं सुरभीणि
 कुसुमानीत्यादिवस्तुजात समर्थं मुहूर्तद्वयमात्र हासकचनैः सल-
 पन्नतिष्ठत् । ततो रागान्यतया सुमुखीकचग्रहणे मतिं व्यधत् ।
 रोषारुणितोहमेनं पर्यङ्कतलान्निःशङ्को निपात्य मुष्टिजानुपादाघातैः
 प्राहरम् । नियुद्धरभसविकलमलकारं पूर्वधन्मेलायित्वा भयक- 20
 म्भितां नताङ्गीमुपलालयन्मान्दिराङ्गणमुपेतः साध्वसकाम्पित इवो-
 च्छैरकूजम् । हा बालचन्द्रिकाधिष्ठितेन घोराकारेण यक्षेण

दारुवर्मा निहन्यते । सहसागच्छत पश्यतेति । तदाकर्ण्य मिलिता
जनाः समुद्यद्वाण्या हाहाभिनादेन दिशो वधिप्यन्तो बालचन्द्रिका-
मधिष्ठितं यक्षं बलघ्नं शृण्वन्नपि दारुवर्मा मदान्धस्तामेवायाचत
तदसौ स्वकीयेन कर्मणा निहतः किं तस्य विलापेनेति श्रियो

5 लपन्तः प्राविशन् । कोलाहले तस्मिंश्चटुललोचनाया सह नैपुण्येन
सहसा निर्गतो निजावासमगाम् । ततो गतेषु वतिपयादिनेषु पौ-
जनसमक्षं सिद्धादेशप्रकारेण शिवाहा तामिन्दुमुखीं पूर्वसंकल्पिता-
न्सुरतविशेषान्यथेष्टमन्त्रभूवम् । बन्धुपालशकुनत्रिदिष्टे दिवसेस्मिन्नि-
र्गत्य पुराद्वर्तमानो नेत्रोत्सवकारि धधद्वलोकनसुखमप्यनुभव-
10 मोति ।

एव मित्रवृत्तान्तं निशम्य ग्लानमानसो राजशाहनः स्वस्य च
सोमदत्तस्य च वृत्तान्तमस्मै निषेद्य सोमदत्त महाकालेश्वरापधना-
नन्तरं भवद्ब्रह्मर्मा सपरिषाप्तं निजकटकं प्रापय्यागच्छेति नियुज्य
पुष्पोद्भवेन सेव्यमानो भूस्वर्गायमानमवन्तिकापुरं शिवेश । तत्राय
15 मम स्वामिकुमार इति बन्धुयालादथे. बन्धुजनाथ कथायित्वा तेन
राजवाहनाथ वहाविधां सपर्यां काप्यन्तकलकलाकुशलो महीसु-
धर इति पुरं प्रकटयन्पुष्पोद्भवोमुष्य राजोज्जनभोजनादिकमनुदिन
स्वमन्दिरे काप्यामास ॥

इति श्रीदण्डिनः कृती दशकुमारचरिते पुष्पोद्भवचरितं नाम
20 चतुर्थं उच्छ्वास ॥

28 1. पदधमेमम् N—28. 2 दिग्भोवधीरवन्तः N—28 १ पूर्वसंकल्पिता
सुरतानि B^m.—N. om. the colophon of the Uchechlevāra, we accord-
ing to B^m.—

अथ मीनकेतनसेनानायकेन मलयगिरिमहीरूहानिरन्तराधासिभु-
 जंगमभुक्ताशशिट्टेनेष सूक्ष्मतेण धूतहरिचन्दनपरिमलभरणेष मन्द-
 गतिना दक्षिणानिलेन त्रियोगिहृदयस्थं मन्मथानलमुज्ज्वलयन्सह-
 कारकिसलयमकरन्दस्वादनरक्तकण्ठानां मधुकरकलकण्ठानां काक-
 लीकलकलेन दिक्चक्रं वाघालयन्मानिनीमानसोत्कलिकामुपनय- 5
 न्माकन्दसिन्दुवाररक्ताशोकिंशुकतिलकेषु कालिकामुपपादयन्मदन-
 महोत्सवाय रसिकमनांसि समुल्लासयन्वसन्तसमयः समाजगाम ।
 तस्मिन्नातिरमणीये कालेवन्तिसुन्दरी नाम मानसात्नन्दिनी प्रियवप-
 स्यया बालचन्द्रिकया सह नगरोपान्तरस्योद्याने त्रिहारोत्कण्ठया
 पौंसुन्दरीसमवायसमन्विता कस्यचिच्चूतपोतकस्य च्छायाशीतले 10
 सैकततले गन्धकुसुमहारिद्राक्षतचीनाम्बरादिनानाविधेन परिमलद्र-
 व्यनिकरेण मनोभवमर्चयन्तां रेमे । तत्र रतिप्रतिकृतिमवन्तिसुन्दरीं
 द्रष्टुकामः काम इव वसन्तसहायः पुष्पोद्भवसमन्वितो राजवाहन-
 स्तदुपवनं प्रविश्य तत्रतत्र मलयमास्तान्दोलितशाखानिरन्तरसमु-
 द्भिन्नकिसलयकुसुमफलसमुल्लासितेषु रसालतरुषु कोकिलकुञ्जीरा- 15
 लिमधुकराणामालापाश्रावंश्रावं विकसदिन्दीषकल्हाकैरवराजीव-
 रानिकेलिलोलकलहससारसकारण्ठवचक्रवाकचक्रवालकलरव्याकु-
 लत्रिमलशीतलसञ्जिलललितानि सर्पांसि दर्शदर्शमन्दलीलया लल-
 नासमीपमवाप । बालचन्द्रिकया निःशङ्कामित भागम्यतामिति
 हस्तसंज्ञया समाहूतो निजतेजोनिर्मितपुरह्वो राजवाहनः कृशोदर्या 20
 भवन्तिसुन्दर्या भन्तिकं समाजगाम । या वसन्तसहायेन ममुत्सुकतया
 रतेः केलीशाश्वभञ्जिकाविधिस्तया कंचन नारीविशेषं त्रिचयात्मनः
 क्रीडावासाशास्त्रादिन्दुसौन्दर्येण पादद्वयमुत्थानवनदीर्विकामत्तम-

रालिकागमनरीत्या लीलालसगतिविलासं तूणीलावण्येन
लीलामन्दिरद्वारकदलोलालित्येन मनोज्ञमूर्युगं जै

घन-जघनं किञ्चित्किञ्चित्तलीलावतंसकलहात्कोटककोटरानुवृत्त्या
ङ्गावर्तसनाभिं नाभिं सौभारोहणपरिपाट्या बलित्रयं

- 5 ङ्किनीलिमलालया रोमावलिं पूर्णसुवर्णकलशाशोभया कुचद्वयं
मण्डपसौकुमार्येण वाह जयशङ्खनिखयया कण्ठं
सहकारपल्लवरागेण प्रतिविम्बिकृतदिम्बं रदनच्छदं घाणायमानपुष्प
लावण्येन शुचि स्मितमप्रदृतिकाकलकाण्डकाकलालापमाधुर्येण
नजातं सकलसैनिकनायकमलयमारुतसौरभ्येण निःश्वासपथनं

- 10 ध्वजमनदपेण लोचनयुगलं चापयट्टिश्रिया भ्रूलते प्रथमसुहृद्-
सुधाकरस्यापनीतकलङ्कया कान्त्या वदनं लीलामयूरवर्द्धिभङ्ग्या
केशपाशं च विधाय समस्तमकरन्दकस्तूरेकासमितेन मलयजरसेन

- 15 प्रक्षाल्य कर्पूरपरागेण संमज्ज्य निर्मितेव रराज । सा मूर्तिमतीव
लक्ष्मीर्मालेशकन्यका स्वैर्नैवारोव्यमानं संकल्पितवरप्रदानायावि-

- 15 भूतं मूर्तिमन्तं मन्मथमिव तमालोक्य मन्मथास्तान्दोलितलतेव
मदनावेशवती चक्रे । तदनु क्रीडाविश्रम्भानिधृत्ता लज्जया
कानिकान्यापि भावान्तराणि व्यथत् । ललनाजन सृजता विधात्रा
नूनमेया घुणाक्षरन्धरेण निर्मिता नो चेदज्जभूर्वाविधानिर्माणानेपुणो
यदि स्यात्सर्दिं तत्समानलावण्यामन्यां तरुणीं किं न करोतीति

- 20 सविस्मयानुरागं विलोकयतस्तस्य समक्षं स्यातुं लज्जिता सती
किञ्चित्तलीजनान्तरितगात्रा तन्नयनाभिमुखिः किञ्चिदाकुञ्चित्
रेचित्तभ्रूलतैरपाङ्गुलीक्षितैराम्नः कुरङ्कस्थानायमानलावण्य रातथा-

- समुचितो वाक्चावसर एष इति संभाषणनिपुणो राजवाहनः सली-
 लमलपत् । सखि पुरा शाम्बो नाम कश्चिन्महोद्युतो मनोबल-
 भया यज्ञवत्या सह विहारवाञ्छया कमलाकरमवाप्य तत्र कोकनद-
 कदम्बसमीपे निद्रार्थीनमानसं राजहंसं शनैर्गृहीत्वा त्रिसुगुणेन तस्मै
 5 चरणयुगलं निगडयित्वा कान्तामुखं सानुरागं विलोकयन्मन्दस्मित-
 विक्रान्तैककंपोलमण्डलस्तामभाषत । इन्दुमुखि मया वदो मर-
 लः शान्तो मुनिवदास्ते स्वेच्छयानेन गम्यतामिति । सोऽपि रात-
 हंसः शाम्बमशपत् । महोपाल यदस्मिन्मधुजखण्डेनुष्ठानपरायणत-
 या परमानन्देन तिष्ठन्तं नैष्ठिकं मामकारणं राज्यगर्वेणाद्यमानित-
 10 वानसि तदेतत्पाम्पनां रमणीविरहसंतापमनुभवति । विषण्णवदनो
 शाम्बो जीवितेश्वरीविरहमसहिष्णुभूमौ दण्डवत्प्रणम्य सविनयम-
 भाषत । महाभाग यदज्ञानेनाकर्षं तत्क्षमस्वेति । स तापसः
 करुणाकृतचेतास्तमवदत् । राजन् इह जन्मनि भवतः शापफलाभा-
 वो भवतु । भद्रचनस्यामोधतया भाविनि जनने शरीरान्तरं गताया
 15 भस्वाः सपसिजाक्ष्या रसेन रमणो भूत्वा मुहूर्तद्वयं मञ्चरणयुगलवन्ध-
 नकारितया मातृद्वयं शृङ्खलानिगडितचणो रमणीवियोगविषाद-
 मनुभूय पश्चादनेककालं वल्लभया सह राज्यसुखं लभस्वेति ।
 तदनुजातिस्मत्त्वमापि तपोरेन्वग्रहीत् । तस्मान्मरालवन्धनं न कर-
 णीयं त्वयेति । सोऽपि तद्वचनाकर्णनाभिज्ञातस्वपुत्रानजननवृत्तान्ता
 20 नूनमयं मस्त्राणवल्लभ इति मनसि जानती रागपल्लवितमानसी
 समन्दहासमवाचत् । सौम्य पुरा शाम्बो यज्ञवतीसंदेशपरिपालन-

32. 3. भाषोऽथ B.—32. 16. निगलिन° Mes.; but against the sense.—32. 18. तपोरेनुग्रहान् N.—32. 19. °जनन° om. N.; °वृत्तान्तमपम N.—32. 21. समन्दहासार्थम् N.—

य तथाविधं हंसवन्धनमकार्षीत् । तथा हि लोके पण्डिता अपि
 क्षाक्षिप्येनाकार्यं कुर्वन्तीति कन्याकुमाराद्यन्यपुरातनजननानाम-
 धेयपरिचितेः परस्परज्ञानाय साभिज्ञमुक्त्वा मनोजरागपूर्णमानसौ
 बभूवतुः । तस्मिन्नवसरे मालवेन्द्रमहिषी परिजनपरिवृता दुहितृ-
 केलीविलोकनाय तं देशमवाप । वालचन्द्रिका तु तां दूरतो विलोक्य 5
 ससम्भ्रमं रहस्यनिर्भेदभिया इस्तसज्ञया पुष्पोद्भवसेव्यमानं राजवाहनं
 वृक्षवाटिकान्तरितगात्रमकरोत् । सा मानसारमहिषी सखीसमेताया
 दुहितुर्नानाविधां विहारलीलामनुभवन्ती क्षण स्थित्वा दुहित्वा समे-
 ता निजागारगमनायोद्युक्ता बभूव । मातरमनुगच्छन्त्यवन्तिसुन्दरी
 राजहंसकुलतिलक विहारवाञ्छया केलीवने मदन्तिकमागत भवन्त- 10
 मकाण्ड एव विसृज्य मया समुचितमिति जनन्यनुगमनं क्रियते तद-
 नेन भवन्मनोनुरागोन्यया माभूदिति मरालमिव कुमारमुद्दिश्य समु-
 चितालापकलापं वदन्ती पुनःपुनः परिवृत्तदीननयना वदन विलोक्य-
 न्ती निजमन्दिरमगात् । तत्र हृदययल्लभकथाप्रसङ्गे वालचन्द्रिकाक-
 थिततदन्वयनामधेया मन्मथवाणपतनव्याकुलमानसा विह्वलेनया 15
 बहुलपक्षशशिकलेष क्षामक्षामाहारादिसकलव्यापार परिहृत्य रहस्य-
 मन्दिरे मलयतरसक्षालितपल्लवकुसुमकल्पिततल्पतलायतंतनुलता व-
 भूव । तत्र तथाविधावस्यामनुभवन्ती मन्मथानलसतप्तां सुकुमारीं कु-
 मारीं निरीक्ष्य खिन्नो वयस्यागण, काञ्चनकलशसचितानि हरिचन्द्र-
 नोशीरघनसारमिलितानि तदभिषेककल्पितानि सलिलानि विसतन्तुम- 20
 थानि धासांसि च नलिनीदलमयानि तालवृन्तानि च सत्तापहरणा-

नि वह्नि संपाद्य तस्याः शरीरमशिशिरयत् । तदपि शीतलोपचरत्
सलिलमिव तप्ततेले तदङ्गे दहनमेव समन्नादाविश्वकार ।
व्यतामूढां विषण्णां बालचन्द्रिकामीपदुःखीलितेन
वाष्पकणाकुलेन विलोक्य विरहानलोर्णनि

5 नताद्भया शनैः सगद्गद व्यलापि । प्रियसखि कामः कुसुमाकुण्ड-
पञ्चबाण इति नूनमसत्यमुच्यते ।

हन्वे । सखि चन्द्रमसं षाडवानलादतितापकार मन्वे
प्रविशति शुष्यति पारावार सति निर्गते तदैव धरति ।
दुष्कर्म किं षण्यते मया यदनेन नितसहोदर्याः

10 गेहभूतमपि कमलं विहन्यते । विरहानलसतप्तहृदयस्पर्शेन नूनम्
ष्णीकृतं स्वल्पीभवति मलयानिल ।

द्वाग्निशिखापटलमिव सताप तनोस्तनोति । हरिचन्दनमापि
निजयष्टिसश्लेषवदुरगर्दनलिप्रोल्वणगरलसकनितमिव तापयति
रिरम् । तस्मादलमलमायासेन शीतलोपचारे ।

15 राजकुमार एवागदकारो मन्मथद्वरापहण्णे । सोपि

मया । किं करोमीति । बालचन्द्रिका

गता कोमलाङ्गीं तां

वेक्ष्यात्मन्यचिन्तयत् । कुमारः सत्वरमानेवत्यो मया नो
स्मरणपिं गतिं नेष्यति मीनकेतनः । तत्रोदाने

20 न्याबलोकनवेलायामसमसायकः सम मुक्तसायकोभूत् ।

मारानयन मुकरम् । ततोवन्तिसुन्दरिरक्षणाय

यचतुर सखीगण नियुज्य राजकुमारमन्दिरमवाप ।

कीरायमाणमानसो नद्गतं प्राणव्यवसर्कपरिभ्रानपल्लवशयनमोधितो
 राजवाहन प्राणेश्वरीमुद्दिश्य सह पुष्पोद्भवेन संलपन्नागतीं प्रिय-
 वयस्यामालोक्य पादपमूलमन्वेपणीया लतेव बालचन्द्रिकागतेति
 सतुष्टमना निटिलतटमण्डिनीभवदम्बुजकोरकाकृतिलसदञ्जलिपुटा-
 मितो निर्षादेति निर्दिष्टसमुच्चितासनासीनामवन्तिसुन्दरीप्रेषितं स- 5
 कर्पूरताम्बूलविनयेन ददतीं तां कान्ताधृत्तान्तमपृच्छत् । तथा
 सविनयमभाणि । देवक्रीडाभवने भवदालोकनकालमारभ्य मन्मथ
 मथ्यमाना पुष्पतल्पादिषु तापशमनमलभमाना वामनेनेवोन्नतत-
 रूफलमलभ्य त्वदुरस्थलालिङ्गनसौख्यस्मरान्धतया लिप्सुः सा
 स्वयमेव पत्तिकामालिख्य बल्लभायैनामर्पयेति मां नियुक्तवती । 10
 राजकुमारपत्निकां तामादाय पपाठ ।

सुभगकुसुमसुकुमारजगदनवद्यविलोक्य ते रूपम् ।

मममानसमभिलषति त्वच्चित्तकुरु तथा मृदुलम् ।

इति पाठित्वा सादरमभाषत । सखि छायावन्मामनुवर्तमानस्य
 पुष्पोद्भवस्य बल्लभा त्वमेव तस्या मृगीदृशो वहिःश्वराः प्राणा इव 15
 वर्तसे । त्वच्चातुर्यमस्यां क्रियालतायामाल्बालमभूत् । तदखिल क-
 रिष्यामि । नताङ्ग्या मन्मनकाठिन्यमाख्यातम् । यदा केलीवने
 गतमनाः कुरङ्गलोचना लोचनपथमभ्यवर्तत तदैवापहृतमदीयमानसा
 सा स्वमन्दिरमगात् । सा चेतसो माधुर्यकाठिन्ये स्वयमेव जाना-
 ति । दुष्करः कन्यान्तपुत्रप्रवेशः । तदनु रूपमुपायमुपपाद्य श्वः 20
 परश्वो वा नताङ्गीं सगमिष्यामि । मृदुदन्तमेवमाख्याय शिरीष-

35 1 अनङ्गतत्वात्प्रसक्तं० N—35 5 अभिनो निर्षादेति N—35 17
 यत्र केली [दिनविशेषर...नदर्शकत्] इने मनमना कु० N—35 18 ०मव-
 र्तेन N ; B*, अवर्तन्नेदेव A*—35 19 सा चेतस N, A* सा सचेतस
 B*—

कुसुमसुकुमाराया यथा शरीरत्वाधा न जायेत तथाविधमुपायमा-
चरेति । बालचन्द्रिका तस्य प्रेमगर्भितं वचनमाकर्ण्य संतुष्टा क-
न्यापुरमगच्छत् ।

- राजवाहनोपि यत्र हृदयप्रलम्भभावलोकनसुखमलभत तदुद्यानं वि-
5 रहविनोदाय पुष्पोद्भवसमन्वितो जगाम । तत्र चकोलोचनावक्षित-
पल्लवकुसुमनिकुरम्बं महीरुहसमूहं शरदिन्दुमुख्या मन्मथसमारोधन-
स्थानं च नताङ्गीपदपङ्क्तिचिह्नितं शीतलसैकततलं च सुदतीभुक्तमुक्तं
च माधवीलतामण्डपान्तरपल्लवतल्पं च विलोकयन्ललनातिलकवि-
लोकनवेलाजनितशेषाणि स्मारस्मारं मन्दमारुतकम्पितानि नवचूत-
10 पल्लवानि मदनाग्निशिखा इव चकितो दशदशं मनोजकर्णेजपाना-
मिव कोकिलकीरमधुकराणां कृणितानि श्राव्यंश्राव्यं मारविकारेण
क्वचिदप्यवस्थातुमसाहिष्णुः परिवभ्राम । तस्मिन्नावसरे धरणीसुर
एक सूक्ष्मचित्तनिवसनः स्फुरन्मणिकुण्डलमण्डितो मुण्डितमस्तक-
मानवसमेतश्चतुरश्रेपमनोरमो यदृच्छया समागतः समन्ततोभ्रुल्लस-
15 तेजोमण्डल राजवाहनमोशीर्षादूर्ध्वकं ददर्श । राजा सादर को
भवान्कस्यां विद्यायां निपुण इति तं पप्रच्छ । स च विद्येश्वरनाम-
धेयोहमैन्द्रजालिकाविद्याकोविदो विविधदेशेषु राजमनोरञ्जनाय
श्वमन्नुज्जयिनीमद्यागतोस्मीति शशंस । पुनरपि राजवाहनं सम्य-
गालोक्यास्यां लीलावनौ पाण्डुरत्तानिमित्तं किमिति साभिप्रायं
20 विहस्यापृच्छत् । पुष्पोद्भवश्च निजकार्यकरण तर्कयन्नेनमादरेण
वभावे । ननु सतां सख्यस्याभाषणपूर्वतयाधिरं रुधिरभाषणो भवान-
स्माक प्रियवयस्यो जातः । सुहृदामकथ्यं किमस्ति । केलीवनेरिम-

36. 6. °निकुरम्ब N.; A°. °निकुरम्ब° B°.—36. 9. नानूतन° A°, न-
नूत B°; नरचूत° N.—36. 16. स च om. N.—

न्यसन्तमहोत्सवायागताया मालवेन्द्रमुताया राजनन्दनस्यास्य चाक-
 स्मिकदर्शनेन्ये न्यानुरागातिरेकः समजायत । सततसभोगसिद्धयुपा-
 याभावेनासावीदृशीमवस्थामनुभवतीति । विश्वेश्वरो लज्जाभिराम
 राजकुमारमुखमभिषीक्ष्य विरचितमन्दहासो व्याजहार । देव भव-
 दनुचरे मयि तिष्ठति तव कार्यमसाध्य किमस्ति । अहमिन्द्रजाल- 5
 विद्याया मालवेन्द्रं मोहयन्पौरजनसमक्षमेव तत्तनयापरिणय रच-
 यित्वा कन्यान्तःपुरप्रवेश कारयिष्यामीति । वृत्तान्त एव राजकन्यायै
 सखीमुखेन पूर्वमेव कथयितव्य इति । संतुष्टमना महीपतिरनिमित्त
 मित्र प्रकटीकृतकृत्रिमक्रियापाटव विप्रलम्भकृत्रिमप्रेमसहजसौहा-
 र्दवेदिनं त विश्वेश्वर सवहुमान विससर्ज । 10

अथ राजवाहनो विश्वेश्वरस्य क्रियापाटवेन फलितमिव मनोरथ
 मन्यमानः पुष्पोद्भवेन सह स्वमन्दिरमुपेत्य सादर बालचन्द्रिकामु-
 खेन निजबल्लभायै महीसुरक्रियमाण सगमोपाय वेदयित्वा कौतुका-
 कृष्टहृदय कथमिमां क्षणं क्षपयामीत्यतिष्ठत् । परेद्युः प्रभाते विश्वे-
 श्वरो रसभावरोतिगतिचतुरस्तादृशेन महता निजपरिजनेन सह 15
 राजभवनद्वारान्तिकमुपेत्य दौर्वाटिकनिवेदितनिजवृत्तान्तः सहसो-
 पगम्य सप्रणाममैन्द्रजालिक समागत इति द्वा स्थैर्विज्ञा-
 पितेन तद्दर्शनकुतूहलाधिष्टेन समुत्सुकावरोधसहितेन मालवेन्द्रेण
 समाहूयमानः वक्ष्यान्तर प्रविश्य सविनयमाशिष्यं दत्त्वा
 तदनुज्ञातः परिजनाड्यमानेषु वाद्येषु नदत्सु गायकीषु मद- 20
 कलकोकिलामञ्जुलब्धनिपु समधिकरागरञ्जितसामाजिकमनोवृ-
 त्तिषु विशिष्टकाभ्रमणेषु स परिवार परिवृत्त भ्रामयन्मुकु-

37 6 ऐन्द्रनालिके निजकायि० A^w, B^w — 37 7 करिष्यमि A^w, B^w —
 37 10 तम् om N — 37 15 रसभागीनिरोति A^w — 37. 19 ०नी विश्वेश्वर.
 कथा० Mss 37 22 परिवृष्टं A^w; B^w.—

- लितनयन क्षणमतिष्ठत् । तदनु विषम विषमुल्बण धमन्त-
 फणालकरणा रत्नराजिभीराजितराजमन्दिरभोगा भोगिनो भयं
 जनयन्तो निश्चेरु । गृध्राश्च बहवस्तुण्डैरहिपतोनादाय दिक्कि-
 समाचरन् । ततोप्रजन्मा नरसिंहस्य हिरण्यकशिपोर्देवैश्वरस्य
 5 विदारणमभिनीय महदाश्वर्यान्वत राजानमभाषत । राजन् भवसान
 समये भवता शुभसूचक द्रष्टुमुचितम् । तत कल्याणपरपरावाप्तय
 भवदात्मजाकारायास्तरुण्या निखिललक्षणोपेतस्य राजनन्दनस्य वि-
 षाह कार्य इति । तदवलोकनकुतूहलेन महीपालेनानुज्ञात ससकाल्य
 तापसिद्विसभाषनसफुल्लवदन सकलमोहजनकमञ्जन लोचनयानि-
 10 क्षिप्य परितोऽवलोकयत् । सर्वेषु तदैन्द्रजालिकमेव कर्मेति साद्भुत ष
 श्यत्सु रागपल्लवितहृदयेन राजवाहनेन पूर्वसकेतसमागतामनेकभूषण
 भूषिताङ्गीमवन्तिसुन्दरीं वैशाहिकमन्त्रतन्त्रनेपुण्येनाग्निं साक्षीकृत्य
 सयाजयामात । क्रियावसाने सतीन्द्रजालपुरुषा सर्वे गच्छन्तु
 भवन्त इति द्विजन्मनोच्चैरुच्यमाने सर्वे मायामानवा यथायधमन्त-
 15 भांश्च गता । राजवाहनोपि पूर्वसकल्पितेन गूढोपायचातुर्येणैन्द्रजा
 लिकपुरुषवत्कन्यान्तं पुरं प्रविवेश । मालवेन्द्रोपि तदद्भुत मन्यमान-
 स्तस्मै वाढवाय प्रचुरतर धनं दत्त्वा विद्येश्वर त्वमिदानीं साधयेति
 त विमृत्य स्वयमन्तर्मन्दिरं जगाम । ततोऽग्निः सुन्दरीं प्रियसहचरी
 यरपरिवारा बह्वभोगेना सुन्दरीमन्दिरं ययौ । एष देवमानुषबलेन
 20 मनोरथसाफन्यमुपेतो राजवाहन सरसमधुरचेष्टाभि शनैः शनेर्हरे
 णलोचनाया लज्जामपनयन्सुरतरागमुपनयन्रहो विश्रम्भमुपनय

न्सलापे तदनुलापपीयूपयानलोलश्चित्रचित्र चित्तहारिण चतुर्दशभुव
नवृत्तान्त श्रावयामास ॥

इति श्रीदण्डिन. कृतौ दशकुमारचरितेवन्तिसुन्दरीपरिणयो
नाम पञ्चम उच्छ्वास ॥

॥ पूर्वपीठिकेय सपूर्णा ॥

5

---

39 I °लोक्य B^w, A^w—भगन्निभुदरीगणया नाम पञ्चम उच्छ्वास ॥
om ५ —

॥ दशकुमारचरितम् ॥

श्रुत्वा तु भुवनवृत्तान्तमुत्तमाङ्गना विस्मयविकसिताक्षी सस्मि
 तमिदमभाषत । दयित त्वत्प्रसादादय मे चरितार्था श्रोत्रवृत्ति । अह
 मे मनसि तमोपहस्त्वया दत्तो ज्ञानप्रदीप । पक्वमिदानीं त्वत्पादप-
 5 ञ्परिषर्षाफलम् । अस्य च त्वत्प्रसादस्य किमुपकृत्य प्रत्युपकृतव-
 वती भवेयम् । अभयदीय हि नैव किञ्चिन्मत्सवद्रम् । अथवास्त्वेषा-
 स्यापि जनस्य क्वचित्प्रभुत्वम् । अशक्य हि मदिच्छया विना सर
 स्वतीमुखग्रहणोच्छेषणीकृतो दशनच्छद एष चुम्बयितुमम्बुजासना
 स्तनतटोपभुक्तमुर स्थल चैतदालिङ्गयितुमिति । प्रियोरसि प्रावृष्टिव
 10 नभस्युपास्तीर्णगुरूपयोधरमण्डला प्रौढकन्दलीमुकुलमिव रुडरागरू-
 पित चक्षुरुल्लासयन्ती बर्हिर्वर्हावलीविडम्बिना कुसुमचन्द्रकशारेण
 मधुकरकुलव्याकुलेन केशकलापेन स्फुरद्दृश्यकेसरकराल कदम्बकुङ्कु-
 लमिव कान्तस्याधरमणिमधीरमाधुचुम्ब । तदारम्भस्फुरितया च रा
 गवृत्त्या भूयोभूय प्राधर्ततातिमान्त्रचिन्त्रोपचारशिकरो रतिप्रबन्ध ।
 15 सुरतज्वेदप्रसुप्तयोस्तु तयो स्वप्ने विस्तगुणनिगडितपादो जरठ क
 श्चिदजालपाद प्रत्यदृश्यत । प्रयवुष्येता चोभौ । अथ तस्य राजकुमा
 रस्य कमलमूढशशिकिरणरञ्जुदामनिगृहीतमिव रजतशृङ्खलोपमू

40 9 तन प्रियोरसि W — 40 11 भावली om A^r Pad 1 as वरीं मयूर ।
 ... तस्य वराण विचानि विवपना निभसेपता . | and may therefore
 have read बर्हिर्वराण विडम्बपना || 40 12 कम्बमुकुलमिव W C We accord
 to G S वभूककुसुम A^r — 40 14 भूयोप्यवतत G C — 40 15 सुरतज्वेद^o
 .om W — मुर^o A^r C — 40 15 तु om S G A^r, ^oनिगडितवरण G
 A^r जरठजाकवा^r Ah^d Bh^d S —

चरणयुगलमासीन् । उपलभ्यैव च किमेतदित्यतिपरित्रासविह्वला मुक्त
 कण्ठमाचरुन्द् राजकन्या । येन तत्सकलमेव कन्धान् पुरमग्नि-
 प्रीतिमिव पिशाचोपहतमिव वेपमानमनिरूप्यमाणतदान्वायतिवि-
 मागमगण्यमानरहस्यरक्षासमयमवनितलविप्रविध्यमानगात्रमारुन्द्-
 विदीर्यमाणकण्ठमश्रुस्वातोयगुण्ठतकपोलमाकुलीवभूव । तुमुले चा- 5
 स्मिन्समयेनियन्त्रतप्रवेशाः किंकिमिति सहसापमृत्य प्रिविशुरन्नर्च-
 शिका पुरुषा ददृशुश्च तदवस्थ राजकुमारम् । तदनुभावनिरुद्धनिप्र
 हेच्छास्तु ते सद्य एव तमर्थं चण्डधर्मणे निवेदयाचक्रु ।

सोपि कोपादागत्य निर्दहन्निव दहनगर्भया दृशा निशाभ्योत्पन्न-
 प्रत्यभिज्ञ कथं स एवैव मदनुजमणनिमित्तभूताया पापाया बाल- 10
 चन्द्रिकायाः पत्युरत्याभेनिविष्टवित्तदर्पस्य वैदेशिकवणिक्पुत्रस्य
 पुणोद्भवस्य मित्र रूपमत्तः कलाभिमानी नैकविधाविप्रलम्भोपायपा-
 टवावर्जितमूढपौरजनाभ्यारोपितवितथदेवतानुभावः कपटधर्मकञ्चुको
 निगूढपापशोल्श्वपलो ब्राह्मणव्रुव । कथमिवैनमनुरक्ता मादृशेष्व-
 पि पुरुषसिंहेषु सावमाना पापेयमवन्तिसुन्दरी । पश्यतु पतिमद्यैव 15
 शूलाव्रतसितमियमनार्थशीला कुन्पासनी । इति निर्भर्त्सयन्भीषण-
 शुक्रुटिदूषितललाट काल इव काललोहदण्डकर्कशेन बाहुदण्डेना-
 बलमय हस्ताम्बुजे रेखाम्बुजरथाङ्गलाञ्छने राजपुत्र सरभसमाच-
 कर्ष । स तु स्वभावधीरः सर्वपौरुषातिभूमिः साहिष्णुतैकप्रतिक्रिया
 दैवीमेव तामापदमवधार्य स्मर तस्या हसगामिनि हसकथायाः 20

सहस्रं वासु मासद्वयमिति प्राणपरित्यागरागिणीं प्राणसमां समा-
श्वास्यारिवश्यतामयासीत् ।

- अथ विदितवात्तांवात्तां महादेवीमालवेन्द्रौ जामातरमाकारपक्ष-
यातिनावात्मत्यागोपन्यासेनारिणा जिघांस्यमानं ररक्षत् । न शेकतुस्तु
5 तमप्रभुत्वादुत्तारयितुमापदः । स किल चण्डशीलश्चण्डवर्मा सर्व-
मिदमुदन्तजातं राजराजगिरौ तपस्यते दर्पसायाय संदिश्य सर्वमेव
पुष्पोद्भवकुटुम्बकं सर्वस्वहरणपूर्वकं सद्य एव बन्धने क्षिप्त्वा कृत्वा
च राजवाहनं राजकेसरिकेशोरकमिव दास्यञ्जुरानिबद्धं मूर्धनजा-
ललीनञ्चडामणिप्रभावविधिसक्षुत्पिपासादिखेदं च तमवधूनदुहितृ-
10 प्रार्थनस्थाङ्गराजस्योद्दरणाद्याङ्गानभियास्यन्नन्यत्रिश्वासास्त्रिनाय
रुपेध च बलभरदक्षकम्पश्चम्भाम् । चण्डेश्वरोपि सिंहवर्मा सिंह
इवासह्यधिक्रमः प्राकार भेद्यित्वा महता बलसमुदायेन निर्गत्य
स्वप्रहितदूतव्राताहूतानां साहाय्यदानायातिसत्त्वरमापततां धरापती-
नामचिरकालमाविन्यपि संनिधावदत्तापेक्षः साक्षादिवाबलेषु वपु-
15 ष्मानक्षमापरीतः प्रतिबलं प्रतिजग्राह । जगृहे च महति संपराये
क्षीणसकलसैन्यमण्डलः प्रचण्डमहरणशतभिन्नवर्मा सिंहवर्मा कारे-
णः करिणप्रयुक्त्यातिमानुषप्राणबलेन चण्डवर्मणा । स च तदुहित-
वर्षेवालिकायामबलारत्नसमाह्वयातायामतिमात्राभिलाषः प्राणैरेन न
व्यष्ययुजत् । अपि त्वनीनयदपनीताशेषशल्पमकरुष्यसंधी शन्यन-
20 गृहम् । भजीगणञ्च गणकसंघैरशौच क्षपावसाने विवाहनीया राज-
दुहितेति । कृतकौतिकमङ्गले च तस्मिन्नेकापिङ्गुचलात्प्रतिनिवृत्तै-

42. 1. मासद्वयमिति A^r.—रिण^o W; C.—42. 8. निरङ्गमूर्ध^o W.—42
16 पक्षेण^o G; A^r, C—42. 16. भिन्नवर्म^o W.; C.—42. 17. भविमनुष्येन
A^r, S.—42. 19. भक्त्यसंधौ or भक्त्य^o G; C.; A^r; Ah^d, Bb^o S—

र्णजङ्घो नाम जङ्घाकरिकः प्रभवतो दर्पसारस्य प्रतिसंदेशमावेदयत् ।
 भयि मूढ किमास्ति कन्यान्तःपुरदूषकेपि कश्चित्कृपावसूरः । स्थविरः
 स राजा जराबलुप्तमानावमानचित्तो दुश्चारितदुहितृपक्षपाती यदेव
 किञ्चित्प्रलपति स्वयापि किं तदनुभत्या स्थातव्यम् । अविलोम्बनमेव
 तस्य कामोन्मत्तस्य चित्रवधवार्त्ताप्रेषणेन श्रवणोत्सवोस्माकं विधे- 5
 यः । सा च दुष्टकन्या सहानुजेन कीर्तिसारेण निगडितचरणा
 चारुके निरोद्धव्येति । तच्चाकर्ण्य प्रातरेव रातभवनद्वारे स दुरात्मा
 कन्यान्तःपुरदूषकः संनिधापायितस्यश्चण्डपोतकश्च मातङ्गपतिरुचिन-
 कल्पनोपपन्नस्तत्रैव समुपस्थापनीयः । कृतविवाहकृत्यश्चोत्थायाह-
 मेव तमनार्यशौलं तस्य हस्तिनः कृत्वा क्रीडनं तदधिरूढ एव 10
 गत्वा शत्रुसाहाय्यकाय प्रत्यासीदतो राजन्यवस्य सकोशवाहनस्या-
 वग्रहणं करिष्यामीति पार्श्वचरानवेक्षांचक्रे ।

निन्ये चासावहन्यन्यस्मिन्नुन्मत्तयेवोपोरागे राजपुत्रो राजा-
 कृष्णं राक्षभिरुपनस्ये च क्षरितगण्डश्चण्डपोतकः । क्षणे च तस्मि-
 न्मुमुषे तदङ्घ्रियुगलं रजतशृङ्गलया । सा चैनं चन्द्रलेराञ्जविः 15
 काविदप्सरोरुपिणी भूत्वा प्रदक्षणाकृत्य प्राञ्जलिर्ध्वजिज्ञपत् । देव
 दीयतामनुप्रहार्त्रं चिन्तम् । बहमस्मि सोमरीशप्रसंभवा सुरतमञ्जरी
 नाम सुसुन्दरी । तस्या मे नभस्ति नलिनलुब्धमुग्धकलङ्गसानुवद्धव-
 क्त्रायास्तन्निवारणक्षोभविच्छिन्नाविगलिता हार्याट्ट्यट्टच्छया जातु

. 42. 2. कन्यापुर° W.; we accdg. to Pa^d.—43. 4. °भनुमत्त मया A°;
 S.—43. 5. भयमसाकं श्रवणोत्सो वि° A°; S—43. 8. कन्यापुर° W.; we
 accdg. to Pa^d. कश्चित्कृपावसूरः, G.; C.—43. 10. अन्तर्ध्वं W.; C.; A°—43. 10.
 क्षीरनकं C.; W.; G; A°; S; Dhū. mentions it as v. 1. कश्चित्कृपावसूरः
 C.; S. Dhū.—43. 12. भायिं Dhū. C.; A°; Ah^d, G.; we accdg. to Pa^d.
 S.—43. 14. राजन्ये W.; A°; G—43. 16. भयतो C.; S.; भयता G.—
 43. 16. नभसं धरितमञ्जरी° G; S.—

हैमवते सरणि मन्दोदके मग्नोन्मग्नस्य महर्षेर्माकेण्डेयस्य मस्तके
 मणिकिर्णाद्दिगुणितपालितमपतत् । पातेतश्च कोपितेन कोपितेन
 मधि शापः । पापे भजेस्व लोहजातिमजावचैतन्या सतीति ।
 स पुनः प्रसाद्यमानस्त्वत्पादपद्मद्वयस्य मासद्वयमात्रं संदानतामेत्य
 5 निस्तरणीयामिमामाषट्मपरिक्षीणशक्तित्वं चेन्द्रियाणामकल्पयत् ।
 अन्ल्पेन च पाप्मना रजतशृङ्खलीभूतां मामैशराकस्य राज्ञो वेगवतः
 पौत्रः पुत्रो मानसवेगस्य वीरशेखरो नाम विद्याधरः शंकरगिरौ
 समन्वयगमत् । आत्मसात्कृता च तेनाहमासम् । अथासौ पितृपुत्रकैरे
 वर्तमाने विद्याधरचक्रवर्तिनि वत्सराजवंशवर्धने नरेवाहनइत्से
 10 विरसाशयस्तदपकारक्षमोयमिति तपस्यता दर्पसारणे सह सम-
 सृज्यत । प्रतिश्रुत च तेनास्मै स्वस्यसुखन्तिसुन्दर्याः प्रदानम् । अन्य-
 दा तु विपति व्यवदायमानचन्द्रिके मनोरथप्रियतमामवन्तिसुन्दर्या
 दिदृक्षुस्वशेन्द्रियस्तदिन्द्रमन्दिरवृत्तिं कुमारीपुत्रमुपासरदन्तरितास्त-
 स्काटिष्या विद्यया । स च तां तदा त्वदङ्गपाश्र्वायां सुतखेदसुप्त-
 15 गार्त्रां त्रिभुवनसर्गायात्रासंहारसंश्रिताभिः कथाभिरमृतस्वन्दनीभिः
 प्रत्यानीयमानरामपूर्वां न्यरूपयत् । स तु प्रकृपितोपि त्वदनुभावपति-
 चन्द्रनिग्रहान्नराव्यवसायः समालिङ्ग्येतरैरमृत्यन्तसुखप्रसुप्तयोर्बु-
 धयोर्देवदत्तोत्साहः पाण्डुदोहशृङ्खलात्मना मया पादपद्मयोर्मुगल-
 त्वनिगडयिष्या सरोवरमसमपासरत् । अथस्मितश्च ममाद्य शाप-
 20 स्तच्च मासद्वयं तव पारतन्त्र्यम् । प्रसीदेदानीं किं तव कटवाणीति

44. 3. कोपि om. S. G. A. W. मधि om. S, G. A.;—44. 5 भज G;
 A.;—44. 6 पञ्चैन्द्रियाणां W.;—44. 6. कल्पयत्^० G.; कल्पयत्... कृतम्
 C.; A.;—^०मुनासादाय मां S. G.—44. 9. वर्तमाने Pa^d.—44. 11. स च
 om. W; C.; G.—तदज्ञा^० W.; सुतखेद^० om. W.;—44. 16. इ om.
 W.; S; कुनिनेपि S—44. 20 तव om. W.; G.—

प्रणियतन्तीं वार्त्तयानया मत्प्राणसमां समाश्वासयेति व्यादिश्य
विससर्ज ।

तन्मिन्नेव क्षणान्तरे हतोहतश्चण्डवर्मा सिद्धवर्मदुहितुश्चालि-
कायाः पाणिस्पर्शरागप्रसारिते बाहुदण्ड एव बलपदबलम्य सरभ-
समाकृष्य केनापि दुष्करकर्मणा तस्करेणैकेनैव नखरप्रहारेण 5
राजमन्दिरोद्देशे च शशशतमयमापादयन्नचकितगातेरसौ विहृती-
ति वाचः समभवन् । श्रुत्वा चैतत्तमेव मत्तहास्तिनमुदस्तापोऽणो
राजपुत्रोधिच्छ्य रहसोत्तमेन राजभवनमभ्यवर्तत । स्तम्भेरमरयाव-
धूतपत्तिदत्तवर्मा च प्रविश्य वेश्माभ्यन्तरमदभ्राभ्रनिर्घोषगम्भोरेण
स्वरेणाभ्यधात् । कः स महापुरुषो येनैतन्मानुषमात्रदुष्करं मह- 10
त्कर्मानुष्ठितम् । आगच्छतु स मया सहैव मत्तहास्तिनमारोहतु ।
अभयमेव तस्य मदुपकण्ठवर्तिनो देवदानवैरापि विगृह्णानस्यति ।
निशम्यैवं स पुमानुपाद्रहर्षो निर्गत्य कृताञ्जलिराक्रम्य संज्ञासंकु-
चित कुञ्जरगात्रमसक्तमध्यरुक्षत् । आरोहन्तमेवैनं निर्वर्ण्य हर्षो-
कुल्लटाट्टिरेयं प्रियसखोयमपहारवर्मेवेति पश्चान्निपोदतेस्य बाहुद- 15
ण्डयुगलमुभयभुजमूलप्रवेशितमप्रेवलम्य स्वमङ्गमालिङ्गयामास ।
स्वयं च पृष्ठतो बलिताभ्यां भुजाभ्यां पर्यवेष्टयत् । तःक्षणोपसहृता-
लिङ्गनव्यतिकरश्चापहारवर्मा चापचक्रकणपकर्षणप्रासपट्टिशमुसल-
तोमरादिप्रहरणजातमुपयुञ्जानो बलाशलिप्तान्पतिघलवीरान्बहुप्रका-

45. 1. प्राणमयानां W.—45. 5. दुष्करकर्मकारिणा W.; C., G.; A^r.; S—
45. 5. एकैनेव om. Pa^d. but mentions it as v l.—45. 8. राजपुत्र om.
G S. A^r.—45. 10. येनैव S. G.—45. 12. इत्यवदत् W.; A^r. भागदीन् G.—
45. 13. सज्ञासुञ्चिन G; C, W.—45. 15. एव om. S. G. A^r.—45. 18.
कर्षणमाम° Dhā—45. 19. प्रहरणजालं W.—उपयुञ्जाना. प्रेरयन्त Pa^d.
which possibly points to उपयुञ्जानान्—

रपोधिनः परिक्षिप्तः क्षितौ विचिक्षेप । क्षणेन चाद्राक्षीत्तदपि
सैन्यमन्येन समन्ततोभिमुखमभिधावता दलनिकायेन परिक्षिप्तम् ।

अनन्तरं च कश्चित्कारणकारणैः कुम्भविन्दसवर्णकुन्तलः कमल-
कोमलपाणिपादः कर्णचुम्ब्रदुग्धधवलस्त्रिन्धनीललोचनः कटितट-

5 निविष्टरत्नखरः पट्टनिवसनः कृशाकृशोदरोरस्थलः कृतहस्ततया
रिपुकुलमिषुर्वेणाभिवर्षणपादाङ्कुष्ठनिष्ठुराश्वष्टकर्मभूलेन प्रजोविना

गजेन सनिकृष्य पूर्वोपदेशप्रत्ययाद्यमेव स देवो राजवाहन इति
कृताञ्जलिः प्रणम्यापहारवर्माणि निविष्टट्टिराचष्ट । त्वदादिष्टेन मा-

गैर्गण सनिपातिनमेतद्गुराजसाहाय्यदानापोपास्थितं राजकम् । अति-
10 वलं च विहतोविध्वस्तं स्त्रीवालहार्यशस्त्र धर्तते । किमन्यकृन्मिति ।

हृष्टस्तु व्याजहापहाखर्मा । देव ट्टिदानेनानुगृह्यतामयमाज्ञाकरः ।
सौयमहमेवामुना रूपेण धनमिन्नाख्यया चान्तरितो मन्तव्यः । स-

एवाथ निर्गम्य बन्धनाद्गुरातमपधर्तितं कोशवाहनमेकीकृत्यास्म-
द्रह्येण चामुना सह राजकेनैकान्ने सुखोपविष्टमिह देवमुपतिष्ठतु

15 यदि न दोष इति । देवोपि यथा ते रोचत इति तमाभाष्य गत्वा च
तन्निदिष्टेन मार्गेण नगराद्द्विहिति महतो रोहिणद्रुमस्य कस्याचत्सौ-

मावदातसैकते गङ्गातरंगपवनपातशीतले तले द्विरदादधततार । प्रथ-
मसमवर्तार्गेणापहाखर्माणा च स्वहस्तसत्वरसमोक्ते मातङ्ग इव भा-

46. 3. अनन्तरे च G; Bhd. Al^d—46. 6. इषुर्वेणाभिवर्ण G.; S.;—46. 8.
राजकम् C; W.—46. 10. अतिवर्णितं S; Bhd; अतिवर्णितं चारि° G.—
46. 12. सौयमपरयेण W., C.; S; °रहित G.; सोयमेव इति Pa^d;
सौयमरहित A^r—46. 13 एवाथ W.,—46. 14 राजकनेन W.; C, S;
G; we accdg. to Pa^d.—46. 15. च om. and गत्वा after मार्गेण G; A^r.—
46. 16. कस्याचिन्मते A^r; S; W.,—46. 18. स्फटिकानस इव अशीरश्च° A^r.
स्फटिकमय इव भा° W.; मातङ्ग इव om. A^r.—

गीरथोपलिनमण्डले सुख निषसाद् । तथा निषण्ण तमुपहात्स्वमार्थं
 पालप्रमतिमित्रगुप्तमन्त्रगुप्तविश्रुतेर्मैथिलेन च प्रहात्स्वर्मणा काशीम
 त्रां च कामपालेन चभेश्वरेण सिंहवर्मणा सहागत्य धनमित्रं प्रणिप
 पात् । देवोप हपावद्भूमभ्युत्थितं कथं समस्त एव मित्रगणं स-
 मागतं को नामायमभ्युदय इति कृतयथोचितोपचारानुत्पीडिततर- 5
 परिरेभे । काशीपतिमेथिलाङ्गराजाश्च सुहृन्निषेदितान्पितृवदपश्यत् ।
 तैश्च हर्षनिर्भरतर सत्सोपगूढं परमभिननन्दं । ततः प्रवृत्तासु प्री-
 तिसकथासु प्रियवयस्यगणानुयुक्तं स्वस्य च सोमदत्तपुष्पोद्भवयो
 श्वस्तिमनुवर्ष्यं सुहृदामपि वृत्तान्तं क्रमेण श्रोतुं कृतप्रस्तावस्ताश्च
 तदुक्ताः सन्त्युद्ध । तेषु प्रथमं प्राह स्म किलापहात्स्वमं ॥ 10

॥ इति श्रीदण्डिन कृतो दशकुमारचरिते महा
 काव्ये प्रथम उच्छ्वास ॥

47 3 सहोपगव W, C—47 4 समस्त एव W C—47 5 समागत
 A^r S—47 5 °व्यचारमु° S, A^r—47 7 हर्षकामिनालित C S W
 Bbh हर्षनिर्भरतर Ms W note हर्षनिर्भरसो° G—सहसोपगूढ S—

- देव त्वाये तदावतीर्णे, द्विजोपकारायासुरविधरं त्वदन्येषणप्रसृते
 च मित्रगणेहमपि महीमटन्नरेषु गङ्गातटे शङ्खिश्चम्पाया, कश्चि-
 दस्ति तपःप्रभांबोत्वन्नादिव्यचक्षुर्मरीचिर्नाम महाविंशति कुतश्चिस्त-
 लपतो जनसमाजाटुपलभ्यामुतो बुभुत्सुस्त्वहति तमुद्देशमगमम् ।
 5 न्यशामय च तस्मिन्नाश्रमे कस्यविञ्जितपोतकस्य च्छायाया कमन्व-
 द्विभ्रवणं तापसम् । अमुना चातिथिवदुपचरितः क्षणं विश्रान्तः
 कासौ भगवान्मरोचिः तस्मादहमुपलियुः प्रसङ्गपोषितस्य सुहृदो
 गतिम् । आश्चर्यज्ञानविभवो हि स महाविर्मह्यां विश्रुत इत्यवादिषम् ।
 अथासावुष्णमायत च निःश्रस्वाशसत् । आसीत्तादृशो मुनिरस्मि-
 10 न्नाश्रमे । तमेकदा काममञ्जरी नामाङ्गपुटीषतसस्थानीया वारयुष-
 तिरश्रुविन्दुतारकितपयोधरा सनिर्वेदमभ्युपेत्य कीर्णशिल्पण्डास्तोर्ण-
 भूमिरेषवन्दिष्ट । तस्मिन्नेव च क्षणे मातृप्रमुखस्तदातवर्गः सानुक्रो-
 शमनुप्रधाषितस्तत्रैवावनिपातमपतत् । स किल कृपालस्त जनमार्द्रया-
 गिरोत्थाप्यासंकारण तां गणिकामपृच्छत् । सा तु सर्वोद्येव सविषादेव
 15 सगौरवेश चाब्रवीत् । भगवन् ऐहिकस्य मुखस्य भाजन जनोपमा-
 मुष्मिकाय श्लेषसीयापार्ताभ्युपपत्तिवित्तयोर्मगवत्पादयोर्मूलं शरण-
 मभिप्रपन्न इति । तस्यास्तु जनैर्मुदञ्जलिं पलितशाराशिल्पण्डबन्ध-
 स्पृष्टमुक्तभूमिरभाषत । भगवन् अस्या मे दोषमेवा वो दासी विज्ञा-
 पयति । दोषश्च मम स्वाधिकारानुष्ठापनम् । एष हि गणिकामा-

48 1, ० प्रोथवे Pa^d — 48 9 आश्रयसे W — 48 10 भङ्गपुर्णतस^० W,
 C १, Bhā vo accdg to Pa^d, S Ah^d and Bhu v 1 — 48 11
 १० अथेय W C — 48 12 वरासीरगी W. — 48 13 भविच्छरण W. C.
 विराथाय W. C. — 48 18. भयां W, Bhā दोष एव W —

तुरधिकारो यदुहितुर्जन्मनः प्रभृत्येवाङ्गक्रिया तेर्जावलवर्णमेधासव-
 र्धनेन दोषाग्निधानुसाम्यकृता मित्रेणाहारेण शरीरपोषणमा पञ्चमा-
 द्बर्षात्पितृप्यनतिदर्शनं जन्मदिने पुण्यदिने चोत्सवोत्तरो मङ्गलधि-
 धिरध्यापनमनङ्गविद्याना साङ्गाना नृत्यगीतवाद्यनाट्यचित्राङ्गा
 क्षगन्धपुष्पकलासु लिपिज्ञानवचनकौशलेषु च सम्प्रविनयन शब्द- 5
 हेतुसमयवेद्यासु वाचांमात्रावबोधनमाजीवज्ञाने क्रीडाकौशले सजो-
 वनिर्जीवासु च द्यूतकलास्वभ्यन्तरीकरणमभ्यन्तरकलासु वैश्वासे-
 कजनाप्रयत्नेन प्रयोगग्रहण यात्रोत्सवादिप्व्यादरप्रसाधितायाः स्फीत-
 परिबर्हाया प्रकाशनं प्रसङ्गवत्यां सगीतादिक्रियाया पूर्वसंगृहीते-
 प्राह्यवाग्भि सिद्धिलम्बन दिङ्मुखेषु तत्तच्छिउल्पवित्तकैर्यशःप्रख्या- 10
 पने कार्तान्तिकादिभिः कल्याणलक्षणोद्घोषण पीठमर्दविटविदु-
 षकैर्मिक्षुक्वादिभिश्च नागरिकपुरुषसमवायेषु रूपशीलमाधुर्यप्र-
 स्थापना युवजनमनोरथलक्ष्यभूतायाः प्रभूतमेन शुल्कोनावस्थापन
 स्वतो रागान्धाय तद्भावदर्शनोन्मादिताय वा जातिरूपवयोर्थशक्ति-
 शौचत्यागदाक्षिण्यशिल्पमाधुर्योपपन्नाय स्वतन्त्राय प्रदानमधिक- 15
 गुणायस्वतन्त्राय प्राज्ञतमायार्पेनापि बहुव्यपदेशेनार्पणमस्वतन्त्रेण
 वा गान्धर्वसमागमेन तद्गुरुभ्यः शुल्कापहरणमलाभेर्धस्य कामस्वी-
 कृते स्वाभिन्त्याधिकरणे वा साधनं रक्तस्य दुहित्रैकचारिणीव्रतानुष्ठा-
 पन नित्यनैमित्तिकप्रीतिदायकतया हृतशिष्टाना गम्यधनाना चित्रै-
 रूपायैरपहरणमद्दत्ता लुब्धप्रायेण च त्रिमृह्यासन प्रतिहस्तिप्रोत्सा- 20

42 १ क्क om ११ C—42 २ विनयवरेण ११ —42 ३ ०दिने दुःखेषु G,
 ०दिने ०दिनेषु C ०दिने twice Pa^d—42 11 उपपोषण W, पोषण S—49
 15 प्रमत्तया W—49 13 वरस्थान S—49 17 मुक्तय W—49 18
 अधिकरणे S ११ om Dhā च Pa^d—रक्तसर C, G—

- १ हनेन लुब्धस्य रागिणस्त्यार्गशक्तिसधुक्षणमसात्स्य वाङ्मत्तक्षणै-
 लोकोपक्रोशनेर्दुहितृनिरोधनैर्ब्रह्मोत्पादनैरन्याभियोगैस्त्वमानैश्चापवाह-
 नमर्थदैनर्थप्रतिवातिभिश्चानिन्यौत्थैरनुबद्धार्थनिर्धसशयाञ्चिचार्य
 भूयोभूय सयेजनामेति । गणिकायाश्च गम्य प्रति सज्जतैश्च न
 ५ सङ्ग सत्यामरी प्रीतौ न मातुर्मातृकाया वा शासनातिवृत्ति ।
 एवं स्थितेनया प्रजापतिविहित स्वधर्ममुल्लङ्घ्य द्विदिगन्तुके
 रूपमात्रधने विप्रयनि स्वैरन्ययेन रममाणया मासमात्रमात्पुत्राहे ।
 गम्यजनश्च भयानर्थयोग्य प्रत्यार्चक्षणयानया प्रकाषित । स्वकुटु-
 म्बक चाशसादितम् । एषा कुमतिर्न कल्याणीति निवारयन्त्यां मधि
 10 वनवासाय कोपाप्रस्थिता । सा विदियमहायानिश्चया सर्व एव
 जनेत्रिवानन्यगतिरनशनेन संस्थास्यत इत्यरोदीत् ।
 अथ सा वायुवतिस्तेन तापसेन भद्रे ननु हृषाकरोय वनवा-
 स । तस्य फलमपवर्ग स्वर्गो वा । प्रथमस्तु तयो प्रकृष्टज्ञानसाध्य
 प्रायो हृषपाद एव । द्वितीयस्तु सर्वस्यैव सुलभ कुलधर्मानुशायिनः ।
 15 तदशक्यार्षभादुपरम्य मानुमते वनस्थिति सानुकम्पमभिहितो । सा
 तु प्रत्यवादीत् । यदि भगवत्पादमूलमशरण शरणमस्तु मम कृपणाया
 हिरण्यरेता देव एवेत्युदमनायत । स तु मुनिस्तुविमृश्य गणिकामात-
 रमयदत् । सप्रति गच्छ गृहान् । प्रतीक्षस्व कानिचिद्दिनानि यावादि-
 य सुकुमादि सुखोपभोगसमुच्चिता सत्वरण्यवासोद्देजिता भूयोभूय
 20 श्चास्माभिर्ब्रह्मध्याना प्रकृतावेव स्थास्यतीति ।
 तथेति तस्या प्रतिवाते सज्जने सा गणिका नमृपिमल्लघुमक्ति

५० ३ अभि-दन्ते C W. — ७ १ मनस्येन C W — ५० ११ भर गीत्
 W. — ५० १७ हिरण्यरेता एव W — हिरण्यरेता * १ ५० S — ५० १९ भरण्या
 सेन G, वासुधनेन C — ५० २१. ० मक्तिमि Pu^d —

धोतोद्गमनीयवासिनो नृत्यादृतशरीरसंस्कारा वनतस्पोतकालवालपरः
 वैदेवनाचनकुमुपसमुच्चयाचर्चयप्रय संनैकधिवृत्तपोपहाकर्मभिः का-
 मशासनार्थं च गन्धमाल्यधूपदीपनृत्यगीतवाद्युदिभिः क्रियाभिरैका-
 स्ते च त्रिवर्गसत्रग्निर्नाभिः कथामिथ्यामवादेशानुकूलरूपीयसैव
 कालेनान्धरञ्जयत् ।

5

एकदा च रहसि रक्तं तमुपलक्ष्य मूढं खलु लोकोपसह धर्म-
 पार्थक्यामावपि गणयतीति किंचिदम्भयन् । कथय वासु वेनाशनार्थं
 कामातिशयी धर्मस्तुष्ट्याभिप्रेत इति प्रेरिता मरीचिना लज्जामन्थ-
 रमारभतामिधातुम् । इतः क्विल जनाद्गमयतस्त्रिवर्गजलावलज्ञानम् ।
 भयथा तदापि प्रकारान्तरं दासजनानुग्रहस्य । भवतु श्रयताम् । ननु
 धर्मादृतेर्थाकामयोरनुपत्तिर्ये । तदनपेक्ष एव धर्मो निवृत्तिसुखप्रसूति
 हेतुरामन समाधानमात्रसाध्यश्च सोधकामवद्वाह्यसाधनेषु नात्या-
 यनते । तद्वदशनेपवृद्धितश्च यथावधिचिदप्यनुश्रीयमानाभ्यां नार्थ-
 कामाभ्यां वाच्यते । वासितोपि चालीयासप्रतिसमाहितस्तमपि दा-
 स त्रिहृन्त्र श्रेयसेष्यनल्पाय कल्पते । तथा हि पिनामहस्य तिलोत्त
 मायामभिलाषो भयानीपतेमानिपत्नीसहस्रसंदूषण पद्मनाभस्य षोड-
 शसहस्रान्ति पुराविहार प्रजापते स्मद्विहितयोपि प्रणयप्रवृत्तिं शचीप-
 तेरहल्यातारता शशाङ्कस्य गुहिल्लगमनमंशुमारिनी षडवाल्लहनम-
 विलम्ब्य केसीरकलप्रसमागमः बृहस्पतेस्तथ्येभार्याभिसरण पराशर-
 स्य दाशकन्वादूषण पादाशयस्य भ्रातृदोरसगतित्रेमृगीसमागम

10

15

20

51 2. ० कुम्भ षा० W - C S G 118 no. 1002 to Pa...
 2. ५०३१० W - 51 3. ५०३१० W C - 51 8. ५०३१० W - 51 11
 ५५ G. C - 10 ० ५१५५५ W - ५१००५ W - 51 17 ५५१
 ५५५० W -

मोहेनोऽयवतिजनशतपरिवृतस्य, राज्ञः सनिधौः क्षिप्रतंमुञ्चन तेन
 शत्रे भगवता सहः निषेदित्यादिष्टाः सविश्वमकृतपणामा सास्मित
 व्यधीदत् ।

तत्र काचिदुभाय बद्धाञ्जलिस्तमाङ्गना देवं जितानयाहम् । अस्यै
 कस्यमश्रमभृत्यभ्यपेतं मयेति प्रभुः प्राणसीत् । विश्वमहर्षमलश्च 5
 कोलाहलो लोकस्यादजिहीत । हृष्टेन च राज्ञा महादेवलकारिर्महः
 सा च परिवर्हेणानुगृह्य विसृष्टा वारमुख्याभिः पौरमुख्यैश्च गणशः
 प्रशस्वमाना स्वभवनमगत्यैव तमधिभभापत् । भगवन् अयमञ्जलिः ।
 विश्वमनुगृह्णीत्ये दासजनः स्वाधे इदानीमनुष्टेय इति । स तु रामाद-
 शानिहत इषाद्राम्यात्रवीत् । प्रिये किमेतत् । कुत इदमौदासीन्यम् । 10
 क्व गतस्तव मप्यसाधारणानुरागं इति । अथ सा सास्मितमिदमवा-
 हीत् । भगवन् ययाञ्च राजकुले मत्तः पराजयोभ्यपेतस्तस्याश्च मम च
 कस्मिंश्चित्तुंघर्षे महर्षि मरान्निमाषानितवतीव श्लथिस इति तयाह-
 मधिनिष्ठा दास्यपणवन्धेन चास्मिन्नर्थे प्रावर्तिषि । सिद्धार्था चास्मि
 न्कल्पसादादिनि । स तथा तथावधुतो देमति कृतानुशयः शून्यवन्त्यव- 15
 तीव । यस्तथैव कृतस्तपस्यो तमुष मां महाभाग मन्यस्व । स्वशक्तिनि-
 श्चिन्त रागमुद्रत्य तथैव वन्धुव्या महदेरायमपितम् । अचिरादेव तवप
 यात्वा स्वार्थमाधिनक्षम् कर्तुम् । अस्यामेव तावदृणाङ्गुश्रां चम्पा-
 यमिति । अथ तन्मनश्च्युततमः संप्रसाभिषेचार्तं रावेत्माट्टपि-
 मुक्तश्च शमः संख्यान्विनास्फुरत् । तत्कथादत्तवैराग्यामीव कमल- 20

63. 1. जन om. W.—सञ्जितजन विप्रतमुञ्चन W.—53. 5 नराणम् W.—
 10. भगानिनिस्व. W.—53. 11. इद om W. C.—53. 14. नराणाम् W.
 C; S. No need. to W. and Dh.—53. 15. शून्ये G.; S
 —53. 16. शनि om. C.—53. 18. नरवैवतदन° S.—

- वनानि समकुचन् । अनुभूतमनिशासनस्वहममुनैव सहोपास्य स
 ध्यामनुरूपाभिः कथाभिस्तमनुशब्ध नोतरात्रिः प्रत्यन्मिद्वत्युदयस्य
 दावकल्पे वन्द्युमकिसलयार्धधारिण्यरुणाचैपि त नमस्कृत्य नगरा-
 योदचलम् । अदर्श च मागाभियासवर्तिनः कस्यापि क्षपणकृषिहृष्टम् ।
 5 वद्विधिविक्ले रक्ताशोकखण्डे : निषण्णमस्पृष्टसमाधिमाधिभिर्निषण्ण-
 म्रगण्यमनभिरूपाणां कृपणवर्णं कमापि क्षपणकम् । उरसि चाल्प-
 शिथिलितमलनिचयान्मन्त्रान्निपततोश्चुविन्दुलक्षयम् । अप्राप्त क-
 न्तिकोपविष्ट । क्व तपे क्व च रुदितम् । न चद्रहस्यमिच्छामि
 श्रोतु शोकहेतुमिति । सौत्रत । सौम्य श्रूयताम् । अहमस्यामेव चम्पाया
 10 निधिपालितनाम्न श्रेष्ठिनो ज्येष्ठसूनुवसुपोलितानाम् । वैरुप्यासु मद्य-
 विरूपक इति प्रसिद्धिरसीत् । अन्यश्चात्र सुन्दरक इति यथार्थनाम्ना
 कलागणैः समुद्रो वसुना नातिपुष्टोभवत् । तस्य च मर्म च वपुर्क-
 सुनी निमित्तोक्त्य वैरु वैरोपनीविभि पारधूर्तैस्सुखाद्यत । ततस्त एव
 कदाचिदावयोस्तस्यसमाजे स्वयमुत्पादितमन्त्रोन्पावमानमूलेमधिके
 15 पवचनेत्यतिकरमुपशमय । न वैपवसुं वा पुस्त्वमूलम् । अपि तु य-
 प्रकृष्टगणिकामार्थ्ययौवनो स एव पुमान् । अतो युवतिललामभूतो
 काममञ्जुरो य वा वीमपते स हर्तु सुभगपताकामिनि क्ववस्व-
 ययुन् । तदभ्युपेत्यावा प्राहिणुव तस्य दूतान् । अहमेव किलाम्
 प्या इमरोन्मादहेतुरासम् । औसीनयोश्चावथोर्मायिषोपगम्य सा
 20 नीलोत्पलमयमिवापाद्मद्वे समु मञ्जुतो त जनमपन्नपयाधोमुखे

54. 4 अशब्द° W Bhd. 54. 7 निमित्तम् W 54. 10 तु
 om W 54. 13 त एव om. S 54. 15, क्वचनदानपनि° G क्वचन
 चानेकरान° S 54. 16 प्रकृतं नी हि/यु स पु° C W 54. 18
 सपु° om W C 54. 20 अशब्दम् W, C, S Bhd. 1 we accord
 to G 1st Pa° —

व्यधत् । सुभगमन्येन च मया स्वधनस्य स्वर्गहस्य स्वगणस्य स्वदे-
 हस्य स्वजीवितस्य च सैश्वर्ये कृती कृतश्चाहमनया मलमलुकशो-
 षो हृतसर्वस्वस्तया चापवाहित प्रपद्य लोकोपहोसलक्ष्यताम् । अक्ष-
 मक्ष धिक्कृतानि पौरवृद्धाना साहुमिह जैनायतने मुनिनैकेनोपदिष्ट-
 मोक्षवर्त्मा सुकर एष वेशो वेशो निर्गतानामत्युशीर्णवैराग्यस्तदपि 5
 कौपीनमजहाम् । अथ पुन प्रकीर्णमल्पद्वक् प्रवलकेशलुञ्चनव्यथ
 प्रकृष्टतमक्षुत्पिपासादिदु ख स्थानासनशयनभोजनेषु द्विप ३ इव
 नवप्रहो वलवतीभयन्त्रणाभिस्त्रेजिते प्रत्ययामृशम् । अहमस्मि
 द्विजाति । अस्वधर्मो ममैष पापण्डपयावतार । श्रुतिस्मृतिविहितेनैव
 वर्त्मना मम पूर्वजा प्रावर्तन्त । मम तु मन्दभाग्यस्य निन्द्यवेशम- 10
 मन्ददु खायतन हरिहरहिरण्यगर्भादिदेवतापवाद-व्रमणनैरन्यथा
 त्यापि नित्यफलमफल विप्रलम्भप्रायमीदृशमिदमधर्मवर्त्म धर्मव
 त्समाचरणोयमासौदिति । प्रत्याकलितस्वदुर्नय पाण्डोखण्ड विवि
 क्तमेतदानाद्य पर्याप्तमशु मुञ्चामीति । श्रुत्वा सैतदनुकम्पमानो
 ब्रह्म भिद्र क्षमस्व कचित्कालमत्रैव निवस । निजेन तुम्हेनासावे 15
 र्व वेश्या यथा त्वा योजयिष्याति तथा यतिष्ये । सन्त्युपाया
 स्नादृशा ।

v. इत्याश्वास्य तमनुस्थितोहम् । नगरमाविशन्नेव चोपलभ्य लोक
 वादालुङ्घ्यसमृद्धपूर्णं परमित्यर्याना नश्वरव च प्रदर्श्य प्रकृतिस्थान

64 1 सुभगन G C S W wo accord to Pa^d — 5* 3 इतमर्षदान
 य का° C च om W — 53, 4 इदेशयतने W, वापि उच्यते व° W —
 55 6 सर्षण° W — 55, 9 पाण्डि° S C एव om S — 55 12 भयल
 om S — 55 18 अह om G S भागुयित W वाचन C G — 55 19
 दुष्प्रिय° G Ab^d लुब्धसमित्तमिभ्यु° S

- मूनिवधास्यन्कर्णोसुतप्रहिते पथि मतिमकरवम् । अनुप्राविश्य च
 दूतसभामक्षधूर्ते समगति । तेषा च पञ्चविंशतिप्रकारासु सर्वासु
 दूताश्रयामु कलानु कौशलमक्षभूमिहस्तादिषु चात्यन्तदुरपलक्ष्या-
 णि कृटकर्माणि तन्मूलानि सावलेषान्यधिक्षेपवचनानि जीवितनि-
 5 रेपेक्षाणि सख्यभवेच्छेष्टितानि सभिकप्रत्ययव्यवहाराकषायबलप्रताप-
 प्रायानङ्गीकृतार्थसाधनक्षमान्त्रलिपु सान्चनानि दुर्वलेषु भस्मितादि
 पक्षरचननैयणमुच्चायचानि प्रलोभनानि ग्लहप्रभेदवर्णनानि द्रव्य-
 सविभागौदार्यमन्तराश्रीलप्रायान्कलकलानिर्येतानि चान्यानि
 चानुभवञ्च तृप्तिमध्याच्छुम् । अहस च किञ्चित्पमाददक्षशारे क्वचित्कि-
 10 तवे । प्रतिक्रितवस्तु निर्दहन्निव क्रोधताम्रया दृशा मामभिवेक्ष्य शिक्ष-
 पसि रे दूतवर्भ हासयाजेनास्तामयमाशिक्षितो वराकस्त्वयैव तावद्वि-
 चक्षणेन देविष्यामीति दूताध्यक्षानुमत्या व्यत्यजत् । मया जितश्चा-
 सौ षोडशसहस्राणि दीनारणाम् । तदर्धं सभिकाय सभ्येभ्यश्च दत्त्वा
 र्धं स्वीकृत्योदातिष्ठम् । उदातिष्ठश्च तत्र गताना हवंगर्भा प्रशसालापा
 15 प्रार्थयमानसभिकानुरोधाच्च तद्गारेपुद्गात्मभ्यवहापविधिमकत्वम् ।
 यन्मूलश्च मे दुपोद्गावताः स मे विमर्दको नाम विश्वास्यतर ।
 द्वितीय हृदयमासीत् ।

तन्मुखेन च सारत कर्मत शीघ्रतश्च सकलमेव नगरमव-
 धाय धूर्जाटकण्ठकलमपकारतमे तमासि नीम्निवसनाधोःस्क-

56 1 अथ पतिरय G अनुप्राय Bh4 च om S 56 2 दूतसभाम^०
 W — च om W S C we accdg to G P^d — 57 6 प्रयोजनार्थमभन
 क्षमान C G तिष्ठर्थे^०S — 58 7 नेयुय W वापलम^० Dh4, W, S, C —
 56 11 रं om S G — 56 14 अनुनिष्ठ S — 56 15 अपुगर om W.
 Com do not explain it: — 56 16 च om S शीघ्र om S — 56 19
 नीलवसना^०W

वदतीक्ष्णकौक्षेयक फणिमुखकाकलीसदशकपुरुषशीर्षक-

। गत्वा कस्यचिच्छुभेश्वरस्य गृहे सार्धं छित्वा

निजगृहमिधानुप्रवि-

सारमहतीमादाय निरगाम् । नीलनीरदनिकरपीवरतिभि-

5

राजवीथ्या ज्ञातिरिति शत-हृदासपातमिव क्षणमालो-

। अयासौ नगरदेवतेषु नगरमोक्षरोषिता नि सवाध-

नि सृता सानेकृष्टा काचिटुन्मिषञ्जपणा युवतिगविरासीत् ।

वासु क्व थासीति 'सद्यमुक्ता त्वासगद्गदमगादीत् । भार्य

मिस्थामर्यवर्यं कुबेरदत्तनामा प्रतिवसति । अस्म्यह तस्य कन्या । 10

जातमात्रा धनभिन्ननाम्नेत्रत्यायैव कस्मैचिदिभ्यकुमाराशान्वजा-

मे पिता । स पुनरस्मिन्नत्युदारतया पित्रोरन्ते विसैर्निजैः

दरिद्राति सत्यधोदारक इति प्रीतलो-

नि वरयत्येष तस्मिन्मां तरणीभूतामधन

कस्मैचिदितरस्मै यथार्थनाम्ने सार्धवाहाय 15

मे पिता । तदमद्गुलमद्य किल प्रभाते भावीति ज्ञात्वा

प्रियतमदत्तसकेता वान्वितस्वजना निर्गत्य बाल्याभ्रस्तन

मन्मथामिसरा तदागारमभिसरामि । तन्मा मुञ्च गृहागै-

मह्यमर्पितवती । इयमानश्वाहमब्रुवम् । एहि

57 2 वागमानमूत्र Bhā—57 4 पशुमाम° Pa^d, पशुशु° C we

to Bhā, Ah^d, S पञ्जभाळ°—57 5 °तिविरभारनिविडितायां G ;

निविडितितायां C W—57 8 °विभूयणा S भाव om S—57 9

माम° W—अवदीत् C W, S भवदन् G—57 10 कुर्वन्माम° W

W—57 12 अमुष्मिन् W C S दरिद्रमथो S दग्द्रागुणार°

13 इति च W C—57 18 मन्मथेकामिसरा S G °सरा Bhā -

साञ्चि त्वां नयेयं त्वात्प्रियावसथामेति त्रिचतुराणि
 भापतश्च दीपिकालोकपरिलुप्यमानतिमिरभार यष्टिकृषाणपाणि
 रिकवलमनस्यम् । दृष्ट्वैव प्रवेपमानां कन्यकामवदम् । भद्रे
 भस्त्वयमभिहितो मे बाहुः । भये तु

5 चिन्तितः । शपेहं भावितविषयेगविक्रियः । त्वयामी वाच्याः ।
 वयामिमां पुरीं प्रविष्टा दृष्टश्च ममैव नायको
 हकोणे । यदि वः कश्चिन्मन्त्रवित्कृपालुः स
 प्राणानाहरेदनायाया इति । सापि बाला

10 रा वाच्यदुर्दिनाक्षी बद्धवेषधुः कथंकथमपि गत्वा
 भशयिषि चाहं भावितविषयिक्रियः । तेषु
 मां निर्बर्ण्य मुद्रातन्मन्त्रध्यानादिभिश्चोपकम्पाकृतार्थो मत्
 कालदृष्टस्तथा हि स्तब्धव्यावमङ्गं रुद्धा दृष्टिः क्षाम्त एषोष्मा
 शुचालं वासु श्लोमिसात्कारिष्यामः । कोतवर्तते ह्यविशते
 सहेतरैः प्रायात् ।

15 उतिथतश्चाहमुदारकाय तां नीत्वाव्रवम् । भद्रमस्मि कोपि
 रस्त्वद्भतेनैव श्वेतसा सहायभूतेन
 कृपया त्वत्समीपमनैषम् । मूषणमिदमस्या
 न्वजालं तदर्पितवान् । उदारकस्तु तदादाय सलज्ज व

58. 1. भवे W.; तपियनम् W. C.; °प्रियं G.; विषयसं S.—58
 om C. W.; S A. m.—58 4. भयम् om. W.—58. 5. शपेय W.
 C. शपेयहं S we accdg to Pa^d and G—°विचिप° om.
 W.—58 6 सभाकोणे C, G, S. °कोण एव W—58 7. एव
 एव om. C—58 10 नरेन्द्रमनी S. G.—58. 12. °दृष्टवर्ण° W.;
 58 16 सापेन S. G.—58. 16. the first व om. S, the first two
 om. G—

च मामभाषत । आर्ये त्वयैवेयमस्या निशे प्रिया मे द
 वाक्यपुनर्ममापहृता । तथा हि न जाने वक्तु त्वत्कर्मैतदद्भुत-
 न ते स्वशीलमद्भुतवत्प्रतिभाति । नैवमन्धेनापि कृतपूर्वमि-
 म्रतिनियतैश्च वस्तुशक्ति । न हि त्वप्यन्यदपि लोभादय । त्व-
 साधुतोन्मीलितंति तत्प्रायस्त्वत्पूर्वावदानेभ्यो न रोचते । दृष्ट- 6
 स्वरूपमिति त्वदाशयमननुमान्य न युक्तो
 । त्वयामुना सुकृतेन क्रीतोय दासजन इत्यसारमति-
 क्रीणासीति स ते प्रज्ञाधिक्येय । न प्रियादानस्य प्रतिदान-
 शरीरमिति तदलाभे निधनोन्मुखमिदमपि त्वयैव दत्तम् ।
 प्राप्त रूपम् । भद्रप्रभृति भर्तव्योय दासजन इति मम 10
 । उत्थाप्य चैनमुत्सोपश्लिष्याभाषिणि । भद्र काश ते
 । सोभ्यधत्त । न शक्नोमि चेनामत्र पित्रोरनभ्यनुज्ञयो-
 जीवितम् । भतोऽयामेष यामिन्या देशमिम जिहासामि ।
 वाह यथा त्वमाज्ञापयसीति । अथ मयेक्तम् । अस्त्येतत् । स्वदे 15
 देशान्तरमिति नेय गणना विदग्धस्य पुरुषस्य । किंतु बालेय-
 कष्टा प्रत्यवायभयिष्ठाश्च कान्त्वारपथा । शैथिल्य
 किञ्चित्प्रज्ञासत्त्वयोरनर्थनेदृशेन देशत्यागेन सभास्यते । तन्म
 सुखमिहैव वस्तव्यमेहि नयावेना स्वमेवाशासमिति । अ-
 तेन सद्य एव ता तद्गृहमुपनीय तयैवापसर्पभूतया नत्र

59 उ ननु ते अ० ५ न च स० 8—59 8 न om G C—59 10
 अक्षरं C G—59 12 विनु ॥ मानसिवा 8—59 14 मर्षेण
 8—59 15 विदग्धस्य । 8—59 18 अथ वैमं 8 ननु
 G अक्षर ॥—59 19 तदीयं ॥ ० भूतया नत्र

एष्वेव दिवसेषु काममञ्जुयां स्वसा यधीयसी ।
 नाम पञ्चशीरगोष्ठे समीतकमनुष्ठास्यतीति सान्द्रादरः
 गरजन । स चाहं सह सखया धनमित्रेण तत्र सन्यधित्वे
 नृत्याया च तस्या द्वितीय रङ्गपीठ ममाभून्मन ।

6 लघनसत्तावाश्रयश्च पञ्चशरो भावरसाना
 मामतिमात्रमव्यपयत् । अथासौ नगरदेवतेषु

तू । नृत्योत्थिता च सा सिद्धिलामशोभिनी किं
 चात्किमकस्मादेश वा न जानेसकृन्मा

10 प्रेक्षितेन सविभ्रममारेषितभ्रूलतमभिधीक्ष्य सापदेश च
 ष्कृतदशनचन्द्रिक स्मित्वा लोकलोचनमानसानुयाता प्रातिष्ठत् ।

सोह स्वगृहमेत्य दुर्निवारयोत्कण्ठया दूरीकृताहारस्पृह स्मिरःशू-
 लस्पर्शमपदिशन्निविक्षेत् तल्पे मुक्तैरवयवैरशयिवि । धीतिनिष्णात-
 श्च मदनतन्त्रे मामभ्युपेत्य धनमित्रो रक्षस्यकथयत् । सखे तेषु

15 धन्या गणिकादारिका यामेषु भवन्मनोभिनिवेशते तस्याश्च
 सुलक्षिता भाववृत्ति । तामप्यचिदाद्युग्मशर शरशयने
 ति । स्थानाभिनिवेशिनोश्च वामयत्नसाध्य समामम । किंतु
 किल वाक्कन्यका गणिकास्वधर्मप्रतीपगामिना भद्रोदारेणाशयेन
 मगिरत् । गुणशुल्काह न धनशुल्का न च
 यौवनमिति । तच्च मुहु प्रतिषिष्याकृतार्थां तद्गमिनो

62 2 मंगल Bbā — 62 3 प्रचारां च तस्यां S °नृचायां IV — 62

भनासी W — 62 7 राजशङ्कमलाभि W C — 62 9 म om W

10 सविभ्रमारेषित° W °लनां W S. — 62 11 भारक्षितवचन°

14 स W — 6° 16 अचिराय° S — 62 19 समगिरत् W, S, Pa^d
 accdg to Blu C G ~

च माधवसेना राजानमश्रुकण्ठवौ व्यजिज्ञपताम् । देव युष्म-
 रागमञ्जरी रूपानुरूपशीलशिल्पकौशला पूरयिष्यति मनोर-
 महत्याशा । साद्य मूलच्छिन्ना यदियमतिक्रम्य
 गुणेभ्य एव स्वं यौवन विचिक्रीषते कुल-
 । सा चेदियं देवपादाज्ञयापि तावत्प्र- 5
 तदा पेशलं भवेदिति । राज्ञा च तदबुरोधान्तधानशिष्टा
 सा यदासीत्तदास्याः स्वसा माता च रुदितनिर्वन्धेन
 समगिरेताम् । यादे कश्चिद्भुजगोस्मादिच्छया विनैनां बालां
 नाशयिष्यति स तस्करवद्भ्य इति । तदेवं स्थिते धनादृते
 तत्स्वजनोनुमन्यते न तु धनदायासावभ्युपगच्छतीति विचिन्त्यो- 10
 इति ।
 भय भयोक्तम् । किमत्र चिन्त्यं गुणैस्तामावर्ज्यं गूढमर्थैस्तत्स्वजनं
 । ततश्च कांचित्काममञ्जुर्याः प्रधानदूर्ती धर्मर-
 नाम शाक्यभिक्षुकीं श्रीशरपिण्डदानादिनोपसंगृह्य तन्मुखेन
 बन्धवया पणबन्धमकरवम् । भजिनरत्नमुदारकान्मुषित्वा 15
 तुभ्यं देयं यदि प्रतिदान रागमञ्जरीति । सोऽहं संप्रतिपन्नायां च
 तथा तमर्थं संपाद्य मद्रुणोन्मादिताया रागमञ्जुर्याः करकिस्-
 । यस्यां च निशि चर्मरत्नस्तेयवाद्देस्तस्याः प्रारम्भे
 समाहूतेषु शृण्वत्स्वैव नागरमुखेषु मत्प्रणिधि-
 नाम भूत्वा धनमित्रमुल्लङ्घ्य बद्धतर्जयत् । उक्तं 20

63 5. भञ्जुन om W. ० बुनेवाग्यनमं S. C; बुनेमेतानवानुष्टिन G. wo
 to Pa^d.—63. 5. एवं सादे सा W.—63. 8. सयागरनां C. S.—63
 G. S विज्ञेभ्य W.—63. 11. इति om W.—63. 16. सोऽपि
 पतिपन्नायां S. सोऽहं स्वर्थं प्रति ० G.

च धनमित्रेण । मत्र कस्तुषार्थो यत्परस्य
स्मरामि स्वल्पमपि तवापकार मत्कृतमिति । स भूयोऽपि
वाङ्मवात् । स एष धनगर्भो नाम यत्परस्य भार्या
पुनस्तत्पितरौ हृदयेण विलोभ्य स्वीचिकीर्षसि । इतीषि

5 वापकारो मत्कृत इति । ननु

बहिश्चरा मरण इति । सोऽहं तत्कृते प्राणानपि
हत्वामपि न परिहरामि । ममैकराजरागपतीकारस्तवैव
स्नाहकारदाहज्वर इति । तथा बुवाणश्च पौरमुद्ध्यै
पत्न्यादितोभूत् । इयं च वाचा कृत्रिमार्त्तना धनमित्रेण

10 शमादाववोपक्षिप्य पार्थिवाय निषेदिता । स

पृष्ठवान् । अहं किमस्ति कश्चिद्विमर्दको नामाजम्बवत् इति ।
च मूढात्मनास्ति देव पर मित्र कश्च तेनार्थ इति कश्चित्
भयं शक्नोषि तमाव्हातुमिति । वादमस्मि शक्त इति निर्गत्य
स्वगृहे वेशघाटे द्यूतसमायामापणे च

15 न् । कथं चोपलभते स वराक । स खलु विमर्दको

ज्ञानचिह्नी मन्त्रियोगाल्पदन्वेषणायोज्जयिनी तदहरेव
अर्थंयतिस्तु तमदृशं तत्कृतमपराधमात्मसवद्व मत्वा
प्रत्याख्याय पुनर्धनमित्रेण विभाविते कुपितेन राज्ञा
निगडवन्धनमनीयत ।

64. 2. मणकृत् W — 64 4. स्तं चिकीर्षसि G W — स एव कस्तुष W

8 सामर्थं निषिंर C W D, we aoodg to G Ah^d मन्त्रियु मं-

64 10. एष om. W C S G, we aoodg to Pa^d — 64 12.

64 15 च om G चये शिं C — 64 16

० शराय ताय मत्सवन्धीति W भावितवन्धीति C S. G — 64. 18.

C W G S we aoodg to Pa^d and Ah^d -

तेष्वेव दिवसेषु विधिना कल्पान्तेन चर्मरत्नं दोग्धुकामा कामम-
 पूर्वदुग्ध क्षपणीभूतविरूपक रहस्युपसृत्य ततोपहृतं सर्वमर्थ-
 तस्मै प्रत्यर्प्य सप्रश्रय च बद्धनुनीय प्रत्यगमत् । सोऽपि कथ-

मदनुशिष्टो हृष्टतमः स्वधर्ममेव प्र-

। काममञ्जर्यापि कतिपयैरेवाहोभिरश्मन्तकशेषमजिनरत्नदो- 5

स्वमभ्युदयमकरात् । भय मत्प्रयुक्तो धनमित्रः पार्थिव मि-

श्वज्ञापयत् । देव येयं गणिका काममञ्जरी लोभोत्कर्षाल्लोभम-

लोकोपक्रोशपात्रमासीत्साद्य मुसलोलूखलान्यपि निरपेक्ष

। तन्मन्ये मञ्चर्मरत्नलाभहेतु तस्य खलु कल्पस्तादृशः ।

वारमुख्याभ्यश्च दुग्धे नान्यभ्य इति हि तद्वता प्रतीतिः । 10

मे शङ्कोति । सा सद्य एव राज्ञा सह जनन्या स-

। व्यधितवर्णेनेव मयोपहरे कथितम् । नूनमार्ये सर्वस्वत्या-

तदनुयोगायाङ्गराजेन समा-

भूयोभूयश्च निर्वद्धया त्वया नियतमस्मि तदागतित्वेनाह-

। ततश्च मे भाषी चित्रधधः । मृते च मायि न जीवि- 15

ते भागिनी त्व च नि स्वीभूता । चर्मरत्न च धनमित्रमेव

। तदियभापत्समन्ततो नर्थानुबन्धिनी । तन्किमत्र प्र-

। तथा तज्जनन्या चाश्रूणि विसृज्योक्तम् । अस्त्येवै-

रहस्यम् । राज्ञश्च निर्बन्धादिस्त्रि-

१ विदित्वात्तेन, W.—65. २ तदनुगत, W.—65. ३. मप्रप्यं बहू ° G
 W. and Pa^l v 1—65 ४ कतिपयैरेव W.—65, ७ °काममञ्जरी ° W.
 ° काममञ्जरी S काम मञ्जरी C—65. 12 सर्वस्य W.—65 14.
 W ननुगतो नार W.—65 17. °बन्धिनी मन्त्रागतिसा S G. नृ
 G.—

- श्वतुर्निद्रुत्यापि नियतमागतिरपदेशैव चोरितस्य त्वापि ।
 छे सधर्मसमकुटुम्बमवसीदेत् । अर्धपतो च तदपयशो रुद्रम् ।
 पुरप्रसिद्ध च तस्य कीनाशस्यास्माभिः सगतम् । भ्रमुनेव
 दत्तमित्यपदिश्य वरुमात्मा गोपायितुमिति मामभ्युत्साम्यु
 5 लभ्यमत्ताम् । राजानुषुक्त च नैव न्यायो वेशकुशल्य
 श । न ह्यर्थैर्न्यायान्तरैव पुरुषा
 कूर्णेनासाच्छेदोपक्षेपभीषिताभ्या दग्धकन्धकीभ्या स एव
 शस्करत्वेनाधंपतिरग्राह्यत । कुपितेन च राजा तस्य
 ण्डः प्राञ्जलिना धनमित्रेणैव प्रत्यापिष्यत । आर्य भौर्यदत्त
 10 क्षणिजामीदृशेष्वपराधेष्वमुभिरवियोगो यादे कुपितोसि
 निर्वासनीय पाप एष इति । तन्मूला च धनमित्रश्च
 अप्रीयत च भर्ता । पटञ्चरच्छदशोर्धंपतिरधर्मतः
 क्षं निरवास्यत । तस्यैव द्रव्याणा कनचिद्वयवसेन सा वराकी
 मञ्जरी चर्मत्नमृगतृष्णिकापविद्धसर्वस्वा सानुकरं
 15 दितेन भूषेनान्त्रगृह्यत । धनमित्रश्चाहानि गुणानि
 यस्व । तदेव सिद्धसकल्यो रागमञ्जरीगृहं हर्मत्नपुष्पमकरवम्
 अस्मिंश्च पुरे लुब्धसमृद्धवर्गंमया मुपितो यथा
 स्वैरेव धनैर्मन्त्रिभ्राजितैः समृद्धीकृतस्याधर्मस्य गृहेषु
 क्षमम् । न ह्यलमतिनिपुणोऽपि पुरया निपतितोऽस्मिता

७७ 1. शिविचतुर W C : we accord to Bhd G S भ्रमुनेभ्य
 B G we accord to Pa^d and Bhd , Ah^d नदि च मरुतिरे W
 अयथा C S W — 66 S भ्रमुनेभ्य W — 16. 4 अर्धपतय Bhd
 भर्ता इत्य G S Pa^d च L — 66 10 मन्त्रवमृगमृगिणेन C. S. — 66
 m W — 66 13 अर्धपतय C S G भर्ताभ्येतिनेन W C. S.
 निपतितोऽस्मिता W —

यतोहमेकदा रागमञ्जर्या प्रणयकापप्रशमनाय सानुनय
 प्रणयसमर्पितमुखमधुगण्डषमास्वादमास्वाद मदेनास्पृ-
 शील हि मदेन्मादयोरमार्गेणाप्युचितकर्मस्वेव प्रवर्तनम् ।
 नगरमिदमनयैकयैव शर्वया निधनीकृत्य त्वद्भव
 प्रव्यथितप्रियतमाप्रणामाञ्जलिशपथशतातिवर्ती मत्त- 5
 इव रभसच्छिन्नशृङ्खल कयापि धात्र्या शृगालिकाख्यया
 नातिपरिकरोसिद्धितीयो रहसा परेणोदचलम् । अभिपत्त-
 नागणिकपुरुषानशङ्कमव विगृह्य तस्कर इत तैरभिहन्यमानोपि
 क्रीडन्निव मदावसन्नहस्वपातितेन निस्त्रिंशेन द्वित्रा-
 हत्वावधूर्णमानताम्रट्टिरपतम् । अनन्तरमार्त्तस्त्रान्विसृजन्ती 10
 ममाभ्यासमगमत् । अवभ्ये चाहमरिभि । आपदा तु
 सद्य एव बोधितस्तत्क्षणोपजातया प्रतिभया वपचीच्च
 । अहो ममेव मोहमूला महत्यापदापतिता । प्रसृततर च संख्यं
 सह धनमित्रस्य मत्परिग्रहत्व च रागमञ्जर्या । मदेनसा च
 श्वो नियतं निग्राहयिष्येते । तदिदमिह प्रतिपत्तिर्वयानुष्ठी 15
 मन्त्रियोगतस्तौ परिभ्राम्येते मा च कदाचिदनथादेतस्ना
 इति । कम्प्यपायमा मनैव निणीय शृगालिकामगादिषम् ।
 जरतिके या तामथलुब्धा दग्धगणिका रागमञ्जरिकामजिन-

67 2 यतिना W पुन पुन प्रण 1° C S G It wrong on ac
 of आस्वादमास्वा — 67 3 अनुचिनरुमेमु S उचित° B। — 67 4
 5 — 67 6. सुतेया नाव S — 67 8 एवमाव S, W C, G we
 to Bhū. and Pa^d शपि om W — (7 1) कर्मानताम्र° G S —
 वधिततर च मय G, S. — 7 17 नागणिकानाति W G °नीति C
 W — 67. 18 यत् G —

रानमत्तेन शत्रुणा मे भित्रच्छयना धनामित्रेण सगमितवती
हतासि । तस्य पापस्य चर्मरत्नमोषाद्वाहितुश्च ते
मद्य नि शल्यमुत्सृजेय जीवितमिति । सा पुनरुद्धृतज्ञा
साशुगद्गदमुदञ्जलिस्तान्पुरुषान्समणाममासादितवती

5 पुरस्तादवाचत । भद्रका प्रतीक्षध्व केचित्काल
सर्वं मुषितमर्थजातमथगच्छेयमिति । तथेति तै. प्रतिपन्ने
श्रीपमासाद्य सौम्य क्षमस्वास्य दासीजनस्यैकमपराधम्
सकाम त्वत्कलत्रामिमर्शा वैरास्पद धनीमित्र । स्मरस्तु
ते परिचर्यामनुग्रहीतुमर्हसि दासीं रागमञ्जुरीम् ।

10 रूपानीवाजन । तद्बुद्धि क्व निहित तस्या भूषणमिति
ततो दयमान इवाहमग्रवम् । भवतु मृत्युहस्तघातिनः किं
वैरानुबन्धेनेति । तद्बुद्धिष कर्ण एवैनामाशिक्षयमेवमेव प्रतिपन्ने
व्यमिति । सा तु प्रतिपन्नार्थेव जीव चिर प्रसोदन्तु ते देवता
प्यद्भराज' पीरुपरीतो मोक्षयतु त्वामेतेषि भद्रमुज्जास्तव
15 मिति क्षणादपासरत् । आनीये चाहमापक्षिकनापकस्य
रकम् ।

अयोत्तरेदुरागत्य दृप्ततर सुभगमानी सुन्दरमन्य
दक्षिराभिद्वेताधिकारभ्त्तारुण्यमदादनतिपक्कः कान्तको नाम
रिक् । किञ्चिदित्र भर्त्सयित्वा समभ्यधत् । न

20 एव प्रतिप्रयच्छोस न वेदा नागरिवेभ्यश्चोरितकानि

68 3 अक्षरितज्ञाना S—68 5 प्रवीभ्यनाम C ; W—69 G.

68 10 रूपानीवा W. रूपानी S भस्म C ; W—68 11 भूमध्य

G—68 12 एव om C G S—68 16 भावश्च ° Bh. d. 68.

मामभ्यधत् W, C—68 20 न वेदु नागरि ° S—

पारमह्यदशानां कारणानामन्वे च मृत्युमुखमिति । मया
 ह्ययमानेनाभिहितम् । सौम्य यद्यपि दद्यामा जन्मनो मुषित
 न त्वर्थपतिदारापहारिणः शत्रोर्मे मित्रमुखस्य धनमित्रस्य
 । पूर्येयमदस्त्रैव तदयुतमपि यातनानामनुभवेय-
 मे साधीयसी सधेति । तेनैव क्रमेण वर्तमाने सान्न्वनतर्जन- 5
 प्रतिदिनमनुयोगव्यतिकरेणुगुणान्नपानलाभात्कतिपयरेवाहोभि-
 । प्रकृतिस्थोऽहमासम् ।

अथ कदाचिदच्युताम्बरपीतातपस्विषि क्षयिणि वासरे हृष्टवर्णा
 । तेन वेषेणोपसृत्य दूरस्थानुचरा मामुपश्लिष्यात्रधीत् ।
 दिष्ट्या वर्धसे । फलिता तव सुनीतिः । यथा त्वयादिश्ये तथा 10
 । आर्य तवैवमापन्नः सुदृढवाच । अहमद्य वेशस-
 । त्वया पुनरविदाङ्कमश्नैव राता विज्ञाप-
 । देव देवप्रसादादेव पुरापि तदग्निनरत्नमर्थपनिमुषितमासा-
 । अथ तु मर्ता रागमञ्जुर्याः कश्चिदक्षधूर्तः कलासु कवि-वे-
 षोऽकवार्त्तासु चातिवैचक्षण्यान्मया समसृज्यते । त-सवन्थाच्च 15
 । तद्गार्या प्रतिदिनमन्ववर्ते । तदसावशङ्किष्ट
 । तेन च कुपितेन हृत तच्चर्मरत्नमाभरणसमुद्रक-
 । स तु भूयः स्तेयाय भ्रमन्नगृह्यते नागारिकपुर्यैः । आप-
 । हृदये रागमञ्जरीपरिच्यारिकायै पूर्वप्रणयानुवर्तिना
 । कथितः । ममापि चर्मरत्नमुपायोपक्रान्तो यदि 20
 । देवपादै प्रसादः कार्य इति । तथा निवेदितश्च नरपति-

5 नेत्र च W.—69 10 द्या नदा नग° S—69. 11. भ्रमन्नगृह्यते

W. G इत्युक्तं C—69. 12. पुनरपि विशङ्क W. नान्ने W.—

इतः निवेदितश्च G S W.—समुद्रक S; G; C.—

रत्नमत्तेन शत्रुणा मे मित्रच्छद्मना धनमिक्षणं सगमितवती
 हतासि । तस्य पापस्य चर्मगन्धमोषाद्दुहितुश्च ते
 भद्रं नि शल्यमुत्सृजेय जीवितमिति । सा पुनरुद्दुष्टितज्ञा
 साश्रुगद्गदमुदङ्गलिस्तान्पुरुषान्प्रणाममासादितवती

5 पुरस्तादपाषत । भद्रका प्रतीक्ष्य क्वचित्काल
 सर्वं मुषितमर्थजालमवगच्छेयमिति । तथेति तै प्रतिपन्ने
 ग्रीषमासाद्य कोम्य क्षमस्वास्य दासीजनस्यैकमपराधम् ।
 सकाम त्वत्कलत्राभिमर्शा वैरास्पद धनमित्रम् । रमरस्तु
 ते परिचर्यामनुग्रहेतिमर्हसि दासीं रागमञ्जरीम् ।

10 कृपाजीवाजन । तद्दुष्टि क्व निहित तस्या भूषणमिति
 ततो दयमान इवाहमब्रुवम् । भवतु मृत्युहस्तावतिन किं
 वैरानुबन्धेनेति । तद्दुष्टानिष कर्ण एवैनामाशिश्रयमेवमेव प्रतिपद्य
 ष्यमिति । सा तु प्रतिपन्नार्थेव जीव विर प्रसीदन्तु ते देवता
 प्यद्भुराज पौरुषप्रीतो मोक्षयतु त्वामेतेषि भद्रमुखास्तव
 15 मिति क्षणादपासरत् । धानीये चाहमारक्षिकनायकस्य
 रकम् ।

अधोत्तरेद्युरागत्य दृप्ततर सुभगमानो सुन्दरमन्य
 दक्षिणाभिधिताधिकारभृत्तारुण्यमदादनतिपक्व कान्तको नाम
 रिक । किञ्चिदिव भर्त्सयित्वा समभ्यधत् । न

20 रत्न प्रतिप्रयच्छसि न चेद्वा नागारिभ्यश्चोरितकानि

68 3 उद्दुष्टितज्ञाना S—68 5 प्रतीक्ष्यताम् C, W—83 6

68 10 कृपाजीवी W कृपाजीवी S भस्वा C, W—68 11

G—68 12 इव om C G S—68 16 आरभ्यक° Bhd.

मानमभ्यत्त W, C—68 20 न चनु नागारिभ्य° S—

रमुभिर्माप्रधियोऽप्योप-छन्दनैरेव स्व ते दापयितुं प्रयतिभ्यस्ते
पद्ममिति । श्रुत्वैव च त्वदनुभाषप्रत्ययादनवित्त्वस्नुना
सपादितम् । अथाह त्वदभिज्ञानप्रत्यायिताया रागमञ्जुयां

5 माङ्गलिका त्वदादिष्टेन मार्गेणान्वरञ्जयम् । तास्यैव
रागमञ्जुयांश्चाम्बालिकाया सख्य परमवीवृधम् ।
नवानि प्राभृताभ्युपहरन्ती कथाश्चित्राश्चिचहारिणी-
तस्या पर प्रसादपात्रमासम् । एकदा च
स्थितमपि कर्णकुवलय स्रस्तमिति समादधती

10 रुक्षिष्य भूमस्तेनोपकन्यापुर कारणेन केनापि भवनाङ्गुण
कान्तवस्योपरि प्रवृत्तकुहरपाटाव्रतत्रासनापदशाख्यहसन्ती
षम् । सोऽपि धन्यमन्य किञ्चिदुन्मुख स्मयमानो
ताया राजदुहेतुं
न्ययेत्तथा मय पि सङ्गयैव किमपि

15 च मनसितेन विद्ध स दिग्धफलेन यत्त्रिणातिमुग्ध-
पासरत् । सा च राजकन्यकाङ्गुलीयकमुद्रिता
शुक्युगलभूषणाघयवमर्मां पेटिका कयाचिद्दालिकया

70 2 तेन कथं G तेनैतन्वै S — 70 3 सर्वप्रणयक° W
रिक्ते C 4 W — 70 11 कुहरवसक° W C मङ्गलिका

20 रत्नं प्रवृत्त° am G, no acc'dg to Pa^d — 70 12

— 13 सदनवैव Pa^d — 70 1 संन्यय° O;

68 3 वक्ते 70. 17 वेडि W Bhs, Pa^d pr. m.

68. 10 रूपाङ्गीति I cannot make out. Tho

G — 68 12 रत्नं प्रवृत्तं Pa^d मङ्गलिका G.

मायभवन W, C —

नीन्वा कान्तकम्यागारमगाम् । अगाव च रागसा
 मित्र मामुपलभ्य पद्महृष्यत् । अवस्थान्तराणि च
 म्भदास्त्राणि वशावणयन्त्या मया स दुर्मभिर्दुर्मदमाद्यत् ।
 त्वप्रियाप्रहितमिति ममैव मुपताम्बूलच्छिद्यानु
 मलिनाशुक चान्यद्युस्पाहरम् । तदीयानि च ७
 च्छन्नमेवापोदानि ।

स एवैकान्तं मयोपमन्त्रितोभूत् ।
 तत्राविसवादीनि तथा हि मत्प्रातिषेक्ष्य कश्चि-
 हस्ते राड्यमिद् पतिष्यति तादृशानि तस्य
 । तदनुपपन्नं च त्वाभिय राजकन्यका कामयते । 1)

राजा तथा त्वा समागतमुपलभ्य कुपितोपि दुहितुर्म
 प्रत्युत प्रापयिष्ययेव योषराज्यम् । इत्य
 गि किमिति तात नारा यते । यदि कुमारीपुरप्रवेशा
 ननु दन्वनागारभित्तं यामत्रयमन्तरालमागमप्राक्वा
 हस्त्वतैकागारिकेण तावतीं नुरङ्गा कारयिष्या प्रवि 15
 रक्षा रत्नतरो हि तस्या परिजनो
 । सोद्वर्षान् । साधु भद्रे दर्शितम् । अस्ति कश्चि-
 । सगरसुतानामिथान्यतम । स चेह्लगा क्षणेनेत
 । कनमोसौ किमिति न लभ्यत इति मयोक्ते
 चमरान् मुपितमिति त्वामव स निरादत्त् । य- 20

om W—71 4 ११११ १—71 । उत्तर प्रथि W,
 भवतिङ्गानि २ we see ig to G and the Pres Com—
 om W C ५—71 10 इव oi W—71 12 ३-मभशनि
 सुया G, Pa²—71 0 स om W C ५—२२ ५१ W—

द्वेषमोहे त्वयास्मिन्कर्मणि साधिते चित्रैरुपास्त्रैस्त्रामहै
मोति शपथपूर्वं तेनाभिसंधाय सिद्धेर्धे भूयोपि निगडयित्वा
चौर स सर्वथोपक्रान्तो न तु धाष्टुर्बभूवि-

- दर्शयिष्यतीति राज्ञे विज्ञाप्य चित्रमेव हानिष्यसि तथा च ।
5 सिध्यति रहस्य च न स्रवतीति मयोक्ते सोतिहृष्टः
त्वदुपग्रहाभने नियुज्य बहिरवस्थित । प्राप्तमत' पर
तामिति ।

प्रीतेन च मयोक्तम् । महुक्तमल्प त्वन्नय एवात्र
भानयैनामिति । अथानीतेनामुना मन्मोचनाय शपथ-

- 10 च रहस्यानिर्भेदाय । विनिगडीकृतश्च
नित्यान्धकाराद्विज्ञानिकोणादारभ्योरगास्येन सुररूपमकरधम् ।
न्तय चैवम् । हन्नुमनसैवामुना मन्मोचनाय शपथ
हत्वापि नासत्यवाद्दोषेण स्पृश्य इति । निष्यततश्च त्रि
प्रसार्यमाणषाणेस्तस्य पादेनोरसि निहत्य पतितस्य

- 15 शिरो न्यकृन्तम् । भकथय च शृगालिकाम् । भण मदे
न्यापुरसनिवेशो महानय प्रयासो वृधैव भाभन् । अमुत्र
रयित्वा निवर्तिष्य इति । तदुपदर्शितविभाग चावगाह्य
प्रज्वलसु मणिप्रदीपेषु नैकक्रीडाखेदसुप्तस्य परिजनस्य प्रथमे

२ २ तेन स्यात् WC—72 ३ पठनम् मङ्गल० C, W ४
एतदिति C, W S—72 ६ प्राप्तय C W S. Bha we needg
Al^d and Pa^d इत WC S—72 II नित्यान्धकाराकारमिति
72 12. तेन seems to be the reading of Pa^d—72 14. वत्
C S see m—72 16 मा कृषे भू G W, O—72 17
C W—72 17 कम्बान्न-पुर W C मणिप्रदीपेषु W—72 18
G C. S महारत्न० C W we aculd to Pa^d

वसन्तबन्धुः । असकोतैतपरामृष्टा खेयमतिबाला व्यक्तमार्तस्वरेण
निहन्यान्म्रे मनोरथ ततोहमेवाग्नीय । तदियमत्र प्रतिपत्तिरिति । न-
गदन्तलग्ननिर्वासकलकषणित फलकमादाय मणिसमुद्रकाद्वर्षवर्षि-
का समुद्भृत्य तां तथा शयाना तस्याश्च मामावद्वाञ्छलि चरण-

5 प्रमालिखमार्थी चैताम् ।

श्यामयमावद्वाञ्छलि दासजनस्तमिममर्थमर्थयते ।

स्वपिहि मया सह सुरतव्यतिकरखेन्वैव मामैवम् ॥

हेमकण्ठकान्ना वासताम्बूलषोडिका कर्पूरस्फुटिका

षोषयुद्ध्या उक्तकपाटलेन तद्वसेन सुधाभिस्तौ चक्रवाकीमयुन निरुष्ठी-
10 धम् । अद्भुलीयकधिनिमय च कृत्वा कथकपमापि निरगाम् । सुर-
ङ्गया च प्रत्येत्य बन्धनागारं तत्र बद्धस्य नागरिकवरस्य सिंहघोष-
नान्द्रस्तेष्वेष दिनेषु मित्रत्वेनोपचारितस्यैव मया हतस्तपस्वी कान्त-
कस्तत्रया मतिभय लब्धन्यो मोक्ष इत्युपदिश्य सह शृगालिकया
निरक्रमिधम् ।

15 नृपातेयथे च समापत्य रक्षितकपुरुषैरगृह्ये । अचिन्तय च । अल-
मस्मि जवेनापसर्तुमनामृष्ट एवैमिरेषा पुनर्वराकी गृह्येत । तादिदमत्र
प्राप्तरूपमिति । तानेव अपलमभिपत्य स्वपृष्ठसमर्पितकर्पूरं पराङ्ग-
णः स्थित्वा यद्यहमस्मि तस्करो मद्रा वधीत मां

20 धिकाये न पुनरस्था वर्षीयस्या इत्यवादिधम् । सा तु तावत्तैवोक्ती-
तमदभिप्राया तान्सप्रणाममभ्येत्य भद्रमुखा ममैव पुत्रो वापुप्रस्त

74 1 आनेरवेण W C; S—74 2 भाष्ये इति W—भाष्ये Pa^d,
G, Dhā but aId जिडि°—74 3 निर्वासकालका° W S—74 4 उद्धम
W भावद्वाञ्छलि om G °लि W C—74 7 मदनव्यतिकर° W—74 18
प्रतिभय रवस्य W C भाष्ये S—74 15 समागत्य W, C—74 19 क-
नोक्ती° W C S—74 20 अभिगत्य W भाष्ये C S—

श्विर शिकित्सितः। पूर्वोक्तः प्रसन्नकल्पः प्रकृतिस्थ एव जातो जाना
 त्वया मया बन्धनान्निष्क्रम्य स्नापितो नुलेपितश्च परिधाय निष्प-
 द्धानियुगलमभ्यवहार्य परमान्नमौशीरेण कामाचार कृतोभूत् । अथ
 निशीथे भूय एव वायुनिघ्नो निहत्य कान्तक नृपतिदुहितारमेवमिति
 रक्षसा परेण राजपथमभ्यपतत् । निरूप्य चाह पुत्रमेव गतमस्यां बे- 6
 लायामनुधावाभि । तत्प्रसीदत बद्धेन मह्यमर्पयतेति यावदसीं क्रन्दति
 तावदहं स्थविरे केन देवो मातरिश्वा बद्धपूर्वः किमेते काका शौ-
 क्यस्य मे निग्रहीतारः शान्तं पापमित्यधावम् । असावप्यमिच्छन्-
 भवोन्मत्ता यानुन्मत्त इत्युन्मत्तं मुक्तवती कस्तमिदानीं बद्धवति
 कर्धिता रुदःयेव मामन्वधावत् । गत्वा च रागमञ्जुभिर्गृह्य विर- 10
 विरहखेदविडलामिमां बहुविधं समाश्रास्य त निशाशेषमनर्थ
 प्रत्युषे चोदारकेण समगच्छे ।

अथ भगवन्त मरीचिं वेशकच्छादुत्थाय पुनः प्रतिनमस्तवः प्रसा-
 दप्रत्यापन्नदिग्दक्षुषमुपसंगम्य तेनास्म्येवभूतं स्पर्शनमवबोधितः ।
 सिंहघोषश्च कन्तकापचार निर्भयं तत्पदे प्रसन्नं राज्ञा प्रनिष्ठापि- 15
 तस्तेनैव चारकसुरद्वेषेण कन्यापुरप्रवेश भूयतेति च समपाठयत् ।
 समगतिं चाह शृगालिकामुखविसृतवासानुरक्तया यमशक्तिप्रा ।
 तेष्वेव दिवसेषु चण्डवर्मा सिंहवर्मापधूतदुक्विनृपार्थन कुपिनांभि-
 युज्य परमवारुणत् । अमर्षणश्चाद्गतो यावद्विः पारधामिक

75 10 निन्दिता कर्धिता W, O, S—76 11 विरहखेदविडला W.; C;
 B, विडला also Bhd; Ah^d; we accdg to G Pa^d.—76 12 प्रमां तुम्हदर
 केन च W. C—प्रस्ये तु च S we accdg to G. Pa^d.—76 13 प्रतिनमस्त
 व; C. S—76 14 वामदम्य W. C.—76. 15, परिधायि seems to be
 the original reading of Bhd

- विधिमाचिकीर्षति तावत्स्वयमेव सालं निर्भिन्नं प्रत्यासक्तानपि
 सहायानप्रतीक्षमाणो निर्गत्याभ्यधिकबलेन विद्विषा महति सपराये
 भिन्नवर्मा सिद्धवर्मा बलाद्गृह्यत । अम्बालिका च बलवद्भिन्नवर्मा
 चण्डवर्मणा प्ररिणेतुमात्मभवनमनीयत । कौतुकं च स किल क्षणं
 ६ वसाने विवाह इत्यवभात् । अहं च धनभिन्नगृहे तद्विवाहादेव किल
 द्रुममूलप्रतिसरस्तमेवावोचम । सखे
 राजमण्डलं सुगुहमेव सभूय पौरवृद्धैस्तदुपावर्तयोपावृत्तश्च
 शिरसमेव शत्रुं द्रक्ष्यसीति । तथेति तेनाभ्युपगते
 ७ ध्य भवनमुत्सवाकुलमुपसमार्थीयमानपरिणयोपकरणमितस्तत्तु प्रवेष्टुं
 10 निर्गमप्रवृत्तलोकसवाधमलक्ष्यशस्त्रिक सह प्रविश्य मङ्गलपाठके-
 म्बालिकापाणिपल्लवमप्रो साक्षिण्याधर्वणेन विधिनाप्यमाणमादित्समान-
 नस्यायामिन बाहुदण्डमाकृत्य चतुरिकयोरोसि प्राहार्यम् । स्फुरत्तश्च
 कतिपयानन्यानपि यमविषयमगमयम् । इतविष्वस्त च तद्गृहमनु
 विष्वन्नेपमानमधुरगात्रिं विशाललोचनामभिनिशाम्य तदालिङ्गनसु-
 1० खमनुबुभूषस्तामादाय गर्भगृहमविक्षम् । अस्मिन्नेव क्षणे तवास्मिन्
 नवाम्बुवाहस्तानितगम्भीरेण स्वरेणानुगृहीत इति ।
 १० श्रुत्वा च स्मित्वा च देवोपि राजवाहनं कथमसि कार्कश्येव
 कर्णोत्तमप्यतिक्रान्त इत्यभिधाय पुनरवेक्ष्योपहारवर्माणमाचक्ष्व तवै
 दानीमवसर इत्यभाषत ।
 20 इति श्रीदण्डिन कृतौ दशकुमारचरितेपहार्यमर्चरित नाम
 द्वितीय उच्छ्वास ॥

76 1 प्राकार Pa^d—76 3 भिन्नवर्मा W C—76 4 इत्यवर्णितु G C—

76 7 उग्वन्क्ष कृदकृत्य V—76 8 तथा च तेन W C S—76.10 ० लोच

सगते W C—76 15 स्वनन^० ० S W C—76 18 पुनरिवाः ५५—

सोपि सस्मित प्रणम्यारभताभिधातुम् । एषोप्यहमस्मि पर्यट-
 न्नेकदा गतो विदेहेषु मिथिलामप्राविश्यैव च क्वचिन्मठिकायां विश्र-
 न्तिमुत्पद्य कथापि वृद्धतापस्या दत्तपादः क्षणमलिन्दभूमाववास्थिवि ।
 ततस्तस्यास्तु महर्शनादेव किमप्यावद्धधारमभ्रु प्रावर्तत । किमेतदम्ब
 कथय कारणमिति पृष्ट्वा सकरुणमाचष्ट । जैवातृक ननु श्रूयते पति- ८
 स्या मिथिलाया प्रहारवर्मा नामासीत् । तस्य खलु मगधराजो
 राजहस पर मित्रमासीत् । तयोश्च बल्लभे बलशम्बरयोरिय वसुम-
 तीप्रियवदे सख्यमप्रतिममधत्ताम् । अथ प्रथमगर्भाभिनन्दिता तां
 च प्रियसखीं दिदृक्षुः प्रियवदा वसुमतीं सह भर्त्रा पुष्पपुरमगमत् ।
 तस्मिन्नेव च समये मालवेन मगधराजस्य महदजन्यमजनि । 10
 तत्र लेशतोपि दुर्लक्षितां गतिमगमन्मगधराजः । मैथिलस्तु माल
 वेन्द्रप्रयत्नप्राणितः स्ववियय प्रति निवृत्तो ज्येष्ठस्य सहारवर्मणः
 राष्ट्रमाकर्ण्य स्वस्त्रीयात्सुहृत्पतेर्दण्डा-
 लुब्धकलुप्तसर्वश्रोभूत् । तत्सुतेन
 च कनीयसा हस्तवर्तिना सहैकाकिनी वनचरशरवर्षभयर्पलायिता 15
 वनमगमहिषि । तत्र च मे शार्दूलनखावलीढनिपतितायाः पाणिभ्रष्टः
 स बालक कस्यापि कपिलाशयस्य क्रोडमभ्यलीयत । तच्छवाकर्षि-
 णश्च व्याघ्रस्यासुनिपुलिष्वसनयन्त्रमुक्तः क्षणादलिक्षत् । भिल्लदारकै-
 स बालकोपाहारि । सा त्वह मोहसुप्ता वेनापि वृष्णिपालेनोपनीय
 स्वकुटीरमावेश्य कूपयोपक्रान्तव्रणा, स्वस्थाभूय स्वमर्तुरान्ति 20

77 1 First sentence om G आत्म om S—77 2 च om W, C; 1
 G—77 4 वद्धधार W C S G—77 8 अददता W अदधता G S see
 m अदनाता C S pr wo accdg to Pa^d—77 10 आत्मनेव C W—
 77 15 राव्य C—77 16 च om W G—77 20 स्वं कुटीर C—

- कमुपतिष्ठासुरसहायतया यावद्वाकुलीभवंामि तावन्ममैव दुहिते
 सह यूना केनापि तमेवोद्देशमागमत् । सा भृशं ह्यरोद । रुदितान्ते
 च सा सार्धघाते स्वहस्तगतस्य राजपुत्रस्य किरातभर्तृहस्तमममम-
 त्मनश्च केनापि वनचरेण व्रणाधिरोपणं स्वस्यायाश्च पुनस्तेनोपकृतं
 5 विन्निताया निकृष्टजातिसंसर्गवैलक्ष्यात्प्रत्याख्यानपाठस्य तदक्षमेव
 धामना विविक्ते स्वशिरःकर्तनोद्यममनेन यूना यदृच्छया हृत्से-
 तस्य दुरात्मनो हननमात्मनश्चोपयमनामित्यकथयत् । स तु पृष्ठो
 मिधिलेन्द्रस्य कोपि सेवकः कारणाविलम्बो तन्मार्गानुसारी जातः ।
 सह तेन भर्तुरन्तिकमुपसृत्य पुत्रवृत्तान्तेन श्रोत्रमस्य देव्याः प्रियक-
 10 दायाश्चादहाव ।

स च राजा दिष्टदोषाज्ज्येष्ठपुत्रैश्चिरं विगृह्य पुनरसहिष्णुतया-
 तिमात्रं प्रपुष्य धृष्टः । देवी च बन्धनं गमिता । दग्धा पुनरहमस्मि-
 न्यपि वार्द्धके हतजीवितमपारयन्ती हातुं प्रब्रुव्यां- किलाग्रहीषिम् ।
 दुहितारो मम हतजीवनाकृष्टा विकटवर्ममहादेवी कल्पसुन्दरी
 15 किलाशिश्नियत् । तौ चेद्राजपुत्रौ निरुपद्रवावधिष्येतामितया
 कालेन तवेमां घयोवस्थामस्पश्येताम् । तयोश्च सतीर्न दायादां नरे-
 न्द्रस्य प्रसह्यकारिणो भवेयुरिति प्रमन्युरभिहरोद । श्रुत्वा च तां

78. 2. सा om. G. S.—78. 3. भर्तुं^० om. W.; we accdg. to S. G. C. Pa^d.—78. 6. विविक्तविभे W.; C.; S.—नैन C.—78. 7. स च W. C. S.—
 78. 8. मिधिलेन्द्रस्यैव C. S. वभूव W.—78. 9. स्वभर्तुः G. W.—78. 11. विष्टो-
 पश्ये^० W.—78. 12. आनमत्र चिरं S. C.—78. 13. हव^० om. all Mss.
 14 except G. & Pa^d. Bhd.—78. 14. हतजीवितां. W. C. ^०जीविका G. we accdg.
 to S.; ^०कृष्ट om. S. विकटवर्ममहिषी W. C. S.; we accdg. to G. Pa^d.
 Bhd.—78. 15. निरुपद्रवावैव C. S.—78. 17. W. pata n before मवेयुः; प्र-
 १८ वमयुः W. C. S. Bhd. we accdg. to G. Pa^d. Ah^d. G.; तां om. C. S.—

सापसीगिरमहमपि प्रवृद्धवाण्यो निगूढमभ्यधाम् । पक्षेवमध्व समा-
श्वसिहि । नन्वस्ति कश्चिन्मनिस्त्वया तदवस्थया पुत्राभ्युपपादनार्थं
याचितस्तेन स लब्धो वार्धितश्च । वार्धेयमतिमहती किमनया सोह

। शक्यश्च मयासो विकटवमा यथाकथञ्चिदुपश्लिष्य व्यापाद-

पितुम् । अनुजा पुनरतिवहवस्तेरपि घटन्ते पौरजानपदा । मा तु 5

न काश्चिदिहत्य इष्टक्या जानाति । पितरावपि तावन्मा न सविदाते
किमुत्तरे । तदेनमधमुपायन साधयित्वासीति । सा तु वृद्धा सरू-

दित पारेष्वज्य भुहुर्मुहु शिरस्युपाघ्राय प्रस्रुतस्तनी सगद्गदमगदत् ।

वत्स शिर जीव भद्र तव प्रसन्नोद्य भगवान्विधि । अशैव प्रहारव

र्मण्याधि विदेहा जाता । यत प्रलम्बमानपीनवाहुर्भवानपार चैत 10

च्छोकसागरमद्योत्तारयिता स्थित । श्वहो महद्भागधेय देव्याः

प्रियवदाया इति हर्षानिर्भरा स्नानभोजनादिना मामुपाचरत् । अशि

श्रिय चास्मिन्मठैकदेशे निशि कण्ठशय्याम् । अचिन्तय च विनोपधि

भावमर्थो न साध्य स्त्रियश्चापवीनानामुद्गयक्षेत्रम् । अतोन्न पुरदृत्ता

न्तमस्या भवगम्य तद्वारेण किञ्चिज्जालमाचरयामाति । 11

चिन्तयन्त्येव मयि महार्णवोन्मद्यप्रभार्तण्डतुरगमश्वामर्यावधूतेव

व्यावर्तत त्रियामा समुद्गर्भवासजडीरुत इव मन्दप्रतापो दिवसकर

79 2 तत्रत्यज om W — 79 3 भवमर्थोहि W — भान्महीति S — 79 6

जनो जानाति C S दावन् W Bhā Ab^d — 79 6 प्रेतमरेणने G W — 79 7

हापकादिय G C W A^r — 79 8 मुहु C S — 79 9 भद्र C W भाजु S —

79 10 वनशोक^o W C वन S — वनशोक^o A^r, wo acc'd to G

^o Pa^d — 79 11 उन्नतरविनु W C A^r — 79 12 मन्मन्मि C S — 79 13

व्यवधिना W C A^r Ab^d — 79 14 विनाश W C S A^r नग^o W C

A^r नग^o S विवह^o C W S — 79 15 विगार W —

- प्रादुरासीत् । उन्धायान्वसार्थितदिनमुत्पन्नियमविभिस्तां मे मातरमवादि-
यम् । अम्ब्र जालमस्य धिकटवर्मणः काञ्चिदन्तःपुरवृत्तान्तमभिजाना-
सोत्यनवासितवचन एव मयि काञ्चिदङ्गना प्रत्यदृश्यत । तां वावेक्ष्य
सा मे धात्री हर्षाश्रुकण्ठितकण्ठमाचष्ट । पुत्रि पुष्करिके वक्ष्य
6 भर्तृदारकम् । अयमसावकृपया मया वने परित्यक्तः पुनरप्येवमागत-
त इति । सा तु हर्षनिर्मलनिपीडिता चिर प्ररुष्य बहु विलस्य शान्तर
पुनः स्वमात्रा राजान् पुरवृत्तान्तरूपाने न्ययुज्यत । उक्त च तथा
कुमार कामरूपेश्वरस्य कलिन्दवर्मनाम्न कन्या कल्पसुन्दरी कलासु
रूपे चाभ्रसोत्पतिक्रान्ता पतिमभिभूय वर्तते । तदं कवल्लभ स तु
10 बद्धवरोधोपि धिकटवर्मति । तामशोचम् । उपसर्पेनां मःप्रयुक्तैर्ग-
न्धमाल्यैरुपजनय चासमानदोषनिन्दादिना स्वमर्तरे द्वेषम् । अनुरूप-
पभर्तृगामिनीनां वासवदत्तादीनां वर्णनेन प्राहयानुशयम् । अशरो-
धान्तरेषु च राहा विलसितानि सुगूढान्यपि प्रयत्नेनान्विष्य प्रका-
शयन्ती मानमस्या वर्धयेने । पुनरहमशमयोचम् । इत्यमेव
15 त्वयाप्यनन्यव्यापारया नृपाङ्गनासावुपस्थातव्या । प्रत्यह च यद्वचन
वृत्त तदास्मि त्वयावबोधय इति । मदुक्ता पुनरियमुदकंस्वाटुनो
स्मत्कर्मणः प्रसाधनाय च्छायेवानपाधिनी कल्पसुन्दरिमुनुवर्तताम् ।
ते च तमथं तथैवान्वालिष्ठताम् । केवुविदिनेषु गतेष्व्वाचष्ट मां
मदम्बा । वस्तु माधवोष विचुमन्दाश्लेषिणी यथासौ शोच्यमात्मान

80 4 इथापुक्त्रिनकण्ठ W °कुण्डकण्ठ S, C—80 6 इति om. W.—
80 10 °अशरोधने W G Blu, विरय A' भनि W.—80 13 चामुष्
B' C W A'—80 15 भनि om S—80 16 पुनान्त G पुनान्त वर्ण W.
इचजार्न C, wo accdg to S & Pa^d.—80 19 विचुमर्द W. C—

मन्वते तथोपपाद्य स्थापिता किं भूयः कृत्यामिति । पुनरहमभि-
 लिख्यात्मनः प्रतिकृतिमस्मत्प्रातिकृतिरियममुष्यै नेया । नीतां धैनां
 निर्वर्ण्य सा नियतमेवं वक्ष्यति । नन्वस्ति कश्चिदीदृशाकारः
 पुमानिति । प्रतिब्रूहेनाम् । यदि स्यात्ततः किमिति । यदुत्तरं सा
 दास्यति तदहमस्मि प्रतिबोधनीय इति । सा तथेति राज- 5
 कुलमुपसंक्रम्य प्रतिनिवृत्ता मामेकान्ते न्यवेदयत् । वत्स दाशितोसौ
 चित्रपटस्तस्यै मत्तकाशिन्यै चित्रीयमाणा चासौ भुषनमिदं
 सनार्थकृतं यद्देवेषु कुसुमधन्वनि नेदृशी षणुःश्रीः संनिधत्ते चि-
 त्रमेतच्चित्रतरं न च तमवैमि य ईदृशमिहत्यो निर्भिमीते केनेद-
 मालिखितमित्यादृतवती व्याहृतवती च । मया च स्मेरयोदीरितम् । 10
 देवि सदृशमाज्ञापयसि भगयान्मकरकेतुप्येव सुन्दर इति न शक्य-
 मेव संभावयितुम् । अथ च विस्तीर्णयमर्णवनेमिः । क्वचिदीदृशमपि
 रूपं दैवशक्त्या सम्भवेत् । अथ तु यद्वेवंरूपो रूपानुरूपशिल्पशील-
 विद्याज्ञानकौशलो युवा महाकुलिनश्च कश्चित्संनिहितः स्यात्स किं
 लप्स्यत इति । तयोक्तम् । अथ किं ब्रवीमि शरीरं हृदयं जीवित- 15
 मिति सर्वामिदमल्पमनहं च । ततो न किञ्चिद्भ्रमस्यते । न चेदयं विप्र-
 लम्भः स्यादमुष्य दर्शानुभवान् यथेदं चक्षुश्चरितार्थं भवेत्तथानुप्र-
 हः कार्य इति । भूयोपि मया दृढतरिकर्तुमुपन्यस्तम् । अस्ति कोपि रा-
 जसूनुरवरोद्धश्चरन् । अमुष्य वसन्तोत्सवे सह सखीभिर्नगरोपयनविहा-

81 6 मद्यमेकान्ते S. G.—81. 8. धेन देवे C S. W. A^r. om G—81.
 9 चित्रतम W. G. S. sec m C., A^r.—81. 11. भगवानपि—केतुरेव W. एव
 न सुकरः S A^r. अपि om C. शक्यमेव S W.—81. 15 एव किं ब्रवीमि W;
 किं ब्रवीमि S; अथ किं ब्रवीमि A^r.—81. 16. विप्रलम्भस्य S; विप्रलम्भस्येति अमुष्य
 C; स्यात् तस्या अमुष्य W. we accdg to G. A^r; लम्भने A^r, किं किं लम्भने G.—

रिणी रतिरेव विग्रहिणी यदृच्छया दर्शनपथं गतासि गतश्चासौ का
 मशरैरेकलक्ष्यतां मामन्ववर्तिष्ठ । मया च वामन्योन्यानु रूपैरन्यदुर्लभै-
 राकारादिभिर्गुणानिशयैश्च प्रेयमाणया तद्रचितैरेव शेखरस्त्रगनुलेप-
 नादिभिश्च चिरमुपासितासि सादृश्य च स्वमनेन स्वयमेवाभिलिख्य
 5 त्वत्समाधिगाढत्वदर्शनाय प्रेषितम् । एष चेदर्थो निश्चितः स्यादमु-
 प्यातिमानुपप्राणसत्त्वप्रज्ञाप्रकर्षस्य न किञ्चिद्दुष्कटं नाम । तमयेव
 दर्शयिष्यं संकेतो देय इति । तथा तु किञ्चिदिव ध्यात्वा पुनरभिहितम् ।
 भय्य नैतदिदानीं गोप्यतममतः कथयामि । मम तातस्य राज्ञा प्र-
 हारत्वर्मणा सह महती प्रीतिरासोन्मातुश्च मे मानयत्याः प्रियवयस्या
 10 देवो प्रियंवदासौत् । ताभ्यां पुनरजातापत्याभ्यामेव कृतः समयोभूत् ।
 धावयोः पुत्रवत्याः पुत्राय दुहितृमत्या दुहिता देवेति । तातस्तु मां
 जातां नष्टापत्या प्रियंवदेति प्रार्थयमानाय विकटवर्मणे दैवाद्भक्तवान् ।
 धयं च निष्ठुरः पितृद्रोही नात्युपपन्नसंस्थानः कामोपचारेष्वलब्धये-
 चक्षुष्यः कलासु काव्यनाटकादिषु मन्दाभिनिवेशः शौष्योन्मादी
 15 दुर्विकथनोन्तवादी चास्यानवर्षी । नातिरोचते ममेष भर्ता विशे-
 पतश्चैषु वासरेषु पदयमुद्याने मदन्तरङ्गभूतां पुष्कारिकामप्युपान्व-
 कर्तिनीमनाहृत्य मध्यावद्वृत्तापत्यमत्तरामनात्मज्ञाभात्मनाटकोपां
 रमयन्तिकामपत्यनिर्विशेषं मत्संवर्धितायाश्च भूपकलतायाः स्वयमध-
 चिताभिः सुमनोभिरलमकार्पीन्पदुपमुक्तमुक्ते चित्रकूटगर्भवेदि-

82. 3. कुमुदशेखर° W. C. A°.—82. 4. एतेन एवं A°. तेन G.—82. 5.
 °गाढदर्शनाय S. G.; निश्चितसंस्थानाय S. C. W. °° reading °° S. C. A°.—
 82. 6. एवं नवने° C. S. शौष्यं S; W.—82. 9. विपश्यन्नायः प्रियंवदायाश्च देव्या
 W. against all the Mss & Com.—82. 12. प्रनष्टापत्या S. C. W. A°.—
 82. 17. °मत्तरतां Pa^d. ?.—82. 18. नामापत्य° W. C.; भय्यात्य° A°.—82.
 19 मदाभुक्त° . . . स्ववर्षीन् om W.—

कागते रत्नतरुपे तथा सह व्यहर्षात् । अयोग्यश्च पुमानवज्ञातुं च
 प्रवृत्तस्तत्किमित्यपेक्ष्यते । परलोकभयं चैहिकेन दुःखेनान्तरितम् ।
 अधिपह्य हि योपितामनङ्गशरनिषङ्गीभूतचेतसामनिष्टजनोचिरसं-
 वासयन्त्रणादुःखम् । अतोमुना पुरुषेण मामशोद्यानमाधवीगृहे
 समागमय । तद्दार्ताश्रवणमात्रेणैव हि ममातिमात्रं मनोनुरक्तम् । 5
 अस्ति चायमर्थराशिः । अनेनामुष्य पदे प्रतिष्ठाप्य तमेवात्यन्तमुपचर्य
 जीविष्यामीति । मयापि तदभ्युपेत्य प्रत्यागतम् । अतः परं भ-
 र्तृदारकः प्रमाणमिति ।

ततस्तस्या एव सकाशादन्तःपुरसंनिवेशमन्तर्वांशिकपुरुषस्थाना-
 नि प्रमदघनप्रदेशानपि विभागेनावगम्यास्तगिरेशिखरपातक्षुभित- 10
 शोणित इव शोणीभवति भानुविम्बे पश्चिमाम्बुधिपयःपातनिर्वापि-
 तपतंगाङ्गारधूमसंभार इव भरितनभासि तमसि प्रविजृम्भिते परदार-
 परामर्शोन्मुखस्य ममाचार्यकमिव कर्तुमुपस्थिते गुरुपरिग्रहग्रहण-
 श्लाघिनि प्रहासेसरे क्षपाकरे कल्पसुन्दरीवदनपुण्डरीकेणेव महर्श-
 नातिरागप्रथमोपनतेन स्मयमानेन चन्द्रमण्डलेन संधुक्षमाणतेजसि 15
 भुवनधिनिगीयोद्यते देवे पुष्पधन्वनि यथोचितं शयनीयमभजे ।
 व्यवचीचर च । सिद्धप्राय एव अयमर्थः किंतु परकलत्रलहनाद्धर्मपीडा
 भवेत् । साव्यर्थकामयोर्द्वयोस्फलभ्मे शास्त्रकारैरनुमतैवेति । गुरुजन-
 वन्धमोक्षोपायसंधिना मया चैव व्यतिक्रमः कृतस्तदपि पाप निर्हृत्य

83. 5. समागमयेति W.—83. 6 अमुं रूपे W. री पदे S C.—तमेव W.
 अपि om. W.—83. 9. °निवेश Pa^d.—83 11 अमोभि° W ; C ; S ; A^r.
 we accdg. to G.; Pa^d.—83. 12 भरितनभासि नभासि Pa^d. विजृम्भिते, भा. C.
 S G A^r. प्रजृम्भित G.—83. 13. कर्तुं समुत्थिते O. W S गुरुपरिग्रहग्रहण-
 श्ला° S गुरुपरिग्रहणश्ला° C.—83. 16. विभुवन° S G C A^r. we accdg.
 to Pa^d. & W.—83. 19. °मोक्षोपायसंधिना G.; C ; W.; Ah^d. Bha. °सि.
 दिना S —

कियःष्यापि धर्मकलया मां समग्रयेदिति । अपि त्वेतदाकर्ण्य देवो
 राजवाहनः सुहृदो वा किंतु वक्ष्यन्तीति चिन्तापराधीन एष मित्रया
 परामृश्ये । अट्टप्यत च स्वप्ने हस्तिवक्त्रो भगवानाह स्म च । सौम्य
 उपहारधर्मन् मास्म ते दुर्विकल्पो भूत् । स्वमसि मद्देशः शंकरजटाभा-
 5 रलालनोचिता सुरसरिदसौ धरवर्णिनी । सा च महिलोडनासहिष्णुर्मा-
 मशपत् । एहि मर्त्यस्वामिति । अशप्यत मया च यथेह बहुभोग्या तथा
 प्राप्यापि मानुष्यकमनेकसाधारणी भवेति । अभ्यर्धितश्चानयैकपूर्वा पु-
 नस्त्वामेवोपधर्य याधन्जीवं रमयेयामिति । तदयमर्थो भव्यो भवता नि-
 राशङ्क्य इति । प्रतिबुध्य च प्रीतिपुक्तस्तदहरपि प्रियासंकेतव्यातिक-
 10 रादिस्मरणेनाहमनैपम् । अन्येतुरनन्यधावृत्तिरनङ्गो मध्येव इषुवर्ष-
 मवर्षत् । अशुष्यच्च ज्योतिष्मतः प्रभामयं सरः प्रासत्तच्च तिमिरमयः
 कर्दमः । कार्दमिकनिघसनश्च वृद्धतरपारिकरः खड्गपाणिर्षुषहृतप्रकृः

84. 1. समाशयेत् W.—84. 3. रम्ये भगवान्भगैः C. A.—84. 4. यतस्तं
 A; C; W.—84. 4. मद्दशरथार C; W.; A. तौ कदाचिन्नजाननो जहतीति
 कुर्वन्नतिभ्यसाहत् । सा च सपत्नीवतर्षिहितौ विलोचनामसहमाना तम C. W. A.—
 84. 5. धमरसरिन् S; C; W.; A.—84. 6. सोपहमहेतुकशापप्रदानाः कुट्टनाम-
 शापन् W. C. A.—Instead of अशप्यत-रमयेयामिति C. & A. read: जननेन प्रति-
 शप्ता सा सविलक्षेत्र [विलक्षेत्र C] सामुगम्यैव साग्रादं [भगदत् C] शामिन्नहमनररवभ-
 क्षरणपरिवरवादिपतिव्यो न शापहेत्वाकर्ण्य कृपाकान्तमनसा मयोक्तम् । [त्रिवे C.] नास्य
 शापोन्यथा भवितुमर्हति । १२. एतदनुपसार्थमहमात्मनोऽं द्विधा विभक्त्य विकल्पमनुपातिरूपेण
 [०वरूपेण C.] मिथिलानिप्रसारवर्मात्मज्ञोपसारवर्मात्मना च सर्वैकोकेतरिप्यामि न च सा-
 मरूप्याधि [१२: C] कश्चिन्दवर्मानाद्यः कन्या कन्यासुन्दरी नाम भूया इत्यस्य मद्देशेन नि-
 कटवर्माणा प्रथममल्लिविषयनेहमं संगत [१२ C.] तस्मिन्नुपसारवर्माणि मन्मूर्तीरे [१२००]
 जयमुपगते पुनरुपसारवर्मात्मकं कनीयासं मद्देशमुपलभ्य तेन सर्वं विभक्त्युपसार्थमनुप-
 विष्यते. W. has neither our text nor the passage given in C &
 A.—84. 10 अनन्यव्यावृत्तिः W.; C; ०शुभिः A.—84. 12. अरं च कार्द-
 मिक C. W.—०वरसंज्ञकमन्तु C. S. A.—

तोपस्करः स्मरन्मातृदत्तान्यभिज्ञानानि राजमन्दिरपरिखामुद्गमस-
 मुपातिष्ठम् । अथोपखातं मातृगृहद्वारे पुष्करिकया प्रथमसनिधापि-
 तां धेनुयष्टिमादाय तथा शायितया च परिखां स्थापितया च
 प्राकारमभ्यलङ्घयम् । अधिरुह्य पक्षेष्टकचित्तेन गोपुरोपरितलाधिरो-
 ङ्गिणा सोपानपथेन भुवमवातरम् । अवतीर्णश्च वकुलवीथीमातिक्रम्य
 चम्पकावलीवर्त्मना मनागोवोपसृत्योत्तराहि करुणं चक्रवाकमिधुन-
 रवमशृणवम् । पुनरुदीचा पाटलिपथेन स्पर्शलभ्यविशालसौधकुडवो-
 दरेण शरक्षेपमिव गत्वा पुनः प्राचा पिण्डीमाण्डीरखण्डमण्डितोभ-
 यपार्श्वेन सैकतपथेन किञ्चिदन्तरमातिक्रम्य पुनरुर्वाचां चूतवीथीम-
 गादिषि । ततश्च गहनतरमुदरोपरचितरत्नवेदिकं माधव्रीलतामण्ड- 10
 पमोपद्विवृतसमुद्रकोष्मिपितभासा दीपवत्यां न्यरूपयम् । प्रविश्य
 चैकपार्श्वं फुल्लपुष्पनिरन्तरकुरण्टपोतपाङ्कभित्तिपरिगतं गर्भगृहमय-
 नियतितारुणाशोकशाखामयमभिनयकुसुमकोरकपुलकलाञ्छितं प्र-
 त्यग्रमवालपटलपाटलं कपाटमुद्घाटय प्राविक्षम् । तत्र चासीद्विस्तीर्णं
 कुसुमशयनं सुरतोपकरणवस्तुगर्भांश्च कमलिनीपलाशसंपुटा दन्त- 15
 मयस्तालवृन्तः सुरभिसलिलभरितश्च भृङ्गारकः । समुपविश्य मुहूर्तं
 विश्रान्तः परिमलमतिशयवन्तमाघ्रासिपम् । अश्रौपं च मन्दमन्दं
 पदशब्दम् । श्रुत्वाैव संकेतगृहान्निर्गत्य रक्ताशोकस्कन्धपार्श्वद्वयवाहि-

85. 3. नचप्रविशन् W. against all Mss; तथा च om. W.; तथा om. C.
 प्रविशन् ३५; नचप्रविशन् A. — 85. 4. चावदन् A. — ०अवतीर्ण W.; C;
 भुवमय ० W. — 85. 7. पाटला ० C. A. W.; शरक्षे ० S ०विमलसौ ० S;
 A. ०कुन्दोदरेण C. A.; ०तुन्दोदरेण W. — 85. 8. पुनरपि विज्ञे ० A.; कि-
 निदन्तर Pa. — 85. 11. ०नितसमुद्रकसुमको ० S A.; ०शुश्रे W. — 85.
 13. कोपत्रमुकुलपुलक ० S W. — 85. 15. मदनोपकरण ० W. —

ताङ्गः स्थितोऽस्मि । सा च सुभ्रूः सुशीमकामा शनैरुपेत्य तत्र माम-
दृष्ट्वा बलवदव्यधिष्ठ व्यसृजच्च मत्तराजहंसीव कण्ठरागवल्गुगद्रदां
गिरम् । व्यक्तमस्मि त्रिप्रलब्धा । नास्त्युपायः प्राणितुम् । अयि हृद-
य किमिदमकार्यं कार्यवदध्यवस्यापि तदसभवेन किमेवमुत्ताभ्यसि ।

6 भगवन् पञ्चवाण कस्तवापराधः कृतो मया यदेवं दहति न च भ-
स्मीकरोपीति ।

अथाहमाविर्भूय विवृतदीपभाजनो भामिनि ननु बद्धपराह
भवत्या चित्तजन्मनो यदमुष्य जांबितभूतां रतिमाकृत्या कदधि-

10 तवतो धनुर्वीष्टिं भ्रूलताभ्यां भ्रमरमालामयीं ज्ञयां नीलालक-
लुप्तिभिरस्त्राप्यपाङ्गुवीक्षितवृष्टिभिर्महारजनध्वजपटांशुकं दशन-

च्छदमयूखजालैः प्रथमसुहृद् मलयमारुतं परिमलपटीयसा
निःश्वासपञ्चनेन परभृतरतमतिमञ्जुलेः प्रलापैः पुष्पमयीं पता-

15 कां भुजयष्टिभ्यां दिग्विजयात्सम्पूर्णकुम्भमिथुनमुरोजपुगलेन क्रीडा-
सरो नाभिमण्डलेन सनाह्यरथमण्डलं श्रोणिमण्डलेन भवनरत्नतो-

रणस्तम्भयुगलमूरुपुगलेन लीलाकर्णकिसलयं चरणतलप्रभाभिः । अतः
स्थान एव त्वां दुनोति मोनकेतुः । मां पुनरनपराधमाधिकमायासय-

तीत्येष तस्य दोषः । तत्रसीद सुन्दरि जीवय मां जीवनौपधैरिवा-
पाङ्गैरनङ्गभुजंगदष्टमित्याश्चिष्टवान् । भरीरमं चानङ्गरागावेशपेशलां
विशाललोचनाम् । अवसितार्थां चारुक्चिकरितेक्षणामीपत्स्वेदरे-

86. 1. अमुशीमकामा Bhd.—सुगिम° S A^r.;—तत्र om S. W. 86 2. रंग-
राम° A^r.—86. 4. तदसंभवे S C;—नदसभन्धेन Pa^d.—86 10 भगवतीलेनेः
C. S W. A^r.—भगवतीलेने G. we accordg to Pa^d.—86. 12. भविष्यज्जय°
W. against all Mss. & Com—86 14. संलग्नय° Ah^d.—86. 16
मकरकेतुः S; C; W. A^r.—एव एव C S. A^r.—एव भगव W.—चानङ्ग°
om. W.—भनङ्ग° om. C. S—भगवतीर्थ—धनुभन्नी om. W.

लोद्रेदंजरीरितकपोलमूला मनर्गलंकलकलप्रलापिनीमरणदशनकरु-
 हार्पणव्यतिकरामस्यर्थपरिश्लथाङ्गीमार्त्तामिव लक्षयित्वा मानसीं
 शारीरिं च धारणां शिथिलयन्नात्मानमपि तथा समानार्थमायादयन् ।
 तन्क्षणयिमुक्तसंगतौ एताद्यमानिकं विधिमनुभयन्ती चिरपरिचिता-
 विवातिरुद्विश्चम्भौ क्षणमयतिष्ठायति । पुनरहमुष्णमायतं च निःश्व- 5
 स्य किञ्चिद्दीनदृष्टिः सचकितप्रसारिताभ्यां भुजाभ्यामेनामनतिपीड
 धारेण्यय नातिविशदमच्चुम्बिपम् । अश्रुमुखी तु सा यदि प्रयासि
 नाथ प्रयातमेव मे जावितं गणय । नय मामपि न चेद्दासजभो नि-
 ष्यशोजन इत्यञ्जलिमयतसतामनैपीत् । अथादिपं चंताम् । अयि
 मुखे कः सचेतनः स्त्रियमभिकामयमानां नाभिनन्दति । यदि मद- 10
 नुग्रहनिश्चलस्तथाभिर्माधिराचराविचारं मदुपदिष्टम् । आदर्शय राज्ञे
 रहसि मत्सादृश्यगर्भं चित्रपटमाचक्ष्य च किमियमाकृतिः पुरपसी-
 न्दर्यस्य पाटमारूढा न वेति । वाढमारूढाते नूनमसौ यक्षयति ।
 ग्राहि भूयो यद्येषमग्नि कापि तापसी देशान्तरभ्रमणलब्धप्रागन्भ्या
 मम च मातृभूता । तयेदमालेख्यरूपं पुरस्कृत्याहमुक्ता । सोरित 15
 तादृशो मन्त्रो येन त्यमुषोपिता पर्वणि विधिस्तायां भूमौ पुरोहितैर्हुत-
 भुक्ते मत्तार्थीप नक्तमेकाकिनो शतं चन्दनसामिधः शतमगरस-
 मियः कर्पूरमुष्टीः पट्टयस्त्राणि च प्रभूतानि हुन्या भविष्यस्येषमा-
 कृतिः । भय चालयिष्यमि घण्टाम् । घण्टापुटकृणितारूतश्च भर्ता
 भवत्ये सखं रहस्यजातमाख्याय निमीलिताक्षो यदि न्यामालिङ्गेदि- 20
 यसाकृतिः सुसुषुप्तं कालेत् । इत्ं तु भविष्यसि पशु पुराणस्ये । यदि

६१. ६. नरा वरा विरेगसले सनायने भर् W.—६१. ६. ०दृष्टानं इदं परि०
 W ; मन्त्रमन्त्रं निव G.—६१. १२. रहसि om O W. S.—६१. १३. यस्मात्
 C. W ; न य W.—६१. १०. यद्यमन्त्रं S. C. W. A.—

भवत्यै भवत्प्रियाय चैवं रोचते न चास्मिन्विधी विसंवादः कार्यं
इति । वपुश्चेदिदं तवाभिमत सह सुहृन्मान्त्रिभिरनुजैः पौरजानपदैश्च
संप्रधार्य तेषामप्यनुमते कर्मण्यस्मिन्नभिमुखेन स्थेयमिति । स
नियतमभ्युपेक्षति पुनरस्यामेव

- ६ केन विधिना संज्ञापितपशुनाभिहृत्य मुक्ते हिरण्यरेतसि तद्भूमशमनेन
संप्रविष्टेन मयास्मिन्नेव लतामण्डपे स्थातव्यम् । त्वं पुनः प्रगाढा-
यां प्रदोषवेलायामालपिष्यसि कर्णे कृतनर्मस्मिता विकटवर्मा-
णम् । धूर्तासि त्वमकृतज्ञश्च मद्दनुग्रहलब्धेनापि रूपेण लोकलोचनो-
त्सवाय मानेन मत्सपत्नीरभिरमविष्यसि । नाहमात्मविनाशाय
१० वेतालोत्थापनमाचरेयमिति । श्रुत्वेदं त्वद्वचः स यद्वक्ष्यति तन्म-
ह्यमेकाकिन्युपागत्य निषेदयिष्यासि । ततः परमहमेव ज्ञास्या-
मि । मत्पदचिह्नानि चोपवने पुष्करिकया प्रमार्जयेति । सा तथेति
शास्त्रोपदेशमिव मद्दुक्तमादृत्यातृप्तसुरतरागैव कथंकथमप्यगादन्तः-
पुरम् । अहमपि यथाप्रवेशं निर्गत्य स्वमेवाप्राप्तमयासिषम् ।

- १५ अथ सा मत्तकाशिनो तथा तमर्थमन्वतिष्ठत् । अतिष्ठच्च तन्मते स
दुर्मतिः । अश्रमञ्च पौरजानपदैर्वियमद्भुतरायमाना घाता । राजा
किल विकटवर्मा देवीमन्त्रवलेन देवयोग्यं वपुरासादयिष्यति । नून-
मेव विप्रलम्भो नातिकल्याणः । कैव कथा प्रमादस्य । स्वस्मिन्ने-
यान्तःपुरोपवने स्वाप्रमदित्यैव संपाद्यः किलायमर्थः । तथाहि

६६. १. एतं om. W.; विसंवादः अङ्गुष्ठ इति S. O. W. A^r.—६६. ३. संमन्त्र
नेवा W. C. S. A^r; we accdg. to Pa^r. G. Ah^r. Bhū; अनुमतेन W. भ-
स्मिन् om. C. W.—६६. ४. °वनरायीगृह्णाति ° W. C.—६६. ५. भूमालेन स
A^r.—६६. १०. यद्वक्ष्यति C. W.—६६. १३ अनुप्रसूतसुरागैः om. W.—६६.
१८. एव न विप्रलम्भो W. C.—

यशेष भाषे नान्य-
 खरमस्ति किञ्चिद्द्रुतमचिन्त्यो हि मणिमन्त्रौषधीनां प्रभाव-
 मन्तेषु लोकप्रवादेषु प्राप्ते पर्वदिवसे प्रगाढायां प्रौढतमसि
 पुरोद्यानादुदैरत् धूर्जटिकण्ठधूस्रो धूमोद्गमः
 धिराहुतीनां च परिमलः पव
 दिशिदिशि प्राधात्सीत् । प्रशान्ते च सहस्रा धूमोद्गमे
 निशान्तोद्यानमागमच्च गजगामिनो । आलिङ्ग्य
 मां सस्मितमभ्यधत् । धूर्त सिद्ध ते समीहितमवसितश्च पशुर-
 । अभ्रुव्य चोषप्रलोभनाय त्वदादिष्टया दिग्भ मयोक्तम् । कितव
 साधयामि ते सौन्दर्यमेधं सुन्दरो हि त्वमप्सरसामपि स्पृहनीयो 10
 किमुत मानुषीणाम् । मधुकर इव निसर्गश्चपलो यत्र
 ति भवाद्दृशो नृशस इति । तेन तु मे पादयोर्निपत्याभि-
 । रम्भोऽ सहस्व मत्कृतानि दुश्चरितानि । मनसापि न चि-
 परमितरनारीम् । त्वरस्व प्रस्तुते कर्मणीति । तदहमी-
 वैवाहिकेन नेपथ्येन त्वामभिसृतवती । प्रागपि रागाग्निसा- 15
 गुरुणा दत्तैव तुभ्यमेषा जाया । पुनरपीमं जातवेदस
 स्वहृदयेन दत्तेति । प्रपदेन चरणपृष्ठे निष्पीडयोरिक्षिप्तपाद-
 भुजलतावृयेन कन्धरां

89. 1. 'अभ्रुव्यमनः W — 'अभ्रुव्यमनः G. A^r.—89 3. प्रस्तुतरेण W.
 S. G. A^r, we accordg to Pa^d.—लोकान्तेण W. C S A^r.—89 6.
 C. W. A^r—89 8 अभ्रुव्यन् W—89 11. निसर्गजागजान् W. C.
 —89 13. दुश्चरितानि S A^r—89. 14. 'नारीः Q.—पदुते S. C. W.
 17. पारस्य च W.—पैशिरा^० W.—89. 18 'अभ्रुव्यमनः C—
 ° G; Pa^d—

NOTES.

1. L. 1 — कुण्डल 'mast', भङ्गदण्ड 'pole staff' काष्ठदण्ड 'death
ig club' 'The author apparently alludes to the name of
iginal writer, Dandi by including in his imitative bene-
n the word danda 'a stick or staff' in a variety of applica-
[Wilson] — The metre of the verse is Siagdhara. It is quot
the 2ud Pauchchhala of the Sarasvatikanthabharana

1 L. 6 — निकषायमाना 'serving as a test or standard (to all
)' [Wilson] — शश्वद-माहात्म्या the glory of whose mines was
ifested by the quantities of jewels and other articles offered
tantly for sale in countless shops'

1 L. 8. — वृषद्वारी 'Patna'. — वैरमण्ड-दण्ड the enemy's army is
ocean, the heroic warriors are its waves, the horses and
hunts the sharks or alligators in it, and the king's arm the
raining-stick. Hence the king is compared to Vishnu

1 L. 10 — पुरदरेस्वारी the young dancing women are the
parases'

1 L. 11 — उरदिस्वारी, down to कैलास a dvandva compound,
a tṛtīyā tatparusha then a karmadhāraya and finally a
vṛthi. The whole qualifies कैर्षी 'same' which is repre-
ed as 'brilliantly white'

1. L. 14. — सज्जकैत्यादि 'who had the happiness to enjoy as his
the earth whose girdle is the ocean, which contains jewels
and brilliant as Mount Meru'

1. M — भनदत्त-वृषदि who maintained by his
rformance of sacrifices Brahmans who

शतहर्षि च राष्ट्रमुख्यमाहूयाख्यातवान् । योसावनन्तसीरः
वर्मणः पक्ष इति निनाशायिषितः सोपि पितरि मे
किमिति नादयेत त्वयापि तस्मिन्सरम्भो न कार्य इति । त
माभिज्ञानिकमुपलभ्य स एवायमिति निश्चिन्वान् ।

5 महादेशो च प्रशासन्तो मन्त्रबलानि चोद्दोषयन्तो
निष्क्रमय्य स्वं राज्यं प्रत्यपादयन् । अहं च तथा मे
मम चैष्टितं रहसि पित्रोरवगमय्य

मूलमपजे । अमज्ये च यौवराज्यवलक्ष्म्या तदनुज्ञातया ।
देवपादाक्षिरहदुःखदुर्भगान्भोगान्निर्दिशन्मूषोस्य

10 र्मणो लेखयाञ्छण्डवर्मणश्चम्पाभियोगमवगम्य शत्रुवर्धे
चोभयमपि करणीयमेवेत्यलघुना लघुसमुत्थानेन
अभूव च

श्रुत्वैतद्देशो राजवाहनः सस्मितमवादीत्

पापियुक्तमपि

15 पायतया राज्योपलब्धिभूलतया च पुच्छलावर्धमार्कण्डेयिषित
हि बुद्धिभङ्गिः प्रयुक्त नाभ्युपैति शोभाभिति । अर्धपालसुके
स्निग्धदीर्घां दृष्टिमाचष्टां भवानन्मीयचरितमित्यादिदेश
वद्वाक्जलिरभिदधे ॥

इति श्रीदण्डिनः कृतौ दशकुमारचरिते

20 तृतीय उच्छ्वासः ॥

śitas, (vide Mann XII 109), Āpastamba I 7 20 8), vis
'excellent' and resplendent through carrying a load of
learning': *e* brahmavarchasīnah

P 2 r 2 — सनभेत्यादि the swan of the sky is the sun—a
which occurs already in the R̥gveda *e g* I 163 9

P 2 L 5 — Constatue भवेति with समाभूजित्ति line 14

P 2 L 11 — वीरुरथ 'the victorious car of Kama,' see
p 80 l 2 and p 87 14 The भविष्य जपन is really comp
the wheels of the chariot and not to the chariot itself

P 2 L 12 — रम्भे the two Rambhas The nymph Rambhā
any other Apsaras [Wilson] Regarding this use of the d
Siddhantaśumudī I p 444 l 13 (Calc ed) and
the Vedic मिली 'the two Mitras': *e* Mitra and Varuna
pillar of victory' The pillars of victory, which are found
this Presidency *e g* at Kapadvanaj and Siddhapur and
belong to the times of the Chāhulya dynasty of Anhilpur
than, consist of two carved columns united by a Torus,
also Forbes Kas Mala I p 253 seqq

P 2 L 15 — परमविभेय 'charged with great offices,' परम
कार्य वेदां ते परमविभेय [Wilson], better 'most obedient' see
Pet Dict. under विभेय

P 2 L 16 — वीरिन्वादि 'who despised on account of their
understanding business which would have given
Brihaspati'

P 2 L 23 पुरदारत्रिषु विवृणु 'then fathers being dead or
been received as guests in the city of India' [Wilson] At
sent the usual euphemism for 'he died', among S'arvas,

P 3 L 1 — नानादिनेसा, with जस्य (battic) ends the first
vrihi which qualifies रजस्य — महेदागुभ is probably not a
the 111 under but intended to be a puzzle It ought
१२ 10 * महेदागुभाने 'weapons giving greatness
in the ne.:

3 L 2 —प्रययेत्यादि 'who was insatiable in new battles'

3 L 4 —हडिकाकर्णेनेत्यादि The meaning seems to be 'who mortally afraid on account of the great noise of the army,' on gives a marginal note from one of his Mes हडिकाकर्णेन मन्त्रा यदाकर्णेन सा (sic) हडिकाकर्णेन महाज्जादसमुदायमगान ।

3 L 5 निज्जपाद '(with an army) which was hurting the
ks of the snake being already tired by carrying etc' ० वल्ल १९
vel from the root वल्ल हिंसायाम् for which the Pet Dict gives
examples by the affix भञ्ज Sidh II 320 (Pin III I 140)

3 L 7 —अग्रह सवग्रह इव 'like war incarnate

3 L 9 —नववक्रमेत्यादि The Apsaras come to the battle
is in order to choose husbands among the fallen warriors
to lead them to Indra's heaven The cloud of dust which
ys over the battle field is therefore compared to a nuptial
vāpa a square enclosure the sides of which are formed by
coloured curtains and which is erected in front of the
le's dwelling.

3 L 10 —दिव्यध्वनि must be construed with विकृतेत्यादि
sounding the universe with the roll of the drums that surpass
all other sounds in the air'

3 L 11 —जम्बाशास्त्र हस्तादिति compare Kielborn S G1 § 358

3 L 14 —रत्नाकर० 'the ocean'

3 L 15 —देवेन 'ly means of or together with the king
(y husband)'

P 3 L 18 —सपश्यकृताखण्ड 'who surpassed or thought him-
f greater than Indra in consequence of his good fortune'

P 4 L 2 —सम्यग्जानत्यादि The Fall is of Bhava's dress is now, as
was in older times, a favourite disguise Regarding the custom
and speaks in this character see A. Membrak Nāṭhar: XII 26

4 L 9 —नेत्रभयलक्ष्य 'his heart being a target of despair
a heart filled with despair'—Regarding the temple of Ma-
see Panchatantra note to IV and V p 21 II

adventures show The work on the art of house-breaking is ascribed to Kaimisuta see below note to p 55 19 and p 70 1 (text)

P. 12 l. 12 — महाभयसिन्धुमारणे 'who put to shame' etc by their valour.'

P. 13 l. 11 — नित्र... काकरभम् 'whose locks became flag that alighted on his two lotus feet'. The boys, to the rule of the Dharmasāstras, came to embrace the feet of the Sage and their long black locks covered the latter

P. 13 l. 20 — कुमार इति On hearing the words of the the Prince, at once, show their eagerness to depart and make a formal order of the King unnecessary — यत्नेन 'by ing or preparing to march' — अभ्युदयज्ञसम् 'expectant of glory.'

P. 14 l. 9 — Observe again the uncertainty of the regarding the name of the tribe of aborigines, with whom Mātanga associated They are called *Kiñitas* 14 9, 14 16 and 15 15, while 14 14 they are named *Palindas*

P. 15 l. 7 — निजिनङ्कै परिनश्यमानान् 'who were being choppe' with sharp hatchets'

P. 15 l. 12 — ° भगवन्न्म ° 'Vedas and Sāstras'

P. 15 l. 20 — दक्षकारण्य began to the south of the Vindhyas

P. 15 l. 21. — सिद्धसायनि 'which is being worshipped by dhias and Sādhyas'

P. 16 l. 1 — नामशसनम् properly 'an edict or grant written a copper plate'

P. 16 l. 2 — निविमितादि 'perform the ceremonies (on that, considering (that they will procure) victory fate'

P. 16 l. 15 — अन्वहारहारिणि 'whilst Rājavalhana all impediments or interruptions' (of the sacrifice by evil, etc)

P. 17 l. 9 — मा वत्सानीं करेण भगान् 'make me the n

‘) i. e. many me,’ the kingdom being considered the
of the king.

17. 1. 14.—कवनामानम् (who accompanied me) ‘for some
ce’

17. 1. 16.—उपगन्ध ‘an open space near a village or town.’
‘a royal or public garden’ [Wilson].

17. 1. 18.—पद्मविनयेन. It is impossible to render exactly
very common simile of the Sanskrit poets, by which the
is compared to a tree and is said to throw out sprouts or
under the affliction of joy. It may be translated by ‘his
being moved or afflicted by great joy’

P. 18. l. 16.—महदाशङ्काम्नि ‘whose mind was filled with hopes
(obtaining) liberation.’ मन् = प्रद.

P. 18. l. 19.—Something seems to have been left out in our
as, as the sudden introduction of Mattakāla’s story breaks
the continuity of the tale.

P. 19. l. 1.—अश्विनः The country of अश्विन, the Larika of the
ients, corresponds nearly to central Gujarāt.

P. 19. l. 6.—कन्यासखी ‘to accompany’ or conduct the bride.’

P. 19. l. 8.—अन्वविभेद ‘secretly plotted treason’ (against Mat-
kāla).

P. 19. l. 13.—दस्युः ‘a thief.’ Dasyu in the Vedas, as well as Da-
yu in ancient Persian, designates the aboriginal and Turanian
tribes, conquered or combated by the Āryans. In later
Sanskrit literature, also, it remains a name of the wild hill
tribes. It acquired the meaning, which it has here, no doubt,
from the lawless dispositions of the ‘men of the forest.’

P. 20. l. 3.—पुत्रान्वेषणे ‘having heard where the most excel-
ent jewel had been looked for.’

P. 21. l. 4.—वदते and l. 5. वदते refer apparently to the
lead of Mattakāla, though he has not been named.

P. 21. l. 17.—वदते ‘blaming fate for the punishment
sufferings inflicted on his innocent (friend)’

P. 30. L. 7.—*पतिविवर्तिकृतविम्बम्* 'which imitated or resembled the Dimba-fruit.'

P. 30. L. 18.—*पुगासन्त्यायेन* literally 'according to the an' of the wood-borer's writing' i. e. accidentally.' When the called *ghuṣṭā*, makes his holes in the wood, they occas resemble letters. But, of course, that happens ac Compare S'is'npālavadhā III. 58.

P. 30. L. 22.—*कुचञ्चयादि* 'whose beauty captivated her, ; the snare captures the deer.'

P. 32. L. 9.—*नैष्ठिकम्* 'a professed student' i. e. such a who after completing the study of the Veda, stays with teacher and becomes an ascetic, without having passed the *Gṛibasthās'rama*.

P. 33. L. 16.—*वदुत्पल* 'the dark half of the month.'

P. 34. L. 13.—*निजवष्टीत्यादि* compare S'ākunt. S'1. 177 Bk.

P. 35. L. 12.—*Metro: Āryā.*—*नया मृदुलम्* 'as tender (as thy body is soft).'

P. 35 L. 17.—*यदा केलीवन इत्यादि.* The reading of our text gives hardly a good sense. Perhaps it would be better to write *यदा केलीवनेस्मिन्नगता सा कुञ्जलोचनेत्यादि* | compare below p. 36 l. 21. seqq.

P. 36. L. 8.—*ललनानिर्लकेत्यादि.* If this reading is correct, the meaning must be that *Rijavāhau*, on seeing the trees from which *Avantisūdanī* had plucked flowers, the place where she had worshipped, the gravel bearing the imprint of her feet and her flower-couch, constantly called to mind that these things were 'residues' produced by her or 'mementos of her,' and thereby increased his passion. *शेषम्* is 'any thing which has had been used by another person and then abandoned, marked with the signs of having been used.'

P. 36. L. 19.—*लोलवनि* 'the scene of coquetry' is the face of the Prince.

P. 36, L. 21.—*सना सत्पश्येवति* compare *Panchatautra* II. S'1. 47 IV. S'1. 107.

P. 37. L. 19.—Write in the text कक्षान्तरम्, 'the interior apartments.'

P. 37. L. 22.—विच्छिन्नेष्वदि 'and causing his surrounding attendants to turn round and round, whirling brushes made of peacocks' feathers.' Professor Tirumāthi Tarkaviśhaspati's reading विच्छिन्ना भ्रमयेयुः सपरिसारः पविट्ट भ्रामयन् gives also a good sense, 'may be translated 'and while he together with his attendants was violently whirling brushes of peacocks' feathers circles' But it is not supported by our MSS.

P. 38 L. 5 —महदाश्चर्यान्वितम् 'who was astonished at this great event.'

P. 38. L. 17.—साधय 'go'. Compare Āpṛastamba Dhama II. 3. 7. and II. 4. 9. I.

P. 39. L. 1.—चतुर्दशभुवनवृत्तान्तम् compare below notes on p. 40. l. 1. and p. 44. l. 15.

P. 40 L. 1 —श्रुतेः | भुवनस्य जगतेषु वृत्तान्तं कृत्वादिभिः कृष्णस्येन्द्रस्य पितामहस्य शकुन्तलादुभयनादीनां च गान्धर्वविवाहकरणविषया प्रवृत्तिम् | प्रवृत्तिवृत्तान्त इत्यमरः | अनेन गान्धर्वविवाहेन परिणीता[त्] पुण्यवत्तज्ञानान्तेन सह गान्धर्वविवाहे मम पुण्यवत्त सादरेषुदिने मनिस्त्वज्ञा | तेन च तस्मिन् विवाहेऽपि रागः | अत एव विभुवनमर्गयात्रासंदारमस्तिनाभिः प्रकानीयमानराम- [P. 44. l. 15] कथयति || Bhū —Pa^d. explains भुवनवृत्तान्तम् by पुराणकथायां पानात्तवृत्तान्तमित्यर्थः |; but wrongly. The use of Puranic tales for purposes, similar to those of Rājavāhana, seems to have been very frequent. Compare e. g. below p. 51. l. 15.

P. 40 L. 8.—सरस्वतीत्यादि | सरस्वत्या मुखग्रहणेनोच्छेपणीकृतं जच्छिद्रिकृतौ यत्प्रसिद्धं इत्यर्थः | दशानुच्छेद भोतः | . . . . . अतुजासना लक्ष्मीस्तस्याः स्तनगतौ- . . . . . स्थलं तदीयमित्यर्थः || Pa^d.—Regarding the use of उच्छेपण see note to p. 36 l. 8 and translate 'which has been kissed or chided.'—Rājavāhana is here compared to Vishnu, as stated in Bhāshana.—एतेन विश्वरूपद्वयेन विश्वरूपवर्षनाद्वापि सार्वभौमत्वं सूचितम् | यस्य वदने लक्ष्मीस्य च कर्त्तव्यं | यस्यास्ते हृदये स्तितं नृनिर्दम्य भज इत्यर्थः . . . . . कर्त्तव्यं विश्वरूपज्ञानस्य नृनिर्दम्यत्वात्सर्वभोगराहित्यं सूचितम् ||

P. 40. L. 11.—स्निग्धं युक्तमिष्यते । सुखरूपमयया कर्मणि कः ॥ Pa^d. कुसुम-
ज्येष्ठ चन्द्रवारीः शारेण विविजेण ॥ Pa^d.—According to this expl-
tion चन्द्रकः means 'an eye of a peacock's tail' But Bhū says
कुसुमचन्द्रकः कुसुमगुच्छम् ॥ As the hair is compared to a
tail, the Pa^d's explanation is preferable.—समुकरैस्त्विति, the
are attracted by the fragrance of the flowers.

P. 40 L. 12 Write in the text, रकुपदेव्याकिरणकेतरकरालम्.
ख्या ये किरणस्त एव केसराणि किञ्च कानि.... । तै. कण्ठमुज्ज्वलम् ।
Pa^d.

P. 40. L. 13 —भनीरमयम् Bhū Ah^d. 'passionately'

P. 40 L. 14 —श्रीकरी रम्यः । श्रीकरः स्त्रीतरण्ययोरित्यत्रय । Bhū. Ah^d.
Pa^d.

P. 40 L. 15 —जले वृद्धी जलपायी इंसः । जरव्यरणमशुभसूचकम् ॥ Pa^d
Bhū Ah^d.

P. 40. L. 17.—कमलमूदेत्यादि । कमलमूदः कमल-तेन भ्रान्ते य शशी तरय
किरणरञ्जुयाम समुदायसेन निगृहीतमिव । Pa^d—Bhū says. कमलमूदश्च इति
यत्नः; but that is inadmissible, for the prince's feet are mistaken
for lotuses by the moon.

P. 41. L. 1.—मुल्लकमुच्छे सत्म् । Pa^d.

P. 41. L. 3—नदानावतिरेभाय प्रकाशोत्तरकाशयोः कृपम् । यत्कालसु
स्यादुत्तरः काल आगतिः । कृपाशयोर्भाय. स्पष्टित्यत्रय । Bhū ; Ah^d.
considering what ought to be done then and what at a fi-
time "

P. 41. L. 4 —विप्रतिषर्मान नाडगमानम् । Bhū Ah^d.

P. 41. L. 5 —सुमुले सकुले । Pa^d Bhū Ah^d.

P. 41. L. 6 —भन्तवीरिका । भन्तपुरे तनिकृत्. स्पष्टनीमिको जन .
Pa^d; Bhū ; Ah^d.

P. 41 L. 7 —नदनुभावेत्यादि । तरय एवकुमारव्यानुभावेन स्वभावेन ।
प्रभावे च निश्चये भावसूचक इति वैजयन्ती । निरुद्धा निप्रहेत्यै विद्यां ते ॥ Pa^d

P. 41. L. 19.—सर्वशैश्यायां पुरुशार्थानामनिभूमिरभिज्ञानम् । Pa^d "
was possessed in the highest degree of all manly virtues"
also the Pet Dict s v. अनिभूमि.

- P. 41. L. 20. स्मर तस्या हंसकथायाः for the construction compare
I. p. 279 (Pag. II. 3. 52) and the exactly identical
of the Latin words, meaning 'to remember.'
- . 42. L. 3.—महादेवीमाजेन्द्रो see above p. 25 l. 15. seqq.
- . 42. L. 4.—आत्मत्यागस्य देश्यागस्योपन्यासेन वचनेनैवैव । Pa^d.—'By
ning suicide.'
- . 42. L. 6.—राजराजमिरी तारस्थे see above p. 25 l. 19.
- P. 42. L. 9.—Regarding the jewel which leapt off hunger
'thirst see above p. 17 l. 13.
- P. 42. L. 10.—भङ्गाः, चरत् see Cunningham Anc. Geog. p. 477.
- P. 42. L. 14.—साक्षादित्यदि 'appearing visibly like Pride in-
'
- P. 42. L. 15.—संराशि युद्धे । क्षीणं सकलं सैन्यमग्नं मेनात्मसूते यथा तथा ।
'
- P. 42. L. 19.—भक्त्येव्यादि । भक्त्या सेवा पवित्रा पश्येति तथा ॥ Pa^d. 'it
'ing impossible to guess his intention.'—Bhā. says 'भक्त्यमर्षो-
' । मन्मथं हनि यात् । The Al^d. Śirāms'a : भक्त्यमर्षः भक्ति-
[read भक्तिमर्षः] कञ् भाने ॥
- P. 42. l. 21.—कृतीनुक्तेयदि । 'When, he had performed the
uspicious ceremony of the Kautukabandhana.' Regarding the
see Colebrooke Essays I. 209.—एकरिश्मन्त 'the mountain
'Kavera, the Himalaya.
- P. 43. L. 1.—'गजपद' 'Deer-foot.'—तृष्णाकरिकः शीघ्रगामीत्यर्थः ॥ Pa^d.—
a. ad ls. इज्जहास इति प्रसिद्धः ॥ प्रभातः प्रभा. राजः ॥ Bhā.; Al^d.
- P. 43. L. 2.—कन्यमनःपुरदूषके दूषके दूषिके ॥ Pa^d.
- P. 43. L. 1.—प्रज्ञानिनि । प्रज्ञानोन्वयक तथा कथमरः ॥ Pa^d.—'Talks
'; nonsense.'
- P. 42. l. 7.—चरके कन्यगारे । चारके कन्यनक्षत्र इति वैतन्त्रिके ॥ Pa^d.
3. Al^d.
- P. 43. L. 8.—वचने । स च दुरात्मा कन्यमनःपुरदूषकः भविष्यतिवचः भविष्यी
दन्तेः । चरकेन [क] कथा मानववृत्तिः । . . . . इति । उल्लिख्य कन्यमनः
न वैद्वान्त ॥ Pa^d.—Wilson translates कन्यम' by "trap-
'" Bl. 7. and Al^d. explains it by भवेत्कन्यः.

P. 43. L. 10.—अनर्थाशीलं दुष्टराभावम् । क्रीडनं खेज्जम् ॥ Pa^d. क्रीडनं क्रीड-
खञ्जम् Bhū. ; Al^d.

P. 43. L. 11.—शत्रुमाहात्म्याय वैरिसहायार्थम् । प्रत्यखीदत्त भगवच्छत्रः
राजन्वकस्य क्षत्रियस्य । कोशो भाण्डागार महानानि इक्षुश्चादीनि । अत्यदण वञ्चनम्
Pa^d.—The explanations of *rajanvaka* and *kośa*, given in the
are wrong. The former means 'a multitude of warriors
kings,' as stated in the Bhū., and the latter means 'p
The Al^d. Sir., however, explains it by *sewa*.

P. 43. L. 16.—The compound *असरोरुपिणी* is against Paⁿ
rule but sanctioned by usage, compare the *Pet. Diet.* under

P. 43. L. 18.—सोमरोदिमसंभवेनत्नामकमन्वर्तगता । Pa^d.

P. 43. L. 19.—नलिनैषदि । The *Kalahansa* mistook *Suratama-*
juri's pearl collar for the pith of a lotus. Hence he is
मुग्ध 'foolish.'

P. 44. L. 2.—मणिरिणैनि 'so that it appeared, on account of
the (white) rays of the pearls, doubly hoary.'—कौरः सत्रादीं पश्येदे
तथा । नदस्य संज्ञावमितीवम् । कौपि ज्ञातः । भवि आकौशं ॥ Pa^d.

P. 44. L. 4 —सदानतां पादवन्धनानाम् । . . . . विस्तरणीयां सम्भन्तीयाम् ॥
Pa^d.

P. 44. L. 8.—अथेति । असी वीरशेखरी विद्यावरः विद्या प्रयुक्तं यदेतं तस्मिन्प्रवने-
माने कुर्वीत इत्यर्थे । नरवाहनदत्ते विरसाग्रयः पुरुषान्तःकरणः । नस्य नरवाहनदत्त-
व्यापकारे निर्घटे क्षम. समर्थे इति । दर्पसारिण समसृञ्चन संयत्तौभुदित्यर्थः ॥ Pa^d.—

Naravāhanadatta, the son of king *Vatsa* is the hero of the *Kathā-*
saritsāgara and the older *Vṛihatkathā*s of *Khemendra* and *Gua-*
dhya. These works describe his adventures and especially his
elevation to the throne of the *Vidyādihara* kingdom. *Mā-*
vega, also a *Vidyādihara* king opposed him, stole one of
brides *Madanamāchukā* and deserted him repeatedly.
XIV.th *Lambkā* of the *Kathāsaritsāgara* describes the
between *Naravāhanadatta* and *Mānsavega* and the final
of the former. The above passage, which has been
stood by the author of the *Pañchānsikā*, is of importance
it shows a connexion between the stories of the *Vṛihatkathā*

those of the *Das'akumācharita* The translation should run as follows :—“Now he (*Viras'ekhara*) being full of hatred against the present emperor of the *Vidyādharas*, *Naravāhanadatta*, son of *Vatsa*, who had acted as an enemy towards his (*Viras'ekhara's*) father, allied himself with penance-doing *Dairpasira*, with the hope that that (prince) would be able to injure (*Naravāhanadatta*).”

My translation of *वर्तमाने* is suggested by the *Ah^d*. *Sāraṅg's*, which says : *वर्तमाने (१) इदमस्य वर्तमानेय सांप्रतम् ॥*

P. 41. L. 12.—*व्यग्रायमानचन्द्रिके निर्मलव्योम्ने देप् शोभने ॥ Pa^d*. Regarding the formation of the passive of *दे* see *Kielhorn Gr.* 379. C.

P. 44. L. 14.—*तदङ्केनि | तदङ्केनाश्रयो यस्या इति | अश्रयः शिरोभाग इति ॥ Pa^d. Bhū. ; Ah^d*.

P. 41. L. 15.—*त्रिभुवनेत्यादि | त्रिभुवनस्य तद्वासिजनस्य समेण मोहेन यात्रा गतिः | इन्द्रादेः पराङ्गनागमने यदवाना मद्यपानं युञ्जिष्ठिरनन्मदीना द्युनगिषः | तेन सशर इन्द्रचन्द्रवाहिराणादे रोगवधादिः | सर्गस्तु निश्चयाप्यायमोहोन्माहाममृष्टिषु | यात्रा तु यापनोपयि मनो दीगर्त्तनोन्सव इति विश्वप्रकाशः | यद्वा सर्ग उत्पत्तिः | यात्रा स्थितिः | एते लयः | ननु संस्थिताभिस्तद्व्योहिकामिः | अत्र पूर्वमन युक्तमिति ध्रुवा तु भुवनवृत्तान्त-
दि निरूपितम् ॥ Bhū.—Compare note on p. 40 l. 1.*

P. 44. L. 16.—*तदनुभावेत्यादि | compare above p. 41. l. 7.*

P. 45. L. 5.—*दुष्करकर्मणासुकरकर्मणा ॥ Pa^d*.

P. 45. L. 7.—*उदस्ती दूरिकृत आधीरणो हस्तिपक्षी येनेति | Pa^d*.

P. 45. L. 8.—*स्तपेरयो हस्ती | . . . अकनूता दूरिकृताः | Pa^d*.

P. 45. L. 9.—*अदभ्येत्यादि | अदभ्यं बहुलम् | अश्वतोषगम्भीरेण मेघरसिनगम्भीरेण ॥ Pa^d*.

P. 45. L. 15 —*कुञ्जरगार्धं पूर्णदण्डद्वापदेशम् | द्वौ पूर्णध्वजद्वापदेशौ गात्राचरे दिवमरः ॥ Pa^d. ; Ah^d*.—But *Bhū.* explains *गार्ध* more correctly by *शरीर* and adds that the explanation, given by *Pa^d*. and *Ah^d*., inadmissible *अनरघन्धविरोधान् ॥*—*असके सरित्तमिष्योः | Pa^d*.

P. 45. l. 16—The position of the two riders appears to be as follows: *Rajavāhana* draws the arms of *Apahāravarman* who is behind him, round his waist and passes his own arms

backwards round Apabāravarma. This kind of embrace be awkward even for an Indian athlete, especially if executed the back of a mast elephant.

P. 45. L. 18.—कणो लोरसम्भः । लोरसम्भस्तु कण इति वैजयन्ती । सरातः । कुटिलायस्व कर्ण इति वैजयन्ती । यस कुन् । . . . पद्विः शोभे भावय पदेति प्रसङ्गः । पद्विः । रफद्विशाजय इति वैजयन्ती । मुसल भावनकाष्ठनुन्मायसमापुनम् । . . . नोमरो लोरमुच्छः । भावय मुर्त इति । Pa^d.

P. 45 L. 19.—The reading उपुञ्जनिन्, to which Pa^d. is preferable, as Rijavāhana and Apabāravarma were armed.

P. 46 L. 1.—विहितौ लोकानि श्रेयः । Pa^d.

P. 46 L. 2.—अन्तेन this *other* army is that of the allied coming to assist Sindhavarman of Champā.

P. 46. L. 3.—कुर्यान्न्दन सगणो समानाः कुन्तलः केशा यर्येण । कुहोरन्दो नीलगुच्छे नीलमणिरिति ॥ Pa^d.—Bhū. gives also the explanation श्रेय for कुर्यान्न्द according to Anura.

P. 46 L. 5.—कृशाकृशो उदरस्थले दस्येति स तथा । कृशोदर. स्थूलोश्चैति श्रेयसिगिनि । कृतस्त्वपय शिक्षितहरमनया । शिक्षित कृतमर्थवदिति भागुदः । Pa^d.—The root कृ has frequently the meaning 'to study, learn' in the older language, see *Pet. Dict.* under कृ and *standharma passiva*.

P. 46. L. 6.—पदेऽशानि । भकुत्राय निदुरं यथा तथापृष्टं पर्थिते कर्णमूलं नि तैव ॥ Pa^d.

P. 46 L. 7.—प्रत्ययाञ्जानन् ॥ Bhū. ; Ak^d.

P. 46 L. 9.—The speaker is Apabāravarma's friend, Dhmitra, who had been sent to fetch the allies, see p. 76 l. अथ राजकम् । राजन्यक च नृपनिश्चिन्तया गणे कथयित्यमरः । राजकं राजसमूहः । Pa^d.

P. 46. l. 12.—अनमिवास्वप नन्नाम्बन्त्रितो भिन्न इत्यर्थः ॥ Pa^d. "You must consider that I am hidden under this form and the pellation Dhyanamitra i. e. consider Dh. as my other self."

P 46 L. 13 — भवताञ्जनं युद्धममये शत्रुणा मृगिर्न कोडागहनं नम ह्ययथादे
 देवमुर्धनार्जुनस्य ॥ Bhu — भवताञ्जनमिनस्तेनो मन्त्रिमन्त्रय ॥ Pa¹.
 latter explanation is preferable

P 46 L. 14 — अस्य कृष्णगामयक्षरथेन । गृध्रा वक्षस्य उच्यते इति वैज्ञयन्ती ।
 क्षत्रियसमूहेन . . . ॥ Pa¹.

P 46 L. 16 — रोहिण्य 'Banyan or Bar tree.—श्रीमातादान श्रीमातरदान
 निकृतामय तरिमन् ॥ Pa¹.

P 47. L. 6 — निरुदरदक्षन् 'he looked upon them & treated
 them like his own father'

P 48 l. 5 — अथगामयमारायम् । उद्विगार्यमुद्विगार्य वने इव वने कान्तिदरदर्शन
 तम् । Pa¹ ; Ah¹

P 48 L. 10 — अत्रुत्तिनम² regarding the loss of the initial अ
 अ see Yopiders III 171 and compare the Pa¹ Dict s. v.
 18 Our three commentaries add a Līrikā, व ११ अमुर्धनं जामादे
 मये ॥

P 48 L. 16 — भान्तं शुभान्तिजनदेरान्तां वीरिनामामुत्तानरुत्तमद्वय
 कृतवदीधरणीशरणम् । Pa¹

musical instruments, acting, (to make her a connoisseur) pictures, food, perfumes and flowers."

P. 49 L. 5.—शब्दो गणकरण हेतुत्वं. समयः सिद्धान्तो ब्रह्मनिर्णयः ।
शर्त्तमात्रवशेनम् 'a superficial instruction' [Wilson].

P. 49. L. 6.—भार्जिवो ज्ञेयिका ॥ Pa^d.—This knowledge
Hetaira wants in order to know the value of her
शब्दे नमभरणशेषुणे । Ah^d.—Bhū. भाकीडा^o. Compare
p. 166.

P. 49. L. 7.—अभ्यन्तरीकरण श्रायनीकरणम् ॥ Pa^d. 'Thorough
ledge' [Wilson].—अभ्यन्तरकलासु रत्नकलासु । साभ्यन्तरकलासु
रत्नशेषिणि वास्तव्यायनः ॥ Pa^d. ; Dhā ; Ah^d.

P. 49. L. 8.—पञ्चोक्त्या अङ्कन्यायाः । . . . परिचरं. परिचर. . . .
जन इति यावत् ॥ Pa^d.

P. 49 L 10.—संगृहीतैर्विदोक्तैः । Bhū. ; Ah^d. प्राथमिकः शिक्षकैः ।
पाण्डुलाजक इति वैजयन्ती । शिल्परित्तकैः कलाप्रसिद्धैः । Pa^d.

P. 49. L. 11.—ज्ञाननिष्ठा लक्षणज्ञाः । Pa^d. 'Palmists, fortune-tellers'
[Wilson].

P. 49 L 11—Regarding the Pithamarda, Vija and V
see Sūhityadarpana p. 37.

The Bhikshukis are, of course, Buddhas or Jains, whose
inclination to act as extorters is frequently mentioned
Drabminical writers.

P. 49. L. 13.—शुल्को मूल्यम् । Pa^d.

P. 49. L. 15.—शौचं शुद्धता । शौचश्रेयसव्यवधानमिव वैजयन्ती । Pa^d.

P. 49. L. 16.—भारतन्त्रेणैतदि 'To obtain payment from
parents of a minor under the pretence that he contracted a
dharma marriage'

P. 49. L. 17.—भक्तम इत्यत्रि । कामरतिकृते श्रायनीकृते
विकरणे शौचरते । Pa^d. But better Bhū., अलभेयस्य
कामरतिकृते शौचयत्कृते. सामिनि प्रभौ श्रायान्त्रेणैतदि नगरिकसंख्ये
मुञ्जान्तश्रायिभिः श्राययत्कृतिभानम् ॥ Adhikarany is the local.

P. 19. L. 19.—हवश्रित्तानां गृहीतवशिनानां सम्बन्धानाम् । गम्भा मुञ्जक
गम्भो विरः गम्भिको मुञ्ज इति भागुतिः । Pa^d.—'To take away by

what remains of the lovers' wealth, after it has been
by daily, occasional and affectionate gifts—Bhū writes

and explains thus आदत्तशिश्यानामादत्तेभ्य आर्त्तसिन्धुय शिश्यानाम
गणस्य विद्वन्स्य धनानामिवन्वय ॥

49 : 20 — असन भणम् । Pa^d. आसनमुपवेशनम् । Bhū 'To
ste (her) from an avaricious man who gives nothing'—

ने । अनिहस्यो प्रातिवेश्य इति वैजयन्ती ॥ Pa^d ; Bhū ; Al^d.

P 50 L 1 — त्यागशक्तेः सनुभगमुदीक्षिकरणम् । Pa^d — "To incite an
ous lover to liberality by causing him to be teased by
"

P. 50 L. 2 — अनर्थप्रतिपातिभो राजवशाशांस्त्रभानि । इधेरादये । Bhū

P. 50 L. 5 — मातृकाया मन्त्रमद्या । मातृमाता तु मातृकेति वैजयन्ती ॥ Pa^d ;
d ; Al^d.

P 50 L. 6 — एव स्थिते 'as it is so, or under these circumstances'
the common phrase used in summing up a scientific argument.

to have been put into the mouth of Mādhavayana in
der to heighten the irony of the whole passage

P 50 L. 8 — अनुकम्पकम् । अनुकम्पायां कन् । Bhū — Compare
Idhantalaumudi I p 707 Pañ V. 3 76 'Her poor relations'

Wilson].

P 50 L. 10 — भर्षाणिभक्षया दूदनिभया । Pa^d ; Bhū

P. 50 L. 12 — दुःखाकरो दुःखजनक । दुःखामनिलाभ्य इति उच्यते ।
a^d ; Bhū — Compare Sidhāntalaumudi I p 733 Pañ V 4 64

P 51 L. 1 — धीनोऽहमनोवोति । धीनः यदुद्धमनीय तदस्ते सा तद्रामिना । तदप्युद्ध
मनोवोर्वस्वपोषुगभिति वैजयन्ती ॥ Pa^d.

P. 51 L. 2 — देववर्चने देवराजा । तदर्थं कुमुदानि पुण्याणि तेषां समुच्चय समूहः
प्रत्य तत्प्रयाने भूमे ॥ Pa^d — The Bhū which reads उच्चय instead

समुच्चय says उच्चयस्तेषां तानमवश्यं भूमे । — नैसा अनुका य विकारा भंग ।
सत्रये भेद इति वदन्ति । उदाराकर्मेभिर्लक्ष्यन्ति । . . . कामशासनो ब्रह्म

कर्मिणम् । Pa^d — The Bhū says कामशासनः च बर्षादिप्रत्यय च
Pa^d's explanation appears however preferable.

P 51 r 9 — इति किञ्चित् । "It is from a person like myself
your Reverence wishes to learn the worth and worthlessness

of the three objects (of human life) ! But (your 'question) too is a new way of showing favour to your slave.' Well then Listen."

P. 51. L. 11.—The Bhā. reads निर्द्विभिः सुखहेतुः प्रसूतहेतुः भक्षयसुखत्रयं विहेतुः । and Ah^d. निर्द्विभुसुखप्रसूतिहेतुः भोक्तः सुखोद्भवहेतुः ॥

P. 51. L. 13.—तत्त्वदर्शनैर्नैववृत्तिवत् 'and if it is attended by the recognition of Truth i. e. of the unity of the individual and of the universal soul.'

P. 51. r. 14.—यतिर्ममाश्रितः समाश्रानं प्रदत्तः । Pa^d.

P. 51. L. 15.—निर्गमनमाप्सरोविशेषः । मंडूषणं यमनम् । मणयेन प्रीत्या प्रवर्धनम् । अदत्या गौतमवर्त्ता । गुरुनयं वृष्टादिमार्था । वडवाथेयता । आनिजस्य वायो । कञ्चन श्रेयामार्थयैरित्यमरः । भेद्रामाली सूर्यः । कैमगे वानरभेदः । उतयो वृष्टयानेद्वेष्यभाना । अमिसरण यमनम् । पदाकारस्य व्याख्यति । दात्राः वैवर्तः । कैवर्ते दात्रार्थवरावित्यमरः । तन्मन्या येत्तनमन्ता । तदूषणं तद्वसनम् । पाराशर्यस्य स्तुत्याभ्यासा विविचकीये । Pa^d.

P. 52 L. 1.—आमुखाप्रलम्भान्यकृत्याचरणानि । अकृत्याचरणं यनदामुर्दं विप्रलम्भनविपक्षयः । Pa^d; Bhā.; Ah^d.

P. 52. L. 8.—शैर्षप्रतिग्रहणं सत्वावदानम् । Bhā.; Ah^d.

P. 52. L. 10.—यवार्थानि सत्कर्म्ये । Pa^d.

P. 52. L. 12.—परस्परविमर्शज्ज्वालित्त्वनुत्पन्ननिर्द्विजन्म । अपरोक्षं प्रत्यक्षम् । Pa^d. —सर्वेषामप सन्म-गुरुम् । यदीयं स्मरणमति सुखजनकमिति यातु । Bhā.; —उदीरित इत्यत्र अमिसान् सार्थयणुद्विषेव इत्यर्थे. ॥ Bhā.

P. 52. L. 16.—सुदूरं 'very much.'

P. 53. L. 8.—अयमस्मज्जलिः "I make you my boy."

P. 53. L. 16.—तत्रत्यनुकाण्. । Pa^d.—स्वजातिनिधिकं स्वमाश्रयं [न] नियतं । क्षिप्रम् । Pa^d.—स्वजाति प्रलौभनजातिः । Bhā.

P. 53. L. 19.—अर्थेन । तस्य मुनेर्वग्मनस्वस्याकृत्युं मलिनं तमीतानं तत्रवर्त्तनं निधेव । Pa^d.

P. 54. L. 2.—नमनुशाय तेन सह शयित्वेत्यर्थे । Pa^d; Bhā; Ah^d.—The last adds: नृनीत्यर्थे इति (Pāṇ. I. 4, 86) अनुकर्मयत्तन्मन्युके द्वितीया ।

P. 54. L. 2.—प्रामुग्मिपानुदगति । सतीति सप्रायजन्म । उदय. पूर्ववर्तनः । ... तस्य प्रत्ये सानुः । ... तत्र दावकृत्ये बहिसदृशे । Pa^d.

P. 54. L. 4.—क्षपयत्कविसारस्य सौगतानामस्य । Pa^d. But see below p. 55. L. 4 whence it is clear that Digambara Jains are meant.

P. 54. L. 13.—न एतौ to be construed with व्यवस्थायन् p. 54. l. 17.

P. 54. L. 17.—°पनाकां निद्रामिति यावत् । Pa^d.

P. 54. L. 20.—आनया लङ्गया । Bhû. ; Pa^d. ; Ah^d.

P. 55. L. 1.—सुभगंमन्वेनेति । आन्मानं सुभगं मनुने स तथा । Pa^d.

P. 55. L. 2.—मलमलकं कौपीनम् । आच्छादनं संविभान कौपीनं मलमलकवर्षि ।
। Pa^d. ; Bhû. ; Ah^d.

P. 55. L. 4.—जैनायनने क्षणकदेवनागरे [क्षणकदेवनागरे Ms] Pa^d.—

The fact that Nidhipālita lived in a state of nudity as well as the mention of the केशलुञ्चनं below l. 6 shows that here and in p. 54. l. 4, Jainas of the Digambara sect and not Bauddhas are intended.

P. 55. L. 5.—वैश्वानिर्गतानां वैश्वो वैश्यामृष्टम् । . . . . तस्मान्निर्गतानाम् । Pa^d.—

The Bhû gives the same explanation, but Ah^d. says वैश्वो वैश्याजनः ॥

The authority adduced in the Bhû. and Pa^d. is the Vis'vapākāś'a.

P. 55 L. 6.—प्रकीर्णः प्रमूनः । Pa^d.

P. 55. L. 7.—द्विप इव हस्तीव नवप्रसो मूनं भरणमुपादानं यस्पेति । प्रयत्नामृष्ट-
मविचारयम् । (sic) Pa^d.

P. 55. L. 9.—द्विजतिवैश्वः । Pa^d. 'an Ārya' according to the phraseology of the old Sūtras.

P. 55 L. 13.—प्रत्याकलिनी विचारितः । विण्डीखण्डं विण्डुञ्जीकं खण्डं समूहः ।

अशोकः विण्डिका विण्डितं वैजयन्ती । Pa^d.

P. 55. L. 14.—पर्याप्त यथेष्टम् । Pa^d.

P. 55. L. 15.—सुखेन मनेन । Pa^d. ; Bhû. ; Ah^d.

P. 55. L. 18.—तमिति क्षणकमनु । पश्चान् Pa^d.

P. 55. L. 19.—लुब्धा चित्तत्यागासदाः समृद्धा श्रीमन्तः । . . . . । अमृष्टोक्तान्प्रवृ-
त्तिरथान्स्वभारस्थान् । कर्णामुनः स्तेयज्ञास्वकर्त्री । कर्णामुनः करटकः स्तेयज्ञास्वस्य
कारक इति वैजयन्ती । Pa^d.—Bhû. adds a verse from the Hāṅvalī कर्ण-
ामुनो मूलदेवो मूलभद्रः कलाङ्कुरः ॥

P. 56 L. 3.—अक्षमूमिः शरैरथानमृष्टम् । Pa^d. 'The chequered
cloth, on which the Pachisi-men are placed.'—The Ah^d. Sāraṅ-
gā agrees with this explanation. The Bhūshapa, on the other
hand explains अक्ष. by अक्ष 'dice', and अक्षमूमि. by अक्षमूमिः. The

fact is, however, that the gamblers played a kind of a ' (see below l. 9) where pieces similar to those used at the of draughts, are moved forward and taken according to the suits of the dice-throws, which the player makes.

P. 56 L. 5—सभिकप्रत्ययव्यवहारानित्यादि, "their transactions taken with the knowledge of the gambling house keeper, consisted chiefly in the employment of reasoning, force boldness and which were sufficient to cause the payment of stakes" —The Bhūshana, which alone explains the passage, to have known readings which are not to be found in any सभिकप्रत्ययासभिकज्ञानान् । सभिका बन्करका इत्यमरः । व्यवहारंगव्यवहारे । वशाये लोकानां व्यवहारे न्याये युक्तस्तयोर्लघुपण्यसः । प्रवार, प्रागप्य ते धने क्षयस्वस्तादिनि प्रत्ययस्य विशेषणम् । क्वचित्प्रत्ययव्यवहारानिति षष्ठः । व्यवहार इत्यर्थे ॥

P. 56 L. 7—पक्षरचननेपुं सर्वलोकानां स्थायनीकरणे कुशजसम् उच्चस्वयानि नैकप्रकारेण प्रक्रीभनानि मोनानि । ग्लह वण ॥ Pa^d—So also Bhā. and Al.^d. which add however, म्प्रभेदवर्णनानि वपरथान्यथाभावनवर्णनानि ॥

P. 56 L. 8—अनुरान्तस मयिमय इत्यर्थे—अधीलप्राधानसम्भववृत्तन् । अधील माप्यभाषणमिति वैजयन्ती ॥ Pa^d.

P. 56. L. 9—प्रवाददत्तकारि प्रमादेनानवधनतया दत्तः शार शौराण तस्मिन्नेति ॥ Pa^d.

P. 56 L. 12—व्यव्यवजन् 'he changed (sides) ; e began to play with me'—Regarding the construction of जि see Siddh' I p 253 (k'irikā).

P. 56 L. 13.—दीनारानी निष्कानी मुनर्णानामेति यान् ॥ Pa^d. above note to p 24 l. 10.

P. 56 L. 16—यन्मूलभवेत्यादि । "and Vimarilaka, the was the cause of my playing, became etc"

P. 56 L. 19—भूर्जगणे । र्जोर्भिर्भारैः । तन्मध्ये वस्त्वप्य कालिदा र्यान्कन्यायमिति आशयः । नदन्कालनमेतिशयकञ्जे । नीलनिरसन नीलवस्त्र इत्य स्तकयवगुणनवरत्नम् ।... षोडश भूक्त्यादिनि ॥ Pa^d. 'concealed by a blue cloak'

P. 57. L. 1.—नीलेषकः करवालः ।..... फोगिमुवं मुद्राभावनम् । काकर्त्त
 । सदशकी भायया नाडशोति । युद्धशोर्षिकं युद्धशोर्षिकानि काडमय विरः ।
 गायान्नम् । मनसूत्र प्रमाणरञ्जुः । कर्कः । यन्त्रसाधन भायया कर्कोटक इत्युच्यते ।
 । दीपभाजन भ्रमरकरण्डकं दीपनिर्माणशालभाण्डम् । Pa^d.—

gives different and, it would seem, better explanations of
 and योगशक्ति. The former is said to be a low-toned
 'al instrument निद्रानि जागर्षिकेन केनचिदर्थं कलमधुरावनिर्वायविशेष इति
 । and the latter 'a magic wick' यस्याः प्रबलान्तन्मर्षत्र सर्वा एव
 भवन्ति यत्रभया देवमुपयान्ति जनाः ॥ Compare for this passage
 richchhalatikâ Act III p. 46 seqq. Stenzler.

P. 57. L. 4.—पद्मसो जाजान्तरम् । पद्मभासः प्रेक्षयकमिति वैजयन्ती ॥ Pa^d.
 प्रेक्षयसावनम् । पद्मभासः प्रेक्षयकमिति वैजयन्ती । Bhd. ; Ah^d.—As long
 no copy of the *Vaijayanti* is accessible, it will be difficult to
 side which of the two interpretations is the correct one. The first
 : however a good sense: "observing through a small hole of
 size of the interstices in a lattice-window, what was going
 inside the house"

P. 57. L. 5.—नीला नीलामूलशक्तिगन्धम् । मूलद्रव्य परिपयो नीलिने देम. ॥ Pa^d. ;
 Bhd.

P. 57. L. 6.—नीला ये नीलेदा मेपास्तेदा विकरः समुद्रनेन पीरं पुत्रं यनशोन्वका-
 रवन्निविदितायाम् । Pa^d.

P. 57. L. 6.—भास्त्रिकं प्रकाशम् । Pa^d.

P. 57. L. 7.—अथातो विपुत्रकोशो नगरस्य मीपक्षीर्षे मेन शोतिता रुद्र नगरदेवनेव
 नि मेपाय निःसकम् । संकटे तु संशय इत्यमरः । उग्निमयद्रुणा प्रकुरद्रुणा ॥ Pa^d.
 निःसंशयं निःसर्षं । Bhd. ; Ah^d. If नि संशयनेत्यायम् is the correct reading,
 it must be translated 'at the time when there was no crowding
 in the streets.'

P. 57. L. 9.—आमगच्छं भयोरुल्लसन्मगात् । Pa^d.

P. 57. L. 10.—अर्द्धशतं वेदशतं । Pa^d.

P. 57. L. 12.—कोने । म विनासित्यन्तमिने विजोत्तने कालोन्वेरम्भने निजे
 ...येषामेव न कस्यश्च [हारे] म कोनेव ददिदो मी Pa^d.

P. 57. L. 14.—अस्मिन् 'When he.....asked for my hand'

P. 57. L. 15.—एषः 'a foreign merchant.'

P. 57 L. 18.—सन्मथो मन्नेतिमसरः सदाथो परया हा । Pa^d; Bh^d; Ah^d.

P. 57. L. 19.—भाण्डमेतद्द्वयम् । Pa^d. See p. 56 l. 17.

P. 58 L. 2.—दीपिका दीपयति लोके प्रसिद्धा । दीपिका ह्यदीपः
प्रेत्रयन्ती । Pa^d. 'Torches'. नागार्कनल नगररक्षकर्तुर्भाषया कौतवत् १०-
पठ सैन्यम् ॥ Bh^d.

P. 58 L. 5.—अपेयम् compare Siddhāntakaumudi II. p.
(Pāp iii 3 131).

P. 58 L. 9.—अपुद्गिनाक्षौ वाप्यात्तनेना । Pa^d. 'Her eyes
by tears.'

P. 59. L. 10.—नरेन्द्रो विपरीतः । नरेन्द्रो वर्तनके रात्रि विपरीते न कथन इति
निर्गम्य दृष्टेत्यर्थः । उपक्रम्य चिकित्सात्ता । उपक्रम्यचिकित्सा रथादिनि प्रेत्रयन्ती । Pa^d
Bh^d; Ah^d.

P. 59. L. 17.—अंशुपल्लवे किरणजलेन पादितं नाशितं धान्नजलमन्धकारसमु-
हो येनेति तथा भृशम् ॥ Pa^d.

P. 59. L. 1.—विद्या दक्षा वागवृत्ता । अत्र परिचरितकारः । परिवृत्तिविनिमयो
न्यूनानिकर्योमिथ इति लक्षणम् । तथा सीत्यारिना काव्यलिङ्गम् । न जान इति । यदिदमदुन
त्वत्कर्म वक्तु न जानि न शक्नोमि । एष च वागी इतिरेत राटम् । न ते स्वशीलमिति । इदं
द्रव्यस्य विद्यापथ समर्थे न भोरत्वेन व्यवहृतस्य इदशील स्वभावे न भवतीत्यनेदृशस्य
निभानि । यनिनिवर्तेति । नचद्रव्यकारिभ्रान्नेत्यर्थः । तत्राप इति । तद् द्रव्यारिसमर्पणं पूर्वनि-
वर्तनेभ्यः पूर्वज्ञातकर्माद्यो न रोचते । रुच्यर्थानामिति चतुर्थे । कर्मणा न शोभत इत्यत्र तात्-
पर्यम् । एतदुपलभ्य परदारपरस्परनिवृत्तिरूपम् । अवशनेभ्यः । अग्निमान कर्मवृत्त-
रः । आश्रयोभिप्राय । उन्नीतप्राय आश्रय इति । अनुमान्यानुमानिमकारणता ॥ Bh^d

Translate: "Honorable Sir, to night you have given me my
beloved here, but you have bereft me of (the faculty of) speech
For I do'nt know how to describe this wonderful deed of y
(If I were to say. 'This deed) is not in keeping with your charac-
ter, it appears marvellous, no other (thief) has acted
before you,' (it might be objected) that the power of things
fixed; for in you covetousness and similar (vices) are not to
found [i. e. each individual shows only those qualities (s't
which are inherent in the matter (vastu) out of which it
formed; as covetousness is not one of the qualities inherent

the matter of which you are formed, your generosity cannot be said to be against your character (s'illa.) ('If I were to say), you have shown yourself to day a saint, (that description would be wrong because) it does not agree with your acts performed in former births. [i. e. Your generosity shows that in former births you must have performed many meritorious acts, because you could not act so generously if you had not done so; hence you cannot be said to have begun a course of saintliness to day.] If I said), now I have seen true generosity (that would be presumptuous, because) it is not proper to give (such) a decision without hearing your opinion [i. e. You may have different opinions about the nature of true generosity and it is not for me to give a hasty decision on the subject]".—Similar passages are not unfrequent in Bāṇa's Kādambai and Harshacharita.

P. 59. L. 12.—मानेपत्ति कर्नच्यता । Pa^d.

P. 59. L. 16.—शैथिल्यमिषेति । रवेसाये । Bhū.

P. 59. L. 19.—अपेक्षितभूतया चारभूतया । तत्र नगरे । Pa^d.

P. 60. L. 1.—ततो नगरान् । क्विच्यदेशे सुभितकं चौरिनं वस्तुजानम् । नागरीक-
तानेन नगरस्थलोकसंमर्देन । उगरेपुरुषमाधोरणमाकृष्यामी निगत्य । Pa^d.

P. 60. L. 3.—मेवेयं कण्ठरब्जु श्रीवाविभूपणे रब्जो मेव मेवेयमित्येति वैजयन्ती ।
भाषया किञ्चिन्न इति प्रसिद्धम् । मौन प्रवेशान् । पानितो य आधोरणो हास्यकस्तस्य
पुष्पल विशालं यदुर स्थल तत्र परिणतो दन्तेन निर्ययमहाती ।... ..पुषितकतान्तर्वर्ति । अ-
न्वे पुषितकित्यमरः । परीत दन्तकाण्डे यस्येति तथा । Pa^d.

P. 60. L. 5.—अमुनेत्र गजेनेत्र । आवास नीता । शाखामाहिकया शाखां गृहे-
नेत्यर्थः । Pa^d. The Pa^d's reading आवास is altogether wrong.

P. 60. L. 8.—पद्मामो रक्तमग्निस्य शूत्र शिखरं तत्कणं तत्र ईपद्मपुनम् । क-
भट्टमस्य हेमाङ्गवाः सुवर्णपद्मवास्तेपामापीडः समूहः । आपीडः शौखरे घात इति वैजयन्ती ।
... ..पतयमण्डल सूर्यविभवम् । Pa^d.

P. 60 L. 12.—मासतद्विक माक्षेत्तरमित्यर्थः । Pa^d. On the visit of the
thieves to Kuveradatta's house (vide p 59 l 19) Kulapālikā
was restored

P. 60 L. 13.—चर्मस्नमुनमचर्म । रत्न रत्नजनेप्रेष्टेणनि केशवः । भस्त्रिस्त

भावा इति भाषया प्रसिद्धा । Pa^d. For the explanation of चर्मरत्न^c compare p. 61 l. 10 (text).

P. 60. L. 15.—मूलहरत्नं मूलद्रव्यनाशकत्वं काष्ठहारकत्वं वा । Bhū.—अर्थिषाम्-
वाचकसमूहान् । Pa^d.

P. 60. L. 17.—जनगरभवं नगरसमीपस्थम् । अरद्धवने प्रचाररहितम् । Pa^d.

P. 60. L. 19.—भवज्ञा हेतुना तस्य सौंदर्यो बन्धुत्विर्यथः । Pa^d. 'Poverty,
the sister of contempt.'

P. 60. L. 20.—तत्र पुत्र । तत्रस्तु जनकैर्भक्तिं ॥ Bhū.; Ah^d.

P. 61. L. 3.—उद्यमगतिर्गो सञ्चं प्रादयति तथा कामरूपेषु देशेषु....भवत्सं
वसतिमकरवम् । मन्सरिण्या मन्सरकरिण्या....भूमिस्वर्गं भूमिपारम्यं इव सर्वसमवृष्टि-
शोस्मिन्प्रदेशे । Pa^d. Kāmarūpa, the modern Assam, see also Cunning-
ham's *Anc. Geogr.* p. 500.

P. 61. L. 6.—मदम्यन्तं मां विशयन्त्येतेत्यर्थः । एवं चर्ममस्त्रिका रजिगम्यो वैश्ये-
भ्यो वारमुत्पाद्यो दासवृत्तनाभ्यो दुग्धे । दुग्धं प्रसरणे । सत्यतोत्यर्थः । इत्येवं तद्वत्ता चर्ममस्त्रि-
कामना प्रीतिः ख्यातिः ॥ Pa^d.

P. 61. L. 9.—एष काल एव प्रसारः ॥ Pa^d.; Bhū.; Ah^d.

P. 61. L. 10.—प्राक्चिच्छदं पर्वताच्छिद्रम् ॥ Pa^d.

P. 61. L. 15.—परिवस्वमानां सेव्यमानान् । Pa^d.

P. 61. L. 17.—अपहर्तुं विवाहं नितोद्दिक्षिन् भाव । Bhū.—"A., proud of his
wealth, will fight (you) in order regain (the bride)." The
terms are, strictly taken, legal ones. But it does not appear that
A. did take legal proceedings.

P. 62. L. 2.—नञ्चरीरगोत्रे जानादे सदाति । तत्रञ्चरीरगोत्रं तु यत्तु जानादं स-
द इति नञ्चरीरः । संगीतकं गीतादि । गीतं वाद्यं च नृत्यं च विभिः संगीतसुख्यन इति गी-
तसर्वस्वः । Pa^d. "In the public concert-hall or assembly-hall."

P. 62. L. 5.—सख्यमच्छादनम् । सख्यमच्छादने यत्ते सदाति रजो शोभे विश्वः ।
तस्मात्सख्यमच्छादनं आश्रयो परयेति । उग्राजानसख्यमच्छादनं इति भावः । Pa^d.—"Cupid,
who took refuge in the covering of her coquettish glances, the
resembled a forest of blue lotuses."

P. 62. L. 6.—भावा निमग्नदयो रसाः शृङ्गाराशयः । Pa^d. "Tormented me
excessively—collecting, as it were, all his forces—with the train
of the sentiments, and their externations, (which were repre-
sented by R.'s singing and dancing)."

P. 62 L. 8.—सिद्धिजाभशोभिनी समृद्धिप्राप्तिशोभिनी । Pa^d.—“ (Her beauty being) heightened by the (flush of) success ”

P. 62 L. 10—आरोचितभ्रूलन वक्रोकृन्भ्रूलनभिनि क्रियाविशेषणम् । Pa^d.

P. 62 L. 13—भाननिष्ठातिनिनिगुण. |... . मदननन्त्रे मदनशास्त्रे । Pa^d.

P. 62. L. 17.—स्थानाभिनिवेशानो । युक्त द्वे साप्रन स्थान इत्यमरः । Pa^d.—“You two, who are properly affected in an equal manner, can easily be brought together ”

P. 62 L. 18—गणिकानां वैश्यानां यः स्वधर्मः दान्कादिमदणरूपस्तेन प्रतीगामिना सिद्धवर्तिना ।... . भद्रोदारेण कल्याणोदारेणाशयेनभिप्रायेण समगिरद्वन्द्वित्यर्थः । Pa^d.

P. 63. L. 5—वृत्तमाचरणमच्युतं वदमूलमनुनिष्ठासत्यनुष्ठानमिच्छति । Pa^d.

P. 63 L. 7.—अनाश्रवेवानञ्जोकृतातिव । वचनैरियत आश्रव इत्यमरः । Bh^d “Disobedient”.

P. 63 L. 8—भुजगो विट. | ... विदलभ्य प्रतार्य । Pa^d.

P. 63 L. 13—नतक्षेति । प्रभानदूर्नी मुख्यदूर्नीम् । शास्त्राभिधुकीं बौद्धसिद्धान्तनर-
सिनोम् । चौरविण्डदानादिना वस्त्रखण्डान्नदानादिनापत्तगृह्य वशीकृत्य । Pa^d.

P. 63 L. 16—प्रतिदान प्रत्यान्वापदानम् । संप्रतिपन्नायां सम्भगञ्जीकृत्यायाम् । तमर्थं चर्मभस्त्रिकाशनरूपम् । Pa^d.

P. 63 L. 18.—यस्यां चेति । कार्यन्तरारदेशेन कार्यन्तरव्याजेनाहूतव्याकारितेषु मन्त्राधिर्गूढपुद्गयो विमर्दको नामार्थसविगृह्यो तत्रक्षस्थो भूता । Pa^d.

P. 64 L. 15.—स्वदमितानचिह्न. । त्वत् refers to Rājavāhana to whom Ap tells his story.

P. 64. L. 18—विभावेन इत्यादि “by the king who was angry at the revelations of Dhanamitra ” विभावेन अण्विष्कृते प्रकटीकृत इत्यथे । आविष्कारेण विभावनम् ॥ Pa^d.—विभावेन आविष्कृते ॥ Ah^d.

P. 65. L. 1—नतिवेना कन्योक्तेन “According to the rule laid down in the prescription for its use” see above p 11 9

P. 65. L. 3—सप्रथय सविनयम् । सप्रत्ययभिनि वाटे सहायम् । Pa^d.

P. 65 L. 4—Read निर्मान्धिकाप्रहात् in the text.—निर्मन्धिकामहात्निर्मन्धि-
कसिद्धान्तान् ॥ Bh^d ; Ah^d.

P. 65. L. 6.—मिथः “secretly ;” see the Petersburg Dictionary sub voce.

P. 65. L. 9.—तन्मन्य इत्यादि । “I think the cause of that (liberality) is her having got my incomparable purse. The prescription for its use certainly agrees (with her course of action)”

P. 65. L. 13.—तदनुयोगाय तन्मथाय । Pa^d.

P. 65. L. 14.—निर्वद्वयामदृष्टया । तदागतित्वेन चर्भरत्नप्राप्तिहेतुत्वेनावदेश्य. क-
यनीयः । Pa^d.;—निर्वद्वया सकृदं प्राप्तयोनं फलित्यर्थे. ॥ Dhā.

P. 65. L. 17.—समन्नतः सर्वतः । अनर्थानुबन्धिन्यनर्थकारिणी । Pa^d.

P. 66. L. 1 —द्विस्त्रिंशत्पुरिति सुजन्तः पादो द्विस्त्रिंशत्पुराणमित्यर्थः । Dhā. ; निहृत्स्व
गोपयिता । चोरितस्य प्रदार्थस्य त्वयि भवद्विषय भागतिरामनहेतुत्वमवदेश्या कथनीत्यर्थः ।
Pa^d.

P. 66. L. 2.—भवसीदेनश्येन् । तदवपशाश्वर्भरत्नचौर्योपपत्तः । रुदं स्वानम् । Pa^d.

P. 66. L. 3.—अमुनैवार्थं शनिनेव । Pa^d.

P. 66. L. 5.—अनुपुके पृष्टे सत्त्वित्यर्थः । वैशकुल्यस्य वैश्याजनस्य । Pa^d.

P. 66. L. 6.—अविप्रयुज्य त्यक्त्वा । मरुत्वेति पाठः । Pa^d. “Having refused
strongly and frequently (to give an answer).”

P. 66. L. 9.—मौर्यो राजनीतिकर्ता । अमुनिः प्राचैतत्परयोगो विपरीतभावः । Pa^d.
The explanation of Maurya given by the commentary is probably wrong. Maurya is the name of the race of kings which begins with Chandragupta and reigned from B. C. 315 not of Chānākya, their minister, whom the commentator seems to have in his mind. The translation should run thus;—“Sire, the Mauryas have given this boon to the Vāpiās, viz. that, in case they have committed such offences, they shall not suffer capital punishment.”

P. 66. L. 12.—यच्चच्छेदशीरो जगिर्वस्त्रखण्डावशोपः । Pa^d.

P. 66. L. 13.—तस्वैवेति । तस्यार्थानेः । अवयवेनाशेन । Pa^d.

P. 66. L. 14.—अभिलोदितेन मेरिनेन । Pa^d.

P. 66. L. 17.—कण्ठगापिः कण्ठः खर्षटः पाणी यस्वैति तथा स्वैरेव धनैर्गतिप्रा-
प्तितैर्भ्रैतन्मीयेरेव धनैरेभ्यमद्रूमनि स्वेत्यर्थः । Pa^d.—“And in this town I rob-
bed the rich misers to such an extent, that, with broken platters³
in their hands, they begged in the houses of the beggars, who
were enriched by their (the miser's own) property which I had
presented to them.”

P. 67. L. 1.—यत्र इति । एकैकस्मिन्काले . . . । प्रणयकोपः प्रीतिकलहस्तन्य-
वनाशाय पायितायाः पानकीरितायाः । मुखमभुं मुखमत्र तद्रूपेषु विविधैश्चानम् ।
तु गण्युपनिधि इहायुवः । Pa^d.

P. 67. L. 3.—शीलमित्यादि " For it is the nature of (drunkenness)
ids and (over-excitement) over-excited people to do their
work even in a improper manner."

P. 67. L. 4.—यदहमिति । उपोदमदोधिकमदः । Pa^d.

P. 67. L. 9.—मदावसन्नेति । मदेनावसन्नः शिथिलो यो हस्तस्नस्मात्पतितेन । अल्प-
विह्वला । Pa^d.

P. 67. L. 12.—प्रतिभया प्रतिताया । प्रजा नवनवीक्षासशास्त्रिणी प्रतिभा मनेति भरतः ।

P. 67. L. 14.—प्रसूनतरं ख्यानतरम् । मरुतेप्रहतं मगजान्तरम् । Pa^d. ; Bhā.,
-d.

P. 67. L. 15.—प्रोर्णुतामभिशूने । Pa^d. ; Bhā.; Ah^d.

P. 67. L. 18.—या [न्याम् Ms.] तमित्यर्थः । Pa^d.

P. 68. L. 3.—उद्घाटेनजा सूचिताया । Pa^d.

P. 68. L. 5.—भद्रकाः 'Dear gentlemen.'

P. 69. L. 9.—आकन्सरो भूयसाः । Pa^d. ; 'Dependent on dress and
decoration' [Wilson.] रूपान्जोवा वेदया Pa^d. ; रूपान्जोवाजो वेदयजनः Bhā.

P. 68. L. 11.—भवतु 'Be it! Well!'

P. 68. L. 13.—सा शृंगारिका प्रतिवज्रायैव प्रातायैव । Pa^d.

P. 68. L. 14.—तत्रेति भागियर्थः । भागियर्थे दयेशमेति कर्मणि पठे । Pa^d.

Compare Siddhāntakosmudī. I. p. 297.

P. 68. L. 17.—सुभगप्रती सुभगप्रत्यानं मन्मथान् । Pa^d. ; Bhā.; Ah^d.

P. 68. L. 18.—नागतिकः काणानि । काणानिनागतिक इति वैश्वन्ती । समाय-
- । Pa^d.

P. 69. L. 1.—कारणानां यानतन्त्रम् । Pa^d.

P. 69. L. 4.—पन्थायां पुनःशक्तिरूपम् । पन्थायां पुनःशक्तिरूपेण वैश्वन्ती । Pa^d. ;
- . Ah^d.

P. 69. L. 5.—शर्वे वक्षी दुश्चरा उवा मनिता । Pa^d. ; Bhā.; Ah^d.

P. 69. L. 6.—अनुकोप्यन्निहरे प्रभद्रकारे । संकेतं च म्प्रीकरः पकारेणैवजय ।
Pa^d. ; Bhā.; Ah^d.

P. 69. L. 8 — अर्थेति । अच्युते विष्णुस्तरयाम् । वरुण तद्रथीना विशाङ्गा तव
पुत्रोऽनममा यस्येति । Pa^d.

P. 69. L. 11. — भोजन भावति प्रात । Pa^d.

P. 69. L. 14 — अथ त्रिते । अक्षभूर्वैक्षानिगुणः । समसृष्टयत समनोभून् । अक्षय
र्त । निकृष्टशयः क्षुद्रान्त करण । Pa^d.

P. 69. L. 17. — समुद्रक. सपुद्रकः । Pa^d. , Bhū ; Ah^d.

P. 69. L. 18 — नागरिकगुह्यै काण्डनिगुह्यै । Pa^d.

P. 69. L. 20 — उपकान्तो वशोकृत. । उपकर्मो वशोकारे समारम्भे निकिस्तन ।
वैजयन्ती । Pa^d. ; Bhū ; Ah^d.

P. 70. L. 1. — न च भेदम् । त इति तुभ्यम् । नौरमाकम् । पथमनुगुणम् । त
नुभातप्रथयात्वभावज्ञानादनातिवस्तुनातिवस्तुरहितेन । . . . तेन धनमित्येव । Pa^d.

P. 70. L. 3 — अर्थेति । स्वदमित्तानमन्यामित्तमास्वप्रत्ययितवस्तुनिश्चासिताया ।
कर्मकृत्योऽप्यकृत्य । Pa^d.

P. 70. L. 7. — प्राभूवन्पुयायनानि । Pa^d.

P. 70. L. 8 — एकैवेति । हर्म्यगताया गुह्यगतायाः । स्थानदियतमि यथादियतमि
स्वस्वामिनि गलितमिति । सभादधने सच्चपन्ती । प्रमत्तज्ञानादित्येव । प्रच्यव्य वापित्त
तेन कर्णकृत्यलयेन । उपकन्यापुर कन्यान्त. गुरसमीरे । कान्तकरय काण्डाने । प्रकृत
भास्वसुरत. । Pa^d.

P. 70. L. 15 — दिग्धं विपलितम् । दिग्ध लितो विपाके चेति वैजयन्ती । फल
न्ये यस्येति तथा तेन । Pa^d.

P. 70. L. 16 — साय चेति । राजकन्याङ्गुलीयके मुद्रा तथा मुद्रिता कृतमुद्रा वास
तामूल सङ्कारनेलकर्पूराम्भेः सुगन्धीकृतं तामूलम् । गनसारणमिर्षयु कामिन वासनुच्य
त इति वैजयन्ती । पद्मशुगले पुद्गवखण्डमल भूरगावपयाः कतिपयभूयानि तद्र्मा [वि
का] वज्रलिका वैजयन्तीका । ज्ञानेन भावया । वज्रैर्जिह्वुदिकेति वैजयन्ती । Pa^d. The
passage from the Vajrayanti is apparently corrupt. Ah^d. says
चकारेका । चकारे वैजयन्तीका ।

P. 71. L. 4 — न्यायिता तेन कान्तकेन प्रायिता । न्येययापदितोमि म्येयिनिमि ।
जन्तुनलेन स्वभुक्तादिटरागम् ॥ Pa^d. निर्माय 'Worn the day before'

P. 71. L. 7. — अथेदानी स्वकानि [सकानि Ms] Pa^d. — अथेदानी स्वकानि
Bhū. ; Ah^d.

P. 71. L. 7 — स्वकानि बुद्धि मयिनः । स एव कान्तक एव । Pa^d.

P. 71. L. 11. — तदेकान्त्य सेरि कभय्य यस्येति तथा । Pa^d.

P. 71, L. 13.—अर्धानुबन्धी रास्यरूपार्थसंबन्धी । तानेत्यामीपतासूचकं सरोध्रनम् ।
; 'friend'!

P. 71, L. 15.—इत्यवना शिक्षितहस्तेनैकागारिकेण चौरिण । Pa^d.

P. 71, L. 18.—सगरसुतानाम् । The sons of Sagara dag down to the
er regions in quest of the sacrificial horse.

P. 72, L. 2.—नेन चौरिण सहाभिसपाप प्रतिज्ञापेव्यर्थे । Pa^d.

P. 72, L. 3.—उत्क्रान्तशक्तिस्तेनः । भाट्यमूमिर्भूतवत्ः । Pa^d.

P. 72, L. 4.—चित्तमनेकप्रकारम् । हनिष्यात्स मारुतकथति । Pa^d.

P. 72, L. 6.—प्राप्ते कर्तव्यम् । प्राप्ते सुखं च कर्तव्यामेति वैजयन्ती ॥ Pa^d.; and
The Bhā quotes the Vaijayanti in the following manner :
; च कर्तव्यमिति २०.

P. 72, L. 11.—उत्पादयेन कृषिमुखाकारववननसाधनेन । Pa^d.

P. 72, L. 13.—निष्पन्नतो निर्गच्छतः । तस्यैव ज्ञान्तकस्यैव । अतिभिन्ना छुटिका ।
Pa^d.

P. 72, L. 16.—संनिवेशः संस्थानम् । संस्थानं संनिवेशो च स्वल्पे च निगद्यत इति
चयिः । Pa^d; Ah^d.; Bhā.

P. 72, L. 17.—वसुधासिन्धुविभक्तौ शृंगालिकाकथितपदयोः । Pa^d.

P. 73, L. 1.—मस्तिनानि स्थूलानि मरुपर्णि बहुमूल्यानि रत्नानि तदुत्था मसुना.
वसुधा Ms] तिहाकारः दन्तवत् यस्यैति नरिमन् Pa^d. "The lion-shaped ivory
feet of which were studded with big, precious jewels."

P. 73, L. 1.—इत्यत्र. पश्चिमभाणि गर्भे यस्या इतिवा शब्दास्तरणम् । उपपा-
नमुत्तरः ।..... । उरुणि इति भाषासतिद्वम् । कुसुमद्वीपसुरितो विप्र एवमेती यरमेति ।
Pa^d. छुटिक means properly 'carved or engraved'; Bhā. explains it
by शोभितः.

P. 73, L. 2.—एतेषु वसुधाम् ।...अनुभवित. मनुः । एतस्मिन्नेति मिलो-
नस्येति चेति शोभितः । इत्येतेषु वसुधाम् । Pa^d.; Ah^d.—Bhā. also has
quotation, though it gives it just before अनुवेदितं सपुनम् । The
beginning with इतिवत्शब्दोपरि are all Avyayibhāvas-
explaining this difficult passage, it must be borne in mind that
princess sleeps, lying on her side in a gracefully negligent
tion

P. 73, L. 3.—इतिवत् शब्दम् । Pa^d, Bhā., Ah^d.

P. 73. L. 5.—अनाथयः शिरीभागः । तथैव वैजयन्ती । निमित्तं । [निमित्तं all three Mss.] निक्षिप्तम् । उमिन् प्रक्षेपणे । Pa^d.; Bhā.; Ah^d. The form, though not usual in classical Sanskrit occurs frequently in Vedas see Pet. Dict. s. v. p. 73. l. 6 ; उचाननल must be taken as Babuvrihi-comp. Adj. qualifying कणिकेसजय.—चीनांशुकस्य यवस्तरयान्तरीयमधोवस्त्रम् । Pa^d. चीनांशुक वस्त्रम् । अन्तरीयमधोशुकम् । Bhā., the former explanation is the better one.

P. 73. L. 7.—अनातिचलितं नानिमहम् । Pa^d.

P. 73. L. 8—आ र्थनिरक्षीनी वकी वन्धुरः सुन्दरः । निश्रं लीनम् । सुवर्णम् । ..... । सूतं तन्तुः । रुचको मङ्गलकामयिः । एवं वैजयन्ती । Pa^d. same explanation of रुचको is given in the Ah^d. com. the Bhāṣya says रुचको मङ्गलद्रव्ये योऽनारगदन्तवोरिति विश्वकामयः । The second explanation is the better one.

P. 73. L. 9.—अधरोक्षः । Pa^d.; Ah^d.—अधरकर्णोपशयः शायलमः कर्णः । अधस्ताद्भूतकर्णोपशयः Bhā.—“The ear-ring hid under the beautiful ear which lay under her body, being only half visible.” Regarding उपशय in the sense of ‘beautiful excellent’ see the Pet. Dict. s. v.

P. 73. L. 9—इतानी द्वितीयकर्णोपशयकमाह । उपरोक्षे । परावृत्तः [Ms. °वृत्] समुत्तानः । कणिका कर्णभूषणम् । ..... । निश्रितं निश्रितम् । विप्रसमयपर्यन्तं व्यापकं वदं सम्यकया च वदस्तादृशः शिखरवन्धः । Pa^d.; Bhā.;—“Her loosened and disordered braids reddened by the cluster of rays, emitted by the jewels that served as ornaments to her (other) beautiful ear which was turned upwards.”

P. 73. L. 11.—संक्रान्ती मिलितः Pa^d.;—संक्रान्ती विहितः । संक्रान्ती विहितः समोक्षे वैजयन्ती । Bhā. Ah^d. The first explanation is preferable, as the hand which supports the cheek, looks like an ornament the ear.

P. 73. L. 12.—कणिके एवादर्शनकम् । निश्रिते मन्त्रोपशयं यन्त्रिकेनानुसूचितं । भरती विमानमुक्षेव इत्यमरः । स एव वस्त्रजातिः पलकिया त्वं जनिभेतादिना । निश्रितादिभिर्य । Pa^d. The flowers of the painted embroidered bea-
tain, which were reflected by her mirror-like cheek looked
Tilakas and other ornaments such as women paint on their

73 r 13—भावभ्रान्ता निधला | Pa¹

73 L 14—वद्विद्यमान जापमान धमजल पर्नसस्य पुलका निन्दव | पुलको गमश्रयोनि वैजयन्ती | Pa^d The Tilaka had been detached by the cat and consequently become ready to fall

73 L 15—भविश्र्वल्लोनिधेता य वनरच्छद भास्तरणयो निमग्नप्रायो निमग्न इवे-
: | Pa^d

P 73 L 16—निलसन स्फुरण | Pa^d, Bh^d; Ah^d

P 73 L 17—वपिषितव्यानि मृग् 'forgetting my intention to steal'^h

P 73 L 19—मृशानि सहेने | वर्तमानसापीथे वर्तमानवद्वेने लृ [Pa^d; Bh^d,
L¹

P 74 L 1—भार्गवरेण पीडितसरेण | P^r^d

P 74 L 3—निर्वासकान्नेन विकणद्रव्यकथिन वाग्ल वगे रकादि स सजागे
स्मिन्निति न फलक काष्ठपरिका दिव्जुलरत्नपरिकामिनि यावन् | मसिसमुद्रकाद्रजसपुत्रात् |

| वावका वृत्तिकाम् | सलकावर्णमार्गकेनि वैजयन्ती | P^r^d For writing or drawing boards are used even now in India which are covered with the gum of some tree or some other gley substance. On this the letters or figures are drawn with a brush (tdhika) (or now with a steel) in white or other colours. The interpolator who wrote निर्वासकालुकासक^o apparently did not know this method, but thought of the more common one which consists in covering a gley or varnished board with fine sand and to scratch the letters on that with a stick

P 74 L 6—भावद्राञ्जलि कृताञ्जलीन क्रियावशेषयम् | Pa^d

P 74 L 7—मुनेस्य षण्णिकर ससर्गमेनेन सिद्धेन मशस्य स्वगिदि निद्रा कुक् ।
मुनेस्यद विना मा मेन । मालोना प्राययथ इति वचनाशये वीर्या | Pa¹

P 74 L 8—हेमकरण्डामुवर्षेण काशसनामूलवर्षेण सुवासिनामवकीस्यवीरिणा
सुखदपरिजातकमुगधवीरिणामुवपुत्रमुक्तालककयालन याव करकेन
न नामूलवर्षेणसमेन सुभाभिती चूर्णकुट्टये चकवास येषुन निर्देन न इगुवन ।

14^d—Ah^d explains परिजातकम् by यत्कर्मम् according to the

Amarakoshā.—Bhū. explains अलक्षयलेन by अलक्षकं पादलं वस्त्रं
 आव्यन्तरमभिव्यर्थः । The latter explanation is preferable to
 given by the Pa^d.

P. 74. l. 12.—नरवी शीघ्रः । Pa^d. ; Bhū. ; Ah^d.—प्रतिभिव
 Bhū. ; Ah^d. “Thus I have slain the miserable Kāntaka
 should obtain your liberty by revealing this”

P. 74. l. 16.—अनामृष्टेष्टुष्टः । Pa^d. ; Bhū. ; Ah^d.

P. 74. l. 17.—चल शीघ्रम् Pa^d.—सर्मातो रघुष्टे निहिनौ कूर्शो येनेन
 Pa^d. “Pressing his elbows against his back” (and)
 offering himself to be bound).

P. 74. l. 19.—तानैव तावन्मालेण । उन्नोतस्वर्कितः । Pa^d... उन्नोतमनुभितम्
 Ah^d.

P. 74. l. 20.—भयेत्य संसृतमेत्य । Pa^d.

P. 75. l. 1.—प्रसन्नकण्ठः ‘nearly quiet’.—जातास्थया जातादरया । Pa^d

P. 75. l. 2.—निष्पशयिमुगलमनाहवस्वयुगलम् । Pa^d. ; Ah^d. ; Bhū.

P. 75. l. 3.—भयवर्धार्थं भोजयित्वा । परमालं पावसन् । औशीरे शयनसमे ।
 Pa^d.

P. 75. l. 4.—निम्न परवशः । Bhū. ; Ah^d.

P. 75 l. 7.—मानदिश वायुः । Pa^d.—Ap. alludes to his disease—
 शौक्ष्ण्यस्य । निलच्छदरनु^०शौक्ष्ण्यो विहगारहेतिरित्यपि वैदयन्ती । ससाया इने प्रासिद्ध ।
 दृग्भने वासनामसावर्धमिति मात्र. । Pa^d.—शौक्ष्ण्य मेवुस here ‘a falcon o
 bank’ not Garuda.

P. 75. l. 10.—करद्विधा निन्दिता । निन्दित श्शेने चैव वर्धने च करद्विधं शं
 सत्जन. । Pa^d. ; Bhū. ; Ah^d.

P. 75. l. 11.—निर बहुकाल यो निरह्यते विद्योगदु खं तेन विदुलाम् । Pa^d.

P. 75 l. 12.—मत्परे मानःकाजे ।.... उदारकोय मित्रेय । Pa^d.

P. 75. l. 13.—वैशकृष्णद्वेष्याकृशन् । प्रविशत यत्तस्वयम्भावाःसामर्थ्यात्स्वयम्
 प्रोक्षं दिव्य चक्षुर्धनेनि तथा नमुपसंगम्य मिलित्वा । तेन मरीचिता । एवभूतेनामुनाप्रकरेण ।
 नर्शनम् । स्वच्छन्देन सदाशमस्योर्धिविनिः । Pa^d.

P. 75. L. 15.—सिंधोषः कारगृहमितम् । कान्तकाचारं कारगृहकारं निर्भय
करीकृत्य । तन्वरे कान्तकरधाने । Pa^d.

P. 75. L. 18.—भमियुष्याभिमूष । Pa^d.; Bhā.; Ah^d.

P. 76. L. 3.—मिन्नवर्षी मिन्नवसुवः । Pa^d.

P. 76. L. 4.—वैतुकं मङ्गलमूनम् । Pa^d.

P. 76. L. 5.—नदिवासायावत्लिकाववासाय । तिनद्रमङ्गलमनिमरी वद्रमङ्गलरस्त-
लः । Pa^d.

P. 76. L. 6.—भमिसरं सशयीभूतम् । Pa^d.; Bhā.; Ah^d.

P. 76. L. 8.—तेन भनमिनेण तथेत्युगनेत्रीकुने । Pa^d.

P. 76. L. 9.—प्रवेशनिर्गमा गनागनानि तत्र प्रवृत्त उपकान्तो यो लीकस्तेन संवाशं
किरम् । Pa^d.

P. 76. L. 11.—आथर्वणेन पुरोवसल । आथर्वणः पुरोवाः रयाच्छान्तिपुष्टिकरो द्विज इ-
त् वानन्दकः । Pa^d. Ah^d. Bhā. विनिता विष्णुकप्रकारेण । Pa^d. आथर्वण 'is
not uncommon in Bāṇa's writings in the sense of 'domestic
baptain'. The fact that the Ath. Veda is essentially a book of
charms is no doubt the reason, why adherents of this Veda were
elected by the king, as priests, see also, Kimandaki, Nitisira
, 32.

P. 76. L. 14.—भमिनिशाग्र संमुखं दृष्टु । Pa^d.

P. 76. L. 15.—गर्भगृहं वामगुरुम् । Pa^d.

P. 76. L. 16.—नवपुत्राती नूननमेवस्तस्य स्तनिने गर्जितम् । Pa^d.

P. 77. L. 2.—विदेसेषु Magadha, Bihar.—सटिकान्तो मटः । Pa^d.

P. 77. L. 3.—दन्तवशी दन्तवशीरकः । Pa^d.—अलन्दभूमि 'verandah'.

P. 77. L. 4.—आवद्रुभारमविष्टिजगारम् । Pa^d.

P. 77. L. 5.—जैतवृक आनुन्नाम् । Pa^d.; Bhā.—ननु ध्रुवे 'you must
, heard the', etc.

P. 77. L. 7.—अस and शार are the names of two Asuras.

P. 77. L. 8.—भनमिसदृशमभन्ता दधनुः । Pa^d.

P. 77. L. 10.—जन्ते बुद्धम् । Pa^d.

P. 77. L. 11.—शैशवः कृषिम् । सार्वभौमिकरुतति । Pa^d.—कृषिर्वेत्तवित्ति-
नि यत् । कर्षितवित्तिं ज्ञानुं कर्षितवित्तिव्ययः । Bhā.

P. 77. L. 12.—स्वोपपद्यमानदेशम् । स्वोपपद्यमानः Pa^d.—सुष्य a district
in the West of Bengal.—दण्डयत्तं सैन्यैकदेशम् । Pa^d.; Bhā.

P. 77. L. 14—लुम्बिका ज्येष्ठा । Pa^d. The Hill and forest tribes are
meant.

P. 77. L. 17—कविप्रशस्य मृगगात्र, (sic) । कौटो वधः स्वयम् । Pa^d.—कवि-
प्रशस्य मृगगात्रपरस्य कौटो रन्ध्र भुजान्तररन्ध्रम् । अभलीयत तदन्तं प्रतिष्ठ इति या-
वत् । Bhā.

P. 77. L. 19—वृष्णिपत्तने गोविन्देन । वृष्णिर्गर्भदुग्धु गोविन्दव्ययः । अविष्णोर्गो-
वा । सैववृष्णस्य एतन्ना इत्यमरः ।

P. 78 L. 3—सार्धेयाने सफर्भवे । Pa^d.; Bhā.

P. 78. L. 6.—मन्वात्पाने दूरीकरणे पाठव्य कौटिल्यम् । Pa^d.—विधिके विजने
Pa^d.

P. 78. L. 13—हनज्जिविन दुष्टज्जिविमशरपन्वशास्तुवन्ती (sic) । Pa^d. इतज्जिविन-
मभं वृथज्जिविन हानु स्वकुमशानुवन्तीव्ययः । Bhā.

P. 78. L. 14.—महादेवो पद्मदिपीम । Pa^d. महादेवो विकटवर्मणो मेथिलेन्द्रस्य
• स्वेटभानु पुत्रस्य यज्ञोम् । Bhā. आकृष्टारिणा बलाकारेण स्वशाकृत्वा । Bhā.

P. 78 L. 17.—प्रमन्यु मकृष्टशोका । Pa^d.

P. 79. L. 1—निगूह गुहम् । Bhā.

P. 79. L. 2—आयुवादान संवर्धनम् । Bhā.

P. 79. L. 4—उभयिष्य मनिनान पाप्य । Pa^d. The meaning is : 'I
could easily fall on Vikatavarman and kill him. But he has many
younger brothers.'

P. 79. L. 5.—पटने भिडिष्यन्ति । Pa^d. "(And these would obtain
the crown, as) the people would join them. Besides nobody
knows who I am, not even my parents, (and nobody would recog-
nise me as the lawful heir, if I had killed the king) Therefore
an artifice must be used"

P. 79. L. 9—भद्रं कान्यागम् । Pa^d. प्रद्वारवर्षण्यनि प्रद्वारवर्षा-नीना । श्रीवर्ष-
श्रे पस्माद्विकं यस्वैशरवचन तव सत्तमि । Pa^d.

P. 79. L. 10.—गतञ्जोक्तसामरं प्रहारवर्मज्ञो हसमुद्रम् । Pa^d.

P. 79. L. 13.—उपनिना काटने । Pa^d.; Bh^d.

P. 79. L. 15.—जालं कपटम् । जालं समूहं भानाये गताक्षे कपटोयं चोति वैजय-
न्ते । Pa^d.; Dh^d.

P. 79. L. 16.—विन्ध्यत्येकेने ॥ सोमुद्रमध्यादुन्मधो नि. मृते यो मर्त्यः सूर्ये ।
...तनुरंगमा अथा. ।..... वेधां आसरयस्तेनावभूतेन कम्पितेव त्रियामा राधेः ॥
Pa^d.

P. 80. L. 3.—अनवसितवचनेसमाभिनवचने । Pa^d.

P. 80. L. 4.—दृषीभ्रानन्दाशु तेन कुण्डिनकण्डं यथा स्पत्तधेनि क्रियाविशेषणम् ।
Pa^d.

P. 80. L. 8.—कामरूप 'Assam' see Cunningham Geogr. p. 509
seq.

P. 80. L. 9.—पदैकवक्षसः सेवेका बलमा यस्मैति स तथा । बह्ववरोऽसौरे बहुपत्नी-
कोति । Pa^d.

P. 80. L. 10.—मत्ययुक्तेर्मर्त्योऽने । Pa^d.

P. 80. L. 12.—वागवदना the heroines of Subandha's poem
and of the Ratnāvalī bear this name.

P. 80. L. 14.—मानं कोपम् । Bh^d. supported by a quotation from
the Rasaratnākara, according to which, मनः = 'anger without
cause.'

P. 80. L. 16.—तव वृत्तं तव जातम् । Pa^d.—उदके स्यदुत्तरं फलम् । मधुरं
यत्कर्म तस्य प्रसाधनाय करणाय । Pa^d.

P. 80. L. 19.—विचुमन्दो निम्बवृक्षः । विचुमन्दश्च निम्ब इत्यमरः ॥ The
varia lectio विचुमन्द instead विचुमर्द is according to this quotation
the reading of the Amarakosha also. Compare also the Pet. lex.
sub voce.

P. 81. L. 2.—After पुनरहमभिलिख्यामनः प्रोक्त्वितिम्, a verb like अमवम्
or भवदम् must be understood.

P. 81. L. 7.—मनकाशिन्ये 'a beautiful woman'.—Construe अमे
with आदृशनी व्याहृतनी च (1 10).—कुमुदमधने मरने यथाग्नाग्नीदृशकस्तृष्णा
वृ. शोः शरीरशीमा न सनिभने मास्तीत्यर्थः । Pa^d.;—विवरणमनितराकार्यम् ॥ Pa^d.

P. 81. L. 10.—स्मरया सहाजया । Pa^d.

P. 81. L. 11.—सदृशं यकम् । Pa^d.

P. 81. L. 12.—अर्जुनमेभिः पृथिवीत्यर्थः । Pa^d.

P. 81 L. 15.—नयौक्तमित्यादि “She replied” “Mother what shall I say ? (I will give him) my body, my heart, my life But all this is little and unworthy (of such a man). Therefore (even if I give them to him) he will (in reality) obtain nothing. If this is not a fraud, then shew me the kindness” etc.

P. 81. L. 19.—अवहृद्यो गुपः । Bhū. ‘incognito’ [Wilson].

P. 82. L. 3.—शौचर आशुडः । Pa^d.

P. 82. L. 5.—एवसमाधौत्यादि । समाधिश्चित्तवृत्तिनिरोधः । गाढस्वदशनाय दृढत्व-
ज्ञानाय । Bhū. : ‘In order to show his devotion to you’—एव चेदर्थो
निश्चितः स्यात् ‘if you are certain about this matter i. e. if you really
will give yourself up to him.’

P. 82. L. 6.—प्राणो वलम् । सर्वं पराङ्मः । Pa^d. ; Bhū. ; Ah^d.—नाभेति-
विधयार्थं । Pa^d.

P. 82. L. 12.—नटापन्या वृतापन्या । Pa^d.

P. 82. L. 13.—उपसन्नसंस्थानोनुगुणारयणः । उपसन्न समुद्रे च भंगेनुगुणैरि
चेति केनाद्यः । संस्थानं मरणे गान्ते संनिवेशे च वर्तते इति भाग्युक्तः ॥ Pa^d. ; Bhū.

P. 82. L. 14.—मन्त्रो निधलोभितेनेना आमहो यस्मै । Pa^d.

P. 82. L. 15.—अस्थानवर्ष्ययनयना । Pa^d.

P. 82. L. 16.—मदनरुद्रभूक्तमात्रभूताम् । Pa^d. ‘My confidential servant.’

P. 82. L. 17.—नाटकीया नर्तकीम् । नाटकीयो नृत्तकर इत्यजयः । Pa^d. ; Bhū.
अत्यन्तविशेषमत्यनुन्यामिति कियत्विशेषणम् । Pa^d. must be construed with
संनिवेशाय.

P. 82. L. 19.—चित्रकूटः श्रीशार्वरस्तम्भेन्द्रिकागणे । Pa^d.

P. 83. L. 6.—अस्तीत्यादि ‘And I possess all this wealth. With the
help of that I will place him in that man’s (Vikatavarman’s)
place and live worshipping him exceedingly.’

P. 83. L. 10.—विभाषेन ‘in detail’.—अस्त्वमितरेस्तावज्जलनय कृते शिवसं
नरमाद्यः पातः पतनं तेन धुमिनं नि मृतं शोभेनं रक्तं यस्मैति ।..... पश्चिमाशुभिः पश्चिम-

समुद्ररसस्य यय उदकं तत्र यानस्तेन निर्वाहोनेो दृशिकृतं यनय एव सूर्ये एवाङ्गारं प्रीति
 काष्ठविषयस्य रूमस्य सभातेो यस्मिन्नित् । Pa^d The last adjective may
 however be better explained as a Tatpuruṣha in apposition to
 त्मात् ।

P 83 L 13 — आनार्यवमिवाचार्यभावम् । Pa^d , Bhā

P 83 L 17 — I. ca । णायम्^०

P 83 L 19 — मुद्गराय तनूलीकरय मीषोत्तयो माचनोत्तमस्तमाना । सवि.
 सभता । Pa¹

I 84 L 1 — समप्रपेत्तुषु करिष्यति । Pa¹

P 84 L 3 — दृशिकृतो दृशितार । Pa¹ , Bhā सुरस्तिरङ्गा । Pa^d .

P 84 L 7 — मातृशकं मनुष्यकारणम् । Pa¹

P 84 L 10 — भान्यधातुर्भवेत्कृतम् । Pa^d

P 84 L 12 — कार्मिकानामनं कर्ममनकं कर्त्तव्यम् । नैल्लख । Pa^d
 On nightly expeditions the heroes always dress in blue compare
 above p 56 l 19 in order to remain unobserved — दृशर
 तरेकरं सन्तो ययान स । कशकन्ता यरिकर इति वैद्यस्यो । Pa¹ , Bhā.
 — उदनीङ्गिकृतं प्रकृतोरस्करो योग्यताममी येनेति स तथा । Pa^d

P 85 L 1 — उदामममुकजलाम् । Pa¹ .

P 85 L 2 — उपायने रित्तममीति । Bhā

P 85 L 3 — तथा वेतुपत्तिकय । शायिनया प्रसरिताय । रथानिनदोद्गाकृतया च
 प्रासादे भित्तमाह्वय लङ्घितवतीत्यर्थे । Pa¹

P 85 L 4 — अङ्कटमानने । Regarding the shortening of the last
 syllable of अङ्क see Siddhāntakāṇḍī I p 470 — Uphaṣṭra
 varman first ascends the wall with the help of his bambu-
 pole and then descends by the staircase leading from the to-
 wer over the gate (गोपुरं), into the garden. Such staircases
 which lie perfectly open and lead to the tops of the walls or of
 the gate-towers are very common in Indian fortifications.

P 85 L 6 — उत्तरार्धे 'in a northerly direction' regarding the
 formation of the rare form see Siddhāntakāṇḍī I p 497

P 85 L 7 — अत्रान् [अत्र] स य दिशन्तं नर-तेः अत्रानन् । अत्रान्
 न । I 1^d . " Next I went in a northerly direction about a low

shot's distance along the alley of Dignonnias, where the bulging wall of the great palace could be felt, then I followed for some distance a gravel path which ran to the east and either side of which was adorned by thickets of red Asokas and Jessamine, afterwards I passed along a row of Mango trees which turned to the south "

P 85 L 10 — गहनतरुनिगहनमुदरे मध्व उपरचितं कृता रत्नवेदिका यस्मिन्नि-
ति । P¹ Then I saw by the help of a lamp wick, whose light
shone forth from a partially opened box "

P 85 L 12 — कुलपुत्रा विकसितपुष्पम् । निरन्तरमन्नरहितम् । कुरणपोता अ-
त्यगिनकुरणका । कुरणरनु सुगतक इयमर । तेषां पङ्क्तिं सैव भित्तिलयारियत तनुकम् ।
गर्भगृह गर्भगारम् । अयनिवनेना पृथिव्यां लास अरुणा आरुजा अशुकलता अशोककला
खास्तनमयम् । आभनन नूनना कुसुमकारका पुष्पमकुलास्त एव पुष्पवस्त्रनिर्जायन्त चिह्नि-
तम् । प्रयत्न नूनन प्रयालपल पल्लवसमहरन वापल श्वेतरक्तम् । P^d

P 85 L 16 — भृङ्गारकं पालम् । P^d भापदा झारतिं प्रसिद्धं । Bh^d

P 86 L 1 — सुखामसामा सुखीम शिशिर कामो यस्या सा । P^d There is
some difficulty about the explanation of this adjective Prof
Turatta takes it to mean 'she whose passion was (to be)
cooled "

P 86 L 8 — Compare for this passage p 2 l 5 and p 29 l 21

P 86 L 10 — महारजन कुम्भम् । Bh^d P^d.

P 86 L 13 — शिवितयारमे शकुनार्थे पूर्णकुम्भमियुन पूर्णघण्टन्दम् । P^d

P 86 L 14 — सनादारय सप्रामसङ्गाकृतौ रथ । P^d, पुद्गरथ । Bh^d

P 88 L 4 — शृङ्गाणिकायाम्बन्वतुषथे । आधर्मीकेन पुरायेन । सज्जिते म-
रिचि । P^d — सज्जिते निशितम् । Bh^d

P 88 L 7 — कृन्तनीस्वता कृन् नर्भस्मिन् अस्मितास्वत यथेन । P^d 'smiling
ironically '

P 89 L 1 — बृहस्पतिप्रविद्या मुहसम्भवा बुद्धिययाभिति नैर्मन्त्रिभि प्रथानेरपुष्प
[यथानमुञ्ज Ms] विनय्यन्मिमेने मुमहदित । P¹

P 89 L 3 — प्रमृतेष्विस्तनो गनेषु । लोकप्रतिपु जनवर्नासु । P^d.

P. 89. l. 7.—निशान्मोक्षान् मृशोरवनम् । Pa^d.; Bhā.

P. 89. l. 8.—अग्नितोवमानं ग्रामं । Pa^d. This phrase has a double sense.—1stly, 'This sacrifice is finished.' 2ndly 'This fool (the king) has made up his mind.'

P. 89. l. 9.—वशादिष्टया दिशा वशादिष्टेन मांगण्यम् । Pa^d. Compare the phrase used in discussions on rules laying down a principle शर्ते दिक्

P. 89. l. 17.—परदेन वासमेगं । Pa^d.; Bhā

P. 90. l. 7.—निचाप्य [निर्वाप्य Ms.] दृष्टुं Ah^d

P. 90. l. 14.—भजीर्गदोय विपुत्रिकाम् । Pa^d

P. 90. l. 16.—दण्डवकं सेनचक्रम् । Pa^d. Compare above p. 77 l. 13. Regarding Pundra a district of eastern Bengal see Cunningham Ancient Geography p. 480 note.

P. 90. l. 17.—The Yavana Khanati was probably an Arab or Persian trader, as it is not likely that in Dandin's times there was a direct trade between Greece and India

P. 90. l. 18.—मृशनिर्माणाः पक्षः । ....अन्नरंगभूत आत्मभूतः । जनपदमदनगे देशभेदः । अन्तर्गतैः शतं हला पर्येत्येन तथा । Pa^d.

P. 90. l. 20.—दण्डधरः सेनाशर्तः । उद्धारकर्मणि निर्माणकर्मणि । Pa^d. Bhā Ah^d—The meaning of the passage seems to be, S'atahali, the governor of the town or minister of the interior, was to raise a popular rising against Anantasira and to withdraw, in order to effect this more safely, the soldiers from the place where the latter dwelt. The cause of Vikatavarman's hatred against Anantasira is given below p. 92 l. 1.

P. 90. l. 21.—अधिरप्रसूतं शीघ्रपक्रान्तम्

P. 91. l. 6.—जाम्बवः कल्पसुन्दरिभिर । उर्वी स्यात्कीटा यत्नेन क्रियाविशेषणम् । भुक्तो-
त्तरे च गाद्वेलेन द्वन्द्वरूपेण भावः । Pa^d.—उत्प्लवित इत्यया घोरात्तरुपकरणे.
(Paq. III. 4. 49. = Siddh II, 473) Bhā.—Regarding the form उत्प्लवित see Pet Dict. under मृष्ट-तरु

P 91 L 13 — "Friend the Pindras have not now an abundance of food. They, being overcome by the despair caused through misfortune, and abandoning themselves might attack our kingdom which has an abundance of food. Therefore you should all march against them when it is possible to spoil their seed corn or their ripe harvest. Now is not the time for the march.
 मुद्रिषन्ना बीजप्रक्षेपणं । सस्यस्य परिणतथा-वच्छ" (Ia¹ Ah¹ in marginal gloss in S) — The above speech is according with the principles of the Indian Rajmatises e.g. Kamandaki VI 4

P 92 L 8 — प्रसाभिनान्नीययन्नुक्ति । Pa^d Li u

P 92, L 11 — दृष्टुसमुधान्तं श्रीप्रगमिना । Pa^d

Bombay Sanskrit Series.

EDITED UNDER THE SUPERINTENDENCE OF
G. BUHLER, Ph. D., Educational Inspector, N. D.

AND

F. KIELHORN, Ph. D., Superintendent of Sanskrit Studies,
Deccan College.

Already published.

- No. I. PANCHATANTRA IV. AND V.,—Edited, with Notes, by
G. BUHLER, Ph. D.
- No. II. NĀGOJĪBHATṬA'S PARIBHĀSHENDUS'EKHARA,—
Edited and explained by F. KIELHORN, Ph. D., Part I.,
the Sanskrit Text and Various Readings.
- No. III. PANCHATANTRA II. AND III.,—Edited with Notes
by G. BUHLER, Ph. D.
- No. IV. PANCHATANTRA I.,—Edited with Notes by F.
KIELHORN, Ph. D.
- No. V. KĀLIDĀSA'S RAGHUVAMŚ'A, with the Commentary
of Mallinātha,—Edited with Notes by SHANKAR P.
PANDIT, M. A.; Part I., Cantos I.—VI.
- No. VI. KĀLIDĀSA'S MĀLAVIKĀGNIMITRA,— Edited with
Notes by SHANKAR P. PANDIT, M. A.
- No. VII. NĀGOJĪBHATṬA'S PARIBHĀSHENDUS'EKHARA,
—Edited and explained by F. KIELHORN, Ph. D.; Part II.
Translation and Notes Paribhāshās I.—XXXVII.
- No. VIII. KĀLIDĀSA'S RAGHUVAMŚ'A, with the Comment-
ary of Mallinātha,—Edited with Notes by SHANKAR P.
PANDIT, M. A., Part II., Cantos VII.—XIII.

NO IX NÂGOJĪBHATTA'S PARIBHÂSHENDUS FKHARA—

Edited and explained by F KIRLOROV, Ph D Part II.

Translation and Notes Published XXXVIII—LXIX

In the Press

KÂLIDÂSA'S RAGHUVAMŚA, with the Commentary of

Mallinātha,—Edited with Notes by SHANKAR P PANDIT

M A Part III

DAS'AKUMÂRACHARITA, Part II with extracts from Sanskrit

Commentaries,—Edited with Notes by G BULLER, Ph D

MÂLATĪMÂDHAVA, with extracts from Sanskrit Comment

ary,—Edited with Notes by R G BHÂNDÂRKAR M A

